

บทที่ 5

วรรณศิลป์ในตะเลงพ่าย

ตะเลงพ่ายเป็นวรรณคดีที่เด่นถึงขั้นวรรณศิลป์¹ จึงจะพิจารณาได้ตามหัวข้อ
ต่อไปนี้

5.1 การใช้คำที่ก่อให้เกิดอรรถกถาทางคานเสียงหรือความหมาย หรือทั้งเสียง
และความหมาย

5.2 บทเปรียบเทียบ

5.3 โวหาร

5.4 ภาพพจน์

5.1 การใช้คำที่ก่อให้เกิดอรรถกถาทางคานเสียงหรือความหมายหรือทั้งเสียงและควา-
ม-
หมาย

การใช้คำดังกล่าว เป็นคุณลักษณะที่เด่นที่สุดของเรื่อง ผู้อ่านจะสังเกตเห็นได้ง่าย
เพราะมีปรากฏตั้งแต่บรรทัดแรกจนถึงบรรทัดสุดท้ายของเรื่อง ดังที่ผู้เขียนจะได้กล่าวถึง
ดังต่อไปนี้

5.1.1 การเล่นเสียงสัมผัส มีทั้งเสียงสัมผัสสระและอักษร ซึ่งช่วยให้เกิด
ความไพเราะ การเล่นเสียงสัมผัสดังกล่าวมีทั้งในรายและโคลง เช่น

5.1.1.1 สัมผัสอักษร

ศรีสวัสดิ์ศิเคชะ ชนะราชอรินทร ยนิพระยศเกริกเกรียง

---

¹วรรณศิลป์ คือ การแต่งคำประพันธ์ใดที่เด่นถึงขั้นสูง เพียบพร้อมไปด้วย
ความงาม ความไพเราะ

ก) เพียงพกแผนฟ้าฟ้า หลาดมเลื่องชัยเขวง...¹

ข) พลเราราชอุษณแขก แตกตายตากพสุธา เสียดพระจันไปเอารส
ชาคคอกขคืนเมือง ทวยหาญเปลื้องไปหลาบ คอยชาวทรายก็มอญ
ติดนครคราใด พลอยชิงชัยแหกรักษา คำเป็นที่สองหน้า กวาด-
เอาชาวขอบขันธ์ บันไปสู่อินท กลับกอกกลุสสารสื่อ สงขาวชื่อสมาน-
มิตร... ณนุณมิทรประนอม ยอมยินสัจย์ตัดศึก...²

กรตระกองกอดแก้ว

เรียมจักร่างรสแคลว

คอดาคเคลลาคลาสมร³

ถับถึงทวารกรุงแก้ว

เตียรทษพลกลาดแคลว

คล่าคลายคลาขบวน⁴

ส่วนมากการเล่นเสียงสัมผัสอักษรมักจะจำกัดอยู่ภายในวรรคเดียวกัน แต่ก็มีอยู่บ้างที่มีการส่งต่อไปยังวรรคถัดไปด้วย ซึ่งในตัวอย่างข้างบนก็ได้คัดมาให้เห็นบ้างแล้ว ในบางครั้งมีการเล่นเสียงอักษรเดียวกันตลอดหรือเกือบตลอดทั้งวรรค ทำให้เพิ่มความไพเราะขึ้นเป็นทวีคูณ เช่น

ไปแปลกปลอมปะปน

บราญรณรบร้า⁵

- หนึ่งนวล

จำใจจำจากเจ้า

จำจร⁶

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 1.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

เฝ้าคังค้อเคียมคม¹

เนืองอุขุนอนแนม   แบนหน้า²

การะเกกแกมกรรณิการ์   มะลิวัดยลาหลายหลาก
มากเมิดหมุแมกไม้³

อเนกนกันานา   หมุมบุราฟอนฟาย
กระเวียนรายรองรำ   คุดำคดิงโคดงคอดแคด
ฝูงแกจับกิงแมก   แหวกขวานเคาะชุกไม้
ใส่กระสาแข่งแซว⁴

นอกจากนี้การเล่นเสียงสัมผัสอักษรในโคลงบางบทเห็นได้ว่า กวีพยายามให้
พิเศษออกไปกว่าปกติ นั่นก็คือ มีการแบ่งเป็นวรรค ๆ เช่น วรรคหน้าเสียงหนึ่ง วรรค
หลังเสียงหนึ่ง แต่ก็ทำได้ไม่สู้จะเด็ดขาดนัก ดังตัวอย่าง

พระครวญพระครำไห	โหยหา
พลางพระพิศพฤณา	กิงเกี้ยว
กลกรกนิษฐนา	วีรัตน์ เริ่มฤา
ยามตระกองเออเอี้ยว	โอบอ้อมองค์เริ่ม ⁵

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

โยคีลีลาศ <u>แค้ว</u>	คลาทาง
ทุก <u>ท้าว</u> สั <u>ท้าว</u> ท <u>น</u> ต <u>าง</u>	แตก <u>เต่า</u> ¹
แ <u>ด</u> พ <u>ด</u> าง <u>ท</u> าง <u>ท</u> เ <u>ว</u> น <u>ไ</u> ท	ห <u>ว</u> ศ <u>รี</u>
ย <u>า</u> ม <u>พ</u> ระ <u>สุ</u> ร <u>ิ</u> ย <u>ลี</u>	ล <u>ก</u> พ <u>า</u>
พ <u>ระ</u> ส <u>ค</u> ับ <u>แ</u> ต <u>เส</u> ย <u>ง</u> ย <u>ี่</u>	เ <u>เ</u> อ <u>น</u> พ <u>ุ</u> ค <u>ก</u> ัน <u>แ</u> ส
บ <u>ั</u> น <u>ห</u> ฤ <u>ท</u> ย <u>์</u> ท <u>า</u> น <u>ว</u> า	ห <u>ว</u> าค <u>เพ</u> ็ <u>ย</u> ง <u>จ</u> ั <u>ก</u> ร <u>ณ</u> ๒

โค้ยมากจะสัมผัสเพียงคำเดียว มีบางบาทที่พิเศษออกไป คือ สัมผัสมากกว่าหนึ่งคำขึ้นไป
ก็มี

ผู้เขียนสังเกตได้อีกอย่างหนึ่งว่า ไม่ว่าจะป็นร้อยหรือโคลงนิยมเล่นเสียง
สัมผัสตรงกลางวรรค ในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะสัมผัสอักษรเท่านั้น ได้แก่

พ <u>ระ</u> ม <u>า</u> ค <u>ผ</u> าย <u>สุ</u> ท <u>อง</u>	ห <u>า</u> อ <u>น</u> ุ <u>ร</u> น <u>ว</u> ส <u>น</u> อง
ห <u>น</u> ุ <u>ม</u> ห <u>น</u> า <u>พ</u> ระ <u>ส</u> น <u>ม</u>	
ป <u>วง</u> ป <u>ระ</u> น <u>ม</u> น <u>บ</u> เก <u>ลา</u>	ง <u>า</u> ม <u>เส</u> ย <u>ม</u> เพ <u>็</u> ย <u>ม</u> เ <u>เ</u> า
อ <u>ย</u> ุ <u>ธ</u> า <u>ท</u> ุ <u>ล</u> ส <u>น</u> อง ³	
ส <u>า</u> ว <u>ส</u> น <u>ม</u> ส <u>น</u> อง <u>น</u> า <u>ด</u> ไ <u>ท</u>	ท <u>ุ</u> ล <u>ส</u> าร
พ <u>ระ</u> จ <u>ั</u> ก <u>จ</u> ร <u>จ</u> าก <u>ส</u> ถ <u>า</u> น	ถ <u>ิ</u> น <u>ท</u> าว ⁴

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

4 เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

... แสงเงินขาวขอบฟ้า แสงทองจาจับเมฆ... คุเหวาแห้ว-
เสียบใส จึงบรมไทธิราช บุรยาทรยั้งที่ตรง ธำระองค์บนาน
ทรงสุคนธ์ธารกลืนตรลบ หอมอวลอบอายุขจร ทรงบวรวิบุษิต...¹
หัตถ์กาภรณ์พรรณราย พรายชายกรรองทองแกม แนมพู่พราว-
ความาศ รัศคคาคคควรรวม ของหางสมสวมเทรติ วลัยเลิศ-
ชอคพลุก²

5.1.1.2 สัมผัสสระ สัมผัสชนิดนี้นี้น้อยกว่าสัมผัสอักษร เข้าใจจากวิคิงจะมีความหนัก
 น้อยกว่า ตัวอย่างสัมผัสชนิดนี้ ได้แก่

ผลาญจงเสรีจเกิดเกล้า   เจ้ากัมพูทจจริต   ๕/๑๐   ๑๐/๑๐
เอาโลหิตล้างบาท³   งามเสงี่ยมเพ็ญเฝ้า
บ่วงประนมนบเกล้า   อยู่ถาทูลสนอง⁴
ชายไทรยอຍะยาบ   ฉายแครงทาบเครือวัลย์
รัตพิสตรพรรณยรรยง... ข้ามรงค์รวงรุ่งพราย
รายนพรัตน์ชัชวาล⁵
วางบทปรากฏอ้าง   อัยการ เลิกแ
พบราชกฤษฏีกาชาน   โหมไว้

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

4 เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

5 เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

เกณฑ์ใครควบในงาน
ไปทันเสร็จใส

ยุทธยาทร พระนา
สูสูก็กณจย¹

ตอนที่แ่งควยโคลง มีการเล่นสัมผัสสระระหว่างวรรคควย คือ ระหว่างคำท้าย
ของวรรคหน้ากับคำหน้าของวรรคท้ายในบาทเดียวกัน ตัวอย่างเช่น

ระ <u>ดวงรำลึกนอง</u>	เนา <u>วัง</u>	
ถ <u>วิลบดิมความหลัง</u>	สัง <u>เจ้า</u> ²	- 1๕๔๑ ร.เนาวัง
ช <u>กักริชาทัพีเขา</u>	เนา <u>เมือง</u>	
ประ <u>ทับอยู่แรมคืนเคื่อง</u>	สาว <u>ใหม่</u> ³	

นอกจากนี้ไม่ว่าจะเป็นร่ายหรือโคลงมักมีการเล่นสัมผัสตรงกลางวรรค ทำนอง
เดียวกับสัมผัสอักษร เช่น

กลาง <u>ไพรใครเพื่อนท้าว</u>	นอน <u>ณ</u> ⁴	1๕๔๖ ในวรรค
บัง <u>คมบรมบาทไท</u>	แกลง <u>พลาง</u> ⁵	
จ <u>ับลิ้นทศเพียง</u>	ฟัง <u>ดวง</u> แคนา	
บัง <u>บให้ใครปวง</u>	รั <u>ว</u> ⁶	

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 129.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

4 เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

5 เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

6 เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

โทษกระสันเสียวทรวง	ดวงกลมหม่นหมาง
พลางไทรควนเกินพล ¹	
ชาวสยามครามเก็กสิ้น	ทิ้งผอง
นายและไพร่ไปปอง	รบรา
อพยพหลบหลีกมอง	เอาเหตุ
ซุกซ่อนซ่อนในเขา	ศึกไต่ไปเป็น ²

โคลงบทสุดท้ายนี้ก็ตั้งใจเล่นสัมผัสสระมากเป็นพิเศษ คือมีทุกบาทเลยที่เดียว ทำให้มีเสียงต่อเนื่องสอดคล้องกันไปเป็นระยะ ๆ

พระศรีสารีริกบรมธาตุ ไชโยภาสโศกิต ขวงขวลิตฟางผล
 สัมเกลี้ยงกลกุกอง ฟองฟ้าฝ่ายทักษิณ ดินแวงวงตรงทัพ
 นับคำรบสามครา...³

สังเกตได้ว่า กวีชำนาญการเล่นสัมผัสอักษรมากกว่าสัมผัสสระหลายเท่า บางตอนมีทั้งสัมผัสสระและสัมผัสอักษรอยู่ด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งตอนพระมหาอุปราชาเดินทัพไปปลงธรรมชาติไปปลงมีความไพเราะเป็นพิเศษ แพรวพราวไปช่วยสัมผัสสระและสัมผัสอักษร เห็นได้ชัดว่ากวีทรงสนุกกับการเล่นคำชนิดนี้เป็นอย่างมาก

พิศคีขรรายเรียง เพียงสุดสายเมฆเมิล
 เนืองเนิ่นเนิ่นไศล สูงไสววายฟ้า ฐรอำอาหาทวน
 เห็นดกลกุกอง เริงขันของปลองเปลว เหวหุบห้วยควรวโยตรก

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 72

จะโงกจะงอนเงื่องงำ ถ้าทอธารา แสงเสลาหลากหลาย
 พรายทะแพรวไฟโรจน์ ขว่งขอโชติฉายฉน์ สีสุพรรณเลื่อมเหลือง
 เรืองโมรารายเรียบ ชาวปุ่นเปรียบเพชรรัตน แดงคังปัทมราช
 คำประหลาดนิลกาล เขียวสีป่านมรกต ขาวใสสดเสมอเมฆ
 ชมพูแจกโกเมน เพญพรรณรายรุ่งรวง ขว่งสองแสงสุริยา
 คุจคาราเรืองจรัส ประภัสสรโอภาส พิลาดล้ำแดนเนตร...¹

พลางพระคูกงเณอ พิศพุ่มเสมอเสมือนนัคร เป็นขนิคเนื่องนัค
 หลายเหล่าพรรณพฤกษา มีนานาไมแมก หมุ้กระแบกกระบาท
 มากกระเบากระเบียน ตะขบตะเคียนคูนแค สมอสมี่แสมม่วงโมก
 ซากซีกโศกสนล็ก รวกโรกรักรังรวง ปริกปริงปรังปรางปรู
 ล้ำแพนล้ำพูล้ำพัน จิกแจงจันทน์พันจำ เกดระกำอกอกุม กระจุกม-
 กระจินพิมาน เหล่าเสลาลานโลกเลียบ เพียบพิ่นแค้นแคนไพ
 หมู่มะไฟมะฝ่อ หมู่มะกอมะกัก กระจำพักกระจำพอ บูงยางยอ-
 กำยาน แหวทุมตาลตาดตอง ซองแมวมองมูกมัน หาดเหียงหัน-
 กันเกรา สะเคาคูกเคือกก กะทกรกรกฟ้า มะขามะขามขานาง
 ย่างทรายไทรไซเหนา เปลาประคูกุคาษ สนุนหนาคขนุนขนาน
 พะวาทวานหวายหวา สะบาสะบกเขลงขลาย ประคำควาย-
 ประคำไก่ ไผ่เพกาตาเสือ มะเกลือมะกล่ำลำไย ไกรกรคกร่าง-
 งามนาว ขวิดขวากขวาวตะโกตะกู พลับพลวงพลูพลองสลา
 พलगบพิตรเจ้าชาง ชันฉัสมเคียว²

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

พระมหาอุปราชาทรงชมไม้ผลและไม้ดอกด้วยการนำชื่อต้นไม้ชนิดต่าง ๆ ที่มีเสียงเดียวกันหรือใกล้เคียงกันมาไว้ด้วยกัน นอกจากจะทำให้ได้เสียงไพเราะสละสลวยแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่ากวีมีความรู้ทางด้านพฤกษศาสตร์อย่างกว้างขวางรอบรู้ในเรื่องชื่อต้นไม้หลายหลากชนิด บางวรรคใช้เสียงพยัญชนะเดียวกันโดยตลอด เช่น รวกรโรกรัก รังรง ปรักปริงปรังปรางปรู ฯลฯ

จุดมุ่งหมายของกวีในการแต่งบทชมไม้ของพระมหาอุปราชานี้ เช่นเดียวกับกวีอื่น ๆ คือ มุ่งเอาความไพเราะของการประพันธ์ ซึ่งเกิดจากการเล่นคำเล่นอักษรเป็นใหญ่มากกว่าที่จะพรรณนาสภาพความสวยงามของต้นไม้ เหล่านี้ว่ามีลักษณะเด่นอย่างไร หรือแตกต่างจากชนิดอื่น ๆ เพียงใด

เนื่องจากต้องการเล่นเสียงให้เกิดความไพเราะเป็นสำคัญ กวีจึงมีได้แทรกเอาอารมณ์เศร้าของพระมหาอุปราชาลงไปด้วย บทชมสัตว์ป่าก็เป็นไปในทำนองเดียวกัน ระบายท้อไปนี้แม้จะมีความไพเราะสลับชมไม้ไม่ได้ แต่ก็ไม่เป็นรองมากนัก :

นฤปทีคารันทค พลังกำสรคกำสรวล ครัวญถึงองค้ออนไท
พิศนกไม้ในมารค คุหลายหลากหลายแหล ทวยหาญแหเป็นชนิด
เด็กชวชปดายปลิว ทิวทวนถองทองฟ้า พูระยาระยับ
สรรพพลสะพลสาร แสนพลาญพลหอม ลอมนฤเบศเสด็จคง
พลาญพระบงจัญบาท กลาญมฤครายเรียง ก้มกินเกลี้ยงกลืนกล้า
ย้าหญาเคี้ยวเหลียวดู สำหมีหมุหมุเหมน กระจายเตนคามทาง
กวางกระทิงเถื่อนถึก อีกรั้ยมหาญชาญเชียว แลนโล่เสียวสู้กัน
ชะมคณมันหมูทราย ควายคณาคลา-คล่า สำโคเพลาะเหาะเคิน
ละมั่งเมือมายเมียง เสียงผาโผนผกผงาค ระมาคเดาะเล็มหนาม
ชลาคำรามรอร้อง ก้องก็ฎคงพงพนานต์ เหลาสู่วานในนอก
จิ้งจอกทอนชะขาว สารเหนียวนำวราชบง กระจงแลนกระเจิง
สิงละเลิงโลคเหลน เตนโคไม้ชะของ คางรายรอกครอกกราง

ลางกระรอกกระแต แลจะจูโจน บางเผ่นโชนโชนก
 ฐนี่หกหัวหอย ย้อยโยนไม้ไกวทน ส้าสัตว์บนพฤษภา
 คางคกาน้องนันท บรูกีพรรกกี่เฒ่า เหล่าจับทวิบาท
 คางพัสแนวเนิน พระบเพลิงพิศขึ้น ตีนกมลทวนว่า
 ถวิลถึงนุชพุ่มหนา นิมเนื่อนวลจันทร์ แม่เอย¹

ระบายทันทีจึงใจ เล่นเสียงลัมผัส บางวรรคมีการเล่นอักษรตัวเดียวกันโดย
 ตลอด เช่น ลิงละเลิงโลดเหลน แสดงให้เห็นว่ากวีมีความรู้ในเรื่องคำต่าง ๆ อย่าง
 กว้างขวาง นอกจากจะให้คุณค่าด้านความไพเราะแล้ว ระบายทนี้ยังให้ภาพกริยาอาการ
 ของสัตว์ป่านานาชนิดด้วย² ซึ่งสัตว์บางชนิดที่กวีกล่าวถึง คนสมัยปัจจุบันไม่ค่อยจะรู้จัก
 กันแล้วเพราะสูญพันธุ์ไปหมด เช่น ฉมับ (เนื้อฉมับ) และชื่อสัตว์บางชนิดก็วิจิตรพิสดาร
 แสง เช่น เรียกเสื่อว่า ขลา ดังนั้นเป็นต้น ข้อความตอนนีจึงมิได้ให้ความไพเราะแต่
 เพียงอย่างเดียว แต่ให้ความรู้แก่ผู้อ่านอีกด้วย

ข้อความในตอนท้ายของรายกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า พระมหาอุปราชามีได้มี
 ความชื่นชมกับภาพธรรมชาติที่โคพบเห็นเลยแม่แต่นอย นำเสียงในการพรรณนาจึงเป็นไป
 อย่างกลาง ๆ ไม่ได้สอดแทรกเอาอารมณ์เข้าไปเกี่ยวข้องด้วย จัดว่าเป็นสกลนครส คือ
 รสความสงบปราศจากรสชนิดอื่น ๆ ทั้งในตอนที่ยิ้มและไม่และชมสัตว์ป่า

ถ้าจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง ภาพต้นไม้และสัตว์ป่าต่าง ๆ เหล่านี้มีได้มีอิทธิพลเหนือ
 พระทัยของพระมหาอุปราชโดยแม่แต่นอย กล่าวคือ ไม่สามารถทำให้พระองค์ส่าย
 ความทุกข์โศกเศร้าได้ แต่ในทางกลับกันก็มีได้ช่วยเร่งเร้าความทุกข์ในพระทัยของพระองค์
 ให้รุนแรงยิ่งไปกว่าเดิม

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

² ผู้เขียนจะกล่าวถึงอย่างละเอียดในหัวข้อ "ภาพพจน์".

ในโคลงและรายบางตอนมีการเล่นเสียงสัมผัสอักษรและสระต่อเนื่องกันไปตลอดทั้งวรรค, ทั้งบาท หรือจากวรรคหนึ่งต่อเนื่องไปยังอีกวรรคหนึ่ง ดังตัวอย่าง

ขกั้เื้อนสารเสาวพจน์   แคะอารสยศเยศ¹

กวีเล่นเสียงสระโอะ ใน (เอา) รส และ ยศ เล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ ย ใน ยศ และ เยศ

จงแจ่งแห่งเหตุเบื่อง   โยราณ
เป็นประโยชน์บุพการ   กลาวไว้²

กวีเล่นเสียง /จ/ ในคำว่า จง และ แจ่ง, เล่นเสียงสระแอ ใน แจ่ง และ แห่ง, เล่นเสียง /ห/ ในคำว่า แห่ง และ เหตุ และเล่นเสียง /บ/ ในคำ เบื่อง และ โย (ราณ) ในบาทที่สองกวีเล่นเสียง /ป/ ในคำ เป็น และ ประ (โยชน์) แม้เสียงจะไม่เหมือนกันที่เคียว แต่ก็นับว่าใกล้เคียงกัน, เล่นเสียง /ย/ ใน (ประ) โยชน์ และ บุพ และเล่นเสียง /ณ/ ในคำว่า การ และ กลาว

จะเห็นได้ว่าการเล่นเสียงสัมผัสในโคลงทั้ง 2 บาทนี้ เป็นไปอย่างต่อเนื่องในตอนอื่น ๆ ก็มีอีก เช่น

จงจำคำพอไซร้   สั้งสอน
จงประสิทธิ์สมพร   พอให้³

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 6.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

ชาตยศึกฮักหาญกล้า
แกวกองทองเด็กพร้อม

กลันแกลวกลางสมร¹
เพริศพรอยพรายแสง²

ในรายก็มีอยู่หลายตอน เช่น เตียวชาญชัยในณรงค์, ยับยั้งรังแกมร้อน, เจิงชั้น
ของปลองเปลว เหวหุมห้วยทรายโตรก³ ฯลฯ

สัมผัสอักษรและสัมผัสสระคั้งที่ไต่กลาวมาแล้วนี้เกิดขึ้นได้เนื่องจากกวีมีความรู้ใน
เรื่องคำอย่างอเนกอนันต์ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งเนื่องมาจากความสามารถของ
กวีที่สามารถสรรคำที่ใกล้เคียงกันมาใช้ในที่ใกล้เคียง รู้จักเลือกและคัดแปลงเสียงคำให้
เหมาะสมกับคำอื่น ๆ ที่อยู่ข้างเคียง ถ้าพิจารณาตัวอย่างเหล่านี้ประกอบจะเห็นได้ชัดแจ้ง
ยิ่งขึ้น

ละมั่งระมาดผาคผิงเข้า

ป่าดหนึซอน⁴

จักเจ็บอุระระทค

หุกช้ใหญ่ หลวงนา⁵

พลไกรลวนกลันแกลว

กลางสมร

อาจจักหันห้วมอญ

ชาคเกล้า

แสนยาพลากร

ค่างหิน หาญเฮย

คอยจักโรมจักเร้า

จักรารายเขญ⁶

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 17, 22 และ 28 ตามลำดับ.

4 เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

5 เรื่องเดียวกัน, หน้า 51.

6 เรื่องเดียวกัน, หน้า 77.

จรรยาวัตรที่กินละเอียด
ทำงานนายพอเสด็จ²

เจ็ดแก้วทองศรี¹

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงโปรดการเล่นสัมผัส
ดังกลามาก ไม่ว่าจะทรงนิพนธ์คำประพันธ์ประเภทใดมักจะมีปรากฏอยู่ด้วยเสมอ ดังจะ
เห็นได้จากผลงานของพระองค์ เช่น ปฐมสมโพธิกถา ซึ่งเป็นวรรณคดีประเภทร้อยแก้ว
ที่มีลักษณะคล้ายคันทยกาพย์³ สมุทรโฆษคำฉันท์ และกฤษณาสมันต์คำฉันท์ เป็นต้น

ปฐมสมโพธิกถา

ในสมัยนั้นอันว่าสาละบุบผชาติทั้งหลายก็ขยายแถมกลีบเกสรแบ่งบาน
ทั้งแต่ลำต้นทรายเทาถึงยอด และตลอดควนวิถีสักนุปลาปรากฏ กลุ่ม-
เสาวคนธรสักปวัตนาการหล่นลงเรียกรายทั่วพระพุทธรูประกายา
บูชาพระสัตัพัญญู หมกมรดึงภินมาเซยซาบอาบรสเกสรมาลาบรลือ-
ศัพท์ตำนาน ปานประหนึ่งว่าสำเนียงแห่งขมกลสาละพฤกษ์ปริเทวนาการ
และบุปผาชาติแห่งนางรังหล่นลงเป็นนิรันดร ก็เปรียบปานประจุ-
อัสสุชลหล่นไหลพิลาปโลภ สัมผัสกับพระฉัพพิชพรรณรังสีโสภณโอภาส
เพียงจะครอบงำเสียบซึ่งพรรณประภาแห่งภาณุมาศให้เสื่อมแสงเศร้า
ศรีมีครุณาปานฉนั้น⁴

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 130.

³ เป็นวรรณคดีประเภทหนึ่งของสันสกฤต มีลักษณะเป็นร้อยแก้วกึ่งร้อยกรอง.

⁴ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ปฐมสมโพธิกถา (พระนคร:
โรงพิมพ์เลี้ยงช้าง, 2508), หน้า 389.

สมุทรโฆษคำฉันท์

เสร็จสั่งวัยก็ทิ้งดวง   แสดงโดยจิตปอง
 ให้ทำซึ่งทานศาลา
 ยังช่างร่างเรื่องรจนา   ภาพพรรณโสภา
 ในพื้นผนังรังผจง
 ตั้งแรกแต่เทพโอบองค์   อติศรสุริยวงศ์
 มาวางในปรากฏสมสอง
 เเทถึงสองคลชลนอง   เกาะซอนกรตระกอง
 แล้วยายในสายสินธุธาร
 เกิดมหาวาทะพะพาน   คลื่นคลื่นบันดาล
 ก็พิศก็ฟาดชาดซอน
 สองเสวยทุกข์แทบเมื่อมรณ   สองทองชโลทร
 ทั้งสองขจัดพลัดกัน¹

กฤษณาสนนองคำฉันท์

เสนหสนิทด้วยมิตรธรรมแท้   บปรวนแปรจักราวาน
 สุจริตเจริญคุณฤธาน   เมตรมุงคองว่ายวาง
 สารแลนควรรใดคือใครจักจุก   และจักยุดจักยื้อหาง
 พฤษภฤเสพภักษบราว   จักขมเขาให้ตฤปตฤณ²

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, สมุทรโฆษคำฉันท์ ตอนปลาย (นครหลวงกรุงเพช-ชนบุรี: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2504), หน้า 218.

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, กฤษณาสนนองคำฉันท์ (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2493), หน้า 7.

5.1.2 การเล่นเสียงวรรณยุกต์

ผู้เขียนสังเกตได้ว่า กวีนิยมเล่นเสียงวรรณยุกต์อยู่มากเหมือนกัน โดยใช้คำที่ประกอบด้วยพยัญชนะ สระ และตัวสะกดอย่างเดียวกันทุกอย่างและนำมาใช้ในที่ใกล้กัน ตัวอย่างคำประเภทนี้ ได้แก่

เสียงของกลองครึ้นครึ้น	แตرسั่งซิ่งคั้งคั้งพัน
แผ่นหลาแหล่งไหว ¹	
พลล่อมเชิงกฤษร	สวมอาภรณ์แตงแง
แผอاتمไอไอฟาร์ ²	
จำจรจำจากอา	อาตุร ³
ค่านิ่งนุชนวณเอน	นวลสมร
แมนแมนมาจักวอน	พิช
จักบอกแกบังอร	ออกชื่อ เอนนา
เรียมจักแะนั่นนี่	โนนโนนแนวพนม ⁴
กาสรสุกรกวาง	ทรายชุม ชุมนา
ละมั่งระมาคผาคังเขา	ป่าลั่นซอน ⁵
คดียังเวียงคานคาว	โดยมี
เมืองช็อกกาพจนบุรี	วางวาง ⁶

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, ลิลิตตะเลงพ่าย, หน้า 14.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

ทุกทวมทวณณี
 คนคอ พระเอย¹
 เรยงรนสองฝายฟาก มากเมื่อมอบทงทอง
 ของสณยาทาทา ชาพระมวดวนสณสาม²

การเล่นเสียงวรรณยุกต์ดังนี้ ทำให้ได้เสียงคำสูง ๆ ต่ำ ๆ รวากับทำนอง
 คนตรี ฟังดูไพเราะ นับว่าเป็นกลวิธีในการเพิ่มอรรถาธิบายเสียงได้อย่างแยบยลอย่าง
 หนึ่ง

5.1.3 การเพิ่มเสียง ร ในคำ

การเพิ่มเสียง ร ในคำเพื่อให้เกิดความไพเราะนี้ ในทางการแต่งภาพยักลอน
 นิยมกันมาก ในวรรณคดีเรื่องนี้ก็เช่นกัน ผู้อ่านสามารถพบได้หลายแห่ง เช่น

บุ <u>ร</u> ยา <u>ท</u> ร <u>ย</u> ง <u>ห</u> ี <u>ส</u> ร <u>ง</u>	ช <u>ำ</u> ระ <u>อ</u> ง <u>ค</u> บ <u>น</u> า <u>น</u>
ท <u>ร</u> ง <u>ส</u> ุ <u>ค</u> น <u>ธ</u> ร <u>า</u> ร <u>ก</u> ล <u>ิ</u> น <u>ท</u> ร <u>ล</u> บ	ห <u>อม</u> อ <u>ล</u> ล <u>อบ</u> อ <u>า</u> ย <u>ช</u> ร ³
ค <u>า</u> ษ <u>ป</u> ล <u>โ</u> ด <u>แ</u> ล <u>ส</u> ระ <u>พ</u> ร <u>ัง</u>	พ <u>ล</u> แ <u>ล</u> น <u>ค</u> ง <u>ส</u> ระ <u>พ</u> ร <u>อม</u> ⁴
พิ <u>ศ</u> ี <u>ช</u> ร <u>ร</u> าย <u>เร</u> ียง	เพ <u>ย</u> ง <u>ส</u> ุ <u>ค</u> ส <u>าย</u> เม <u>ฆ</u> เม <u>ิ</u> ด
เน <u>อ</u> ง <u>เน</u> น <u>เน</u> น <u>ไ</u> ศ <u>ล</u>	ส <u>ู</u> ง <u>ไ</u> ส <u>ว</u> าย <u>ฟ</u> า <u>ช</u> ร <u>อ</u> า <u>อ</u> า
ห <u>าว</u> ห <u>น</u> ⁵	
เส <u>ี</u> ง <u>ข</u> อง <u>แ</u> ง <u>ช</u> า <u>น</u> ก <u>ัน</u>	ต <u>า</u> ม <u>ห</u> ม <u>ว</u> ค <u>ห</u> ม <u>น</u> า

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 50.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 90.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

4 เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

5 เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

สระทศสระเพ็ญภวผัน	แผนเพียงวันไหว ¹
ขลุ่ฟ่งเพื่องห้อง	เวหา หนแอ
สระอัปสุริยอากาศ	เผือกแผ้ว ²
พลาจขสงแสงอาชญา	แคลวงมหาวิชัย
โจทรนงองอจ	ยาครคัคไมขมนาม ตามตำรับ-
ไสยเพท ³	
กลโคไปช่วยแผ้ว	นภา คลดดา
ไสสรวางขมา	มีคมวย ⁴

คำเต็มเสียง ร เหล่านี้ ช่วยให้เสียงอ่านมีความไพเราะยิ่งขึ้นกว่าเดิมไม่แพ้วิธีการอื่น ๆ ที่ักวีไค้นำมาใช้

5.1.4 การใช้อัฒภาค

คำอัฒภาค เป็นคำซ้ำชนิดหนึ่งโดยใช้อพยัญชนะหรือเสียงพยัญชนะตัวหน้าซ้ำเข้าไปข้างหน้าคำ เช่น ริก ๆ เป็น ระริก ยิบ ๆ เป็น ยะยิบ เป็นต้น คำพวกนี้ไม่มีความหมายแปลกไปกว่าเดิม แต่จะให้ความไพเราะของเสียงคำเป็นจังหวะ ๆ หนักเบา โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าใช้อัฒภาคหลาย ๆ คำในที่ใกล้กัน ตัวอย่างจากเรื่องตะเลงพายไคแก

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 91.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 107.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 116.

ทรงบวรวิภูษิต
ชายไหว่ย่อยยะยาบ¹

สนับเพลาพิศพรายพร้อย

อกระวีว้าหน้า

สิ้นสำเสี่ยวแสง²

แสงเสลาหลากหลาย
ขวางขอโชติฉายฉน์³

พรายพะแพรวไฟโรจน์

สาคป็นไผ่เยี่ยง แดงป็นพื้เยี่ยง
พุงหอกใหญ่คะควาง ขวางหอกชัคคะไขว ไล้คะคลุก-
บุกมัน เงื่อคาบพันฉะฉาด งางาวฟาด
ฉะฉับ⁴

จากตัวอย่างสุดท้ายเห็นได้ชัดว่า กวีตั้งใจใช้คำอัฒาสให้เกิดความไพเราะ
ได้ท่วงทำนองของเสียงคำเป็นจังหวะจะโคนรับส่งกันเป็นทอด ๆ

5.1.5 การใช้คำอุจจารฉนิลฉ

คำอุจจารฉนิลฉ เป็นคำซ้ำเช่นเดียวกัน เสรีรรโกเศศ เรียกว่า คำซ้ำฉนิลฉ
อุจจารฉนิลฉ (Euphonic Couplet)⁵ ตัวอย่างคำประเพณี นี้ได้แก่

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 103.

⁵ เสรีรรโกเศศ (พระยาอนุฉานราชฉน), นรรคฉนิลฉ (นศรหลวงกรุงเท-
ฉนบุรี: โรงพิมพ์อักษรไทย, 2515), หน้า 272.

หอม เบื้องชายสระพริ้ง คึง เบื้องขวาตะคล้ำ บุรุษสำกัแสน¹
 คับพลโลพลคัง ทั้งพลคาบสองมือ คือ ละพวกละพัน²
 มอญพมาตามคิต ประชิตไลอลวน ผจญร์บอหลมาน
 ผ่านทองทงทองนา คามาโดยแดนณดู คูกะคลาตะกล่า³
 มากเมื่อชอบทงทอง ซองแสนยาเทาเทา เขาประมวลดวนแสนสาม
 แสนเต็กขามทุกดาว คูกหารทหา เหิมเหียมเสียมเสียง ยิงนา⁴

วิธีดังกล่าว มักใช้กับคำที่มีเพียงพยางค์เดียวหรือใช้เมื่อนำคำโดด 2 คำมา
 เข้าด้วยกัน และต้องการเพิ่มเสียงให้ไพเราะขึ้น หรือไม่ก็ใช้เพื่อมิให้เสียงคำคอนกัน เช่น
 ทหารทหา ถ้าใช้ว่า ทหารทหา เสียงคำจะคอนกัน จึงต้องเติม ท หน้าคำว่า ทหา เป็น
 ทหารทหา เพื่อให้เสียงคำสมคูลย์และทำให้เกิดความไพเราะเพิ่มขึ้นด้วย

5.1.6 การเล่นคำเป็นชุด

การเล่นคำประเภทนี้มีทั้งที่อยู่ในวรรคเดียวกัน และเล่นคำชุดต่างวรรคทำนอง
 ลอกัน คำดังกล่าวนี้สามารถตั้งเป็นกระสวน (pattern) ได้เป็นชุด ๆ ซึ่งผู้เขียนจะได้
 อธิบายต่อไป

5.1.6.1 การเล่นคำเป็นชุดภายในวรรคเดียวกัน แบ่งออกได้เป็น

- ก. การเล่นคำส่วนหน้า
- ข. การเล่นคำส่วนหลัง
- ค. การเล่นคำส่วนหน้าลอกกับคำส่วนท้าย

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเกม, หน้า 75.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 86.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 108.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 90.

ก.) การเล่นคำส่วนหน้า ได้แก่การเล่นคำชุดที่ส่วนหน้าของวรรค ตัวอย่างเช่น

จักไปจักเป็นกั๊ง	วลพี นะแม่
เมื่อศึกนิกตั้งหน้า	ศึคนองหนองหาญ ¹

คำชุดในที่นี้คือ จักไปจักเป็น ตั้งเป็นกระสวนไควว่า จัก ป จัก ป เสียงคำมีลักษณะเป็นคู่กันและอาศัยเสียงดังกลาวซึ่งมักแบ่งได้เป็นสองจำนวนเท่า ๆ กัน มากำหนดจังหวะหรือการเว้นช่วงในเวลาอ่าน คำชุดอื่น ๆ ได้แก่

ยี่นิกยี่นิกคาว :	แควพริ้น อยุณา ²
ชะโรงชะงอนเงอมง่า	ถ้ำทอธารธารา ³

นอกจากกระสวนของคำมักจะออกมาเป็นเสียงคู่เหมือน ๆ กัน และมีจำนวนเท่า ๆ กันแล้ว ยังมีกระสวนคำอีกแบบหนึ่ง ได้แก่ ตัวอย่างต่อไปนี้

เหล่าลำควนคางคก แก้วกาหลงชงโค ยี่สูนยี่โดโยทะกา⁴

กระสวนคำแทนที่จะเป็น ยี่ ส ยี่ ส หรือ ยี่ ถ ยี่ ถ ทำนองเดียวกับตัวอย่างแรก กลับเป็น ยี่ ส ยี่ ถ คือเล่นเสียงเฉพาะพยางค์หน้าเท่านั้น

ไม่ว่าจะเป็นกระสวนแบบแรกหรือแบบที่สอง สังเกตไควว่าจะมีคำยืนอยู่คำหนึ่ง เช่น จากตัวอย่างแรก จัก ยี่ และ ชะ เป็นคำยืนหรือตัวยืน คำถัดไปจะเปลี่ยนให้

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

ต่างกันไปแต่ยังคงเป็นพยัญชนะเสียงเดียวกัน ส่วนกระสวนแบบที่สอง ยี่ เป็นตัวขึ้น
คำถัดไปไม่ใช่พยัญชนะเสียงเดียวกัน

กระสวนทั้งสองแบบมีลักษณะร่วมกันอยู่อย่างหนึ่งคือ แบ่งออกเป็นช่วง ๆ หรือคู่
และแต่ละช่วงมักจะมีจำนวนเท่า ๆ กัน แต่ที่มีจำนวนไม่เท่ากันก็มีอยู่บ้าง เช่น

พระแปรพระปฤษา ก คุณ¹

ปร และ ปฤ แมจะเขียนต่างกัน แต่ก็มีเสียงเดียวกัน

ข. การเล่นคำสวนทาย ลักษณะเหมือนกับการเล่นคำสวนหน้า เพียงแต่เปลี่ยนตำแหน่ง
มาอยู่ที่ท้ายวรรคเท่านั้น เช่น

ท้าวทั่วทิศทั่วเทศ ไท่ทุกเขตทุกควา²

แลวซีไหหาเมืองออก... ทั่วทุกเขตทุกขอบ รอบสี่มามณฑล

ทราบนุสนธิ์ทุกแห่ง ทวงตกแตงและสาร แสนยาหาญมहिมา

คลาบรรลุเวียงราช แลสระพราศสระพรั้ง³

เสียงของชัยของกระแต แซ่เสียงแตรเสียงสังข์

ตั้งคนทรีปีพาทย์⁴

อยู่คองฟ้าคองดิน⁵

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 19.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

คางคกแค้นหงแค้นนา
พระแค้นโศกแค้นเสรา

คางคกไม่คงเขา¹
แค้นสร้อยแสนทวี²

ตัวอย่างทั้งหมดนี้เป็นชนิดเดียวกันกับการเล่นคำส่วนหน้า สังเกตไต่วาการเล่นคำส่วนท้าย เหล่านี้มีมากในตอนที่ตั้งเป็นราย มีอยู่ตอนที่ไพเราะมาก เป็นตอนพระมหาอุปราชา ชมไม่ พระองค์ทรงชม

หมุ่กระแบกกระปาก มากกระเบากระเปียน ตะขบตะเคียนคูนแค
สมอสมีแสมม่วงโมก ซากซีกโศกสนสีก รวกรักรักรังรวง
ปรุกปริงปรองปร่างปรู ลำแพนลำพูลำพัน จิกแจจันพันพันจำ
เกตุระกำอกกุ่ม กระหมุ่กระดินพิมาน...หมุ่พะไผ่พะผ่อ
หมุ่กะกอมะกัก กระดำพักกระดำพอ...³

ค. การเล่นคำส่วนหน้า ลอกกับคำส่วนท้าย ประเภทนี้มีน้อยกว่าสองประเภทแรกมาก
ที่เห็นโคซัดมีเพียงแห่งเดียว คือ

กระจงแลนกระเจิง⁴

5.1.6.2 การเล่นคำชุดทางวรรณคดี แบ่งออกได้เป็น

- ก. การเล่นคำส่วนหน้า
- ข. การเล่นคำส่วนท้าย
- ค. การเล่นคำลอกกันทั้งส่วนหน้าและส่วนท้ายหรือตลอดทั้งวรรค

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

2 เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

3 เรื่องเดียวกัน, หน้า 30.

4 เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

ก. การเล่นคำส่วนหน้า

อลงกตกาญจนากรณ
ประทนต์พิรามัญ

อลงกรณกเรนทรศักดิ์¹
ประพันท์พพมา²

ข. การเล่นคำส่วนท้าย

นาวมกฏมานบ
ทามพลโลแสดระพริ้ง
รงชายปลายปลิวยะยาบ
ส่งกองหน้าไปก่อน

นอมพิภพมานอบ³
พลเหลนคังสระพรอม⁴
ทวนทองปลาบยะยัย⁵
ผอนกองหนุนไปตาม⁶

ตัวอย่างที่สามในข้อ ข. เป็นการ เล่นกระสวนเสียง ปลด ยะ ย ส่วนตัวอย่างสุดท้ายเป็น การ เล่นกระสวนคำ 2 ชุด ในแต่ละวรรค วรรคแรกคือ กองหน้าไปก่อน วรรคหลังคือ กองหนุนไปตาม ทั้งสองวรรคนี้มีกระสวนร่วมกัน คือ กอง หน- ไป ต่างกันเพียงคำท้าย

ค. การเล่นคำลอกันทั้งส่วนหน้าและส่วนท้ายหรือตลอดทั้งวรรค ประเภทนี้มีความ ไพเราะมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่ออ่านออกเสียง ตัวอย่างเช่น

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 103.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 1.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

แห่ชายหลายสระพร้อม   แห่वालอบสระพริ้ง
แห่หน้าคังเหลือนับ   แห่หลังคับเหลือนेत्र¹

กวีเล่นคำ แห่ชาย - แห่วา, สระพร้อม - สระพริ้ง, แห่หน้า - แห่หลัง, และคังเหลือนับ - คับเหลือนेत्र ตามลำดับ

พานหนาเพริศดาวราย   พานท่ายพรายดาวเรียง²

เล่นคำ พาหนา - พานท่าย, เพริศดาวราย - พรายดาวเรียง

พลกุมศรเนืองนันท   พลกุมกัณฑ์เนืองนอง³

เล่นคำ พลกุมศร - พลกุมกัณฑ์ และเนืองนันท - เนืองนอง

ทนต์ศึกบมิลิต   อศุศึกบมิลิต
อจทอจจเขารุก   อุกทอจจเขารว⁴

กวีเล่นคำ ทนต์ศึก - อศุศึก, บมิลิต - บมิลิต, อจทอจจ - อุกทอจจ และเขารุก - เขารว

5.1.2.3 การเล่นคำชุดลอกันทั้งในวรรคและทางวรรค ผู้เขียนมีความเห็นว่าประเภทนี้มีความไพเราะมากที่สุด เพราะเล่นคำชุดเกี่ยวเนื่องกันเป็นลูกโซ่ ดังตัวอย่าง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 18.

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 103.

ลวนคชลักษณ์คชเลิศ   ลวนคชเพริศคชแพรว
ลวนคชแกลวคชกลา¹

คำชู้ที่ลือกันในแควะวรรค ไคแก คชลักษณ์ - คชเลิศ, คชเพริศ - คชแพรว, คชแกลว-
คชกลา คางวรรคไคแก ลวนคชลักษณ์ - ลวนคชเพริศ - ลวนคชแกลว และคชเลิศ -
คชแพรว - คชกลา ตัวอย่างอื่น ๆ ไคแก

เอาแควะแควะ   เอาแควะแควะ²
คางชิงฆาชิงหัน   คางชิงมันชิงพัน   ปันกันยักกันแฉง
ปันกันแหงกันพุง³

การเล่นคำชู้ทั้งหมดนี้ ในรายมีมากกว่าโคลงและมีความไพเราะยิ่งกว่า
ผู้เขียนเข้าใจเอาว่า กวีคงจะนำลีลาการแต่งแบบกลบทที่เคยใช้ในกลอนและโคลงมาใช้
กับการแต่งรายของพระองค์ นับได้ว่าพระองค์ได้ทรงช่วยขอบเขตของกลบทออกไปจาก
เดิม และผู้อ่านก็จะปฏิเสธไม่ได้ถ้าผู้เขียนจะกล่าวว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระ
ปรมานุชิตชิโนรส ทรงมีพระปรีชาสามารถทางด้านนี้อย่างยิ่งยวด

การเล่นคำชู้ท่านองกลบทนี้ จัดเป็นอสังการที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งในวรรณคดี
เรื่องลิลิตตะเลงพ่าย เป็นเส้นที่ดึงดูดผู้อ่านชั้นชมและหลงใหลในความงามแห่งเสียง
และจังหวะที่กวีสร้างขึ้น เพราะคำชู้คาง ๆ เหล่านี้มักจะเป็นเสียงเดียวกันหรือคล้าย
คลึงกัน จังหวะยาวสั้นพอ ๆ กัน จึงให้ทั้งความไพเราะและความสมดุลย์ไปพร้อม ๆ กัน
เลยทีเดียว

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 105.

นอกจากนี้การเล่นคำซุกซุกยังช่วยเสริมความหมายและความรู้สึกให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งตอนพรรณนาภาพการรบ ผู้อ่านจะรู้สึกได้ทันทีว่า การรบนั้นเป็นไปอย่างสมศักดิ์ศรี กลาหาญทั้งสองฝ่าย มีมือรบที่คล่องแคล่วและรวดเร็วคู่สมจริงสมจัง ดังตัวอย่าง

ต่างคอกรือกรือ ต่างมือฮือฮือ หนักหนุแนแนมาหนา
ดาหนุแนแนมาดาษ บรูชชาคยอทัพ บรูชชัษยอศึก
คะคึกเขาคอกแคว คะแควเขาคอกลา... ยอยุทธแยงบมิแตก
แยงยุทธแยงบมิพัง ทวยหนาลังคอนฉาย ทวยชวาชายคอนพล
... ตางทาวทพระนับ ตางทาวทพระนาค...¹

5.1.7 การเล่นคำซ่อน

การเล่นคำซ่อนในที่นี้หมายถึง การที่กวเอาคำซ่อนมาแยกออกจากกันเพื่อเล่นคำล้อกัน ตัวอย่างของคำประเภทนี้ ได้แก่

แหหน้าคังเหลือนับ   แหหลังคับเหลือเนตร²

กวนำคำ คับคัง ซึ่งเป็นคำกริยา มีความหมายตามพจนานุกรมว่า ยัดเยียด เบียดเสียดกัน อัดแอ มาแยกเป็น 2 คำ และวางตรงตำแหน่งเดียวกัน คือ ตำแหน่งที่สามของวรรคและตามหลังคำซุกที่ลอกอีกชั้นหนึ่ง คือ แหหน้า - แหหลัง ขณะเดียวกันก็อยู่หน้าคำซุก เหลือนับ - เหลือเนตร อีกด้วย

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 104 - 5.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 15.

เงอหอกหาวเห็นสยอน   งามาวงอนเห็นแสยง¹

เงอ มีความหมายว่า ยกขึ้นทำท่าจะทุบจะตีหรือจะฟัน ในพจนานุกรมให้ตัวอย่างว่า เงอ มือ เงอมีด คำนี้ใช้เป็นคำเดียวกับไต คำซอนก็ไต แดงา มักจะใช้คู่กับเงอ เป็น เงอง่า ความหมายของง่า ก็คือ เงอ กวีเล่นคำ เงอ และ ง่า โดยให้อยู่ในตำแหน่งคำต้นของวรรคเหมือน ๆ กัน

กลอนมารอยมาพัน   เกลื่อนมากันมากง
กล่าวมาขงมาทวน²

กลอน มีความหมายว่า เกลื่อนกลาด คั่นคาน้ำ เรียบรายอยู่ คำนี้มักใช้คู่กับ เกลื่อน เป็น เกลื่อนกล่น หรือ กล่นเกลื่อน คำว่า กลาด พจนานุกรมอธิบายว่า เป็นคำวิเศษณ์ แปลว่า คาน้ำคั่น ใช้เขาคู่กับคำ เกลื่อน การเล่นคำซอนในต้นจึงมีถึง 3 คำ ทุกคำอยู่ต้นวรรคและ อยู่หน้าคำชุดถึง 2 ชุด ในแต่ละวรรค

พระโทยพระไทร่า	รำจวน
พลางพระค่านิ่งนวล	หนุมหนา
บ่เหือบหายครวญ	ครางคร่า อยู่แฮ
พระแต่โศกแต่เสรา	แต่สรอยแสนทวิ ³

ทั้งโศกและสรอย มักจะอยู่คู่กับ เสรา เพราะทั้ง 2 คำ อาจมีความหมายอื่นได้อีก จึงไม่นิยมใช้เป็นคำเดี่ยว ๆ เพื่อป้องกันการเข้าใจความหมายผิด ๆ ทั้ง โศก, เสรา และ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17.

² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

สรอย ตามหลังคำว่า แต่ เหมือน ๆ กัน จึงมีจังหวะเท่ากัน คือ แต่ โศก แต่ เศร้า และ แต่ สรอย

พระคุณทวงเพียบพิน	ภาวคล
เต็มทรลอคแหล่งบน	บอนไค
พระ <u>เกิด</u> พระ <u>กอล</u>	ชูปชีพ มานา
เกรงบตันลูกไค	กลับเต้าตอบสนอง ¹

กอ นิยมใซ้คู่กับ เกิด เป็นเกิดกอล หรือ กอลเกิด ทั้งกอลและเกิด ใซ้หลังคำคำเดียวกัน คือคำว่า พระ

ทุกบรูธาชอามาเซต ประเทศนครสิงห์สรรค ศรีสุพรรณ-
ทุกภาย เขากัชยายครวัครอก ชอกไปชอนไปชุก มุก-
ปาแดงป่าคง²

ชุก มีความหมายว่า แอบ แทรก มักใซ้คู่กับ ชอน เป็น ชุกชอน, ชอน และ ชุก ตามหลังคำว่า ไป เหมือน ๆ กัน

ตำแหน่งที่เกิดการเล่นคำชอนเหล่านี้แยกออกไคเป็น 2 ประเภท คือ เกิดที่ส่วนหน้า และเกิดที่ส่วนท้ายของวรรค ส่วนวิธีการเล่นคำชอนก็มี 2 ประเภทเช่นเดียวกัน คือ ภายในวรรคเดียวกันและต่างวรรค (ขอใ้ดูตัวอย่างประกอบ)

คุณประโยชน์ของการเล่นคำชอนเหล่านี้ คือ ช่วยเสริมใ้ทกวีสามารถเล่นคำชุกไคกว้างขวางยิ่งขึ้นประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งช่วยสร้างความไพเราะใ้แก่บทประพันธ์

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 53.

เพราะคำซ่อนเหล่านี้มีเสียงอักษรอย่างเดียวกัน นั่นก็คือ ช่วยเพิ่มสัมผัสให้กับโคลงและ
 ภาษามากยิ่งขึ้น

การเล่นคำซ่อนดังกล่าว ผู้อ่านไม่มีทางจะเข้าใจความหมายผิด เพราะมีคำ
 อื่นมาช่วยแนะความหมายอยู่แล้ว เช่น จากตัวอย่างแรก เมื่อเห็นคำว่า คั่ง และ คับ
 ผู้อ่านก็จะไม่คิดว่า คับ มีความหมายว่า แคม (แบบเดียวกับ กระโปรงคับ, เสื้อคับ)
 แต่จะเข้าใจได้ทันทีที่มีความหมายว่า มาก เช่นเดียวกับ คั่ง นั่นเอง ดังนั้นจึงอาจ
 กล่าวได้ว่า คำซ่อนเหล่านี้ช่วยเสริมความหมายที่แท้จริงให้แก่กัน

5.1.8 การเล่นคำซ้ำ

การเล่นคำซ้ำในเรื่องตะเลงพ่ายมี 3 ประเภท คือ

5.1.8.1 ซ้ำเสียง

5.1.8.2 ซ้ำคำ

5.1.8.3 ซ้ำความหมาย

5.1.8.1 ซ้ำเสียง ซ้ำเสียงในที่นี้หมายถึง คำที่กวีประสงค์จะซ้ำโดยคำนึงถึงเสียง
 มากกว่าความหมายที่แท้จริง กล่าวอย่างง่าย ๆ คือ ถ้าใช้เพียงหนึ่งเฉพาะ
 คำซ้ำนั้น ๆ เสียงคำจะเหมือนกัน ตัวอย่างเช่น

สลัดไคโคสลัดคอง	แขนงนอน ไพธฤา
เพราะเพื่อมาราญรอน	เค็กไส

.....	.....
ไมโรกเหมือนโรคเรา	รุมกาม
ไฟวาไฟราคลาม	ลวกรอน ¹

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

คำว่า ไค และ ไค เวลาออกเสียงจะเหมือนกัน คำว่า โรก และ โรก ก็เช่นเดียวกัน แต่ถึงแม้จะฟังเป็นเสียงเดียวกัน ถ้าพิจารณาตามบริบทก็สามารถเข้าใจได้ว่าทั้ง 2 คำ ต่างกันอย่างไรมีอีกตัวอย่างหนึ่งที่น่าสนใจ คือ

ขงโคคิขงฆา

นุชนาด เหมือนดา¹

เป็นการเล่นเสียง "ขง" ท่านองเอาคำนี้มาแจกวัดค้แบบภาษาบาลี คือ มีขงโค ก็มี ขงฆา

5.1.8.2 ซ้ำคำ คำซ้ำในที่นี้หมายถึง คำที่มีตัวสะกดและความหมายเหมือนกันทุกอย่าง แบ่งเป็น 3 ชนิด คือ

- ก. ซ้ำคำที่อยู่ใกล้กัน
- ข. ซ้ำคำที่มีไคอยู่ใกล้กัน
- ค. ซ้ำทั้งคำที่อยู่ใกล้กันและมีไคอยู่ใกล้กัน

ก. ซ้ำคำที่อยู่ใกล้กัน

<u>โยโยคชไคเตา</u>	คามทาง
พลางคะนึ่งนุขพลาง	ทานไห ²

คำกลุ่มหนึ่งที่ประกอบด้วยเสียงพยัญชนะ /ย/ เช่น ยิ้ม แยม หยับ ฯลฯ มีลักษณะร่วมกันอย่างหนึ่ง คือ ให้ความหมายคานอาการเคลื่อนไหว คำว่า โยโย จัดอยู่ในคำกลุ่มนี้เช่นเดียวกัน คำนี้ให้ภาพการเดินของช้างว่ามีจังหวะในการเดินอย่างสม่ำเสมอ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

เสมอ แต่ละก้าวข้างเป็นไปอย่างใจเย็นไม่รีบร้อน

แขวงขวานเคาะชุกไม้	ใส่กระสาแข่งแขว
เคาโมงแมวมายคุ	เคากูกองคอง ¹

กวีเล่นคำว่า กู กับกริยาของนกเค้า เป็นการเน้นเสียงกูของนกค่านั้นเอง

หอนเห็นสุโนกเอื้อ	เอาการ
เรียบเร่งรรถลุดาน	สวาทใหม่
รำลึกวิมลมาลย	บัวมาศ กูเอย
มีอุบทรวางไลไล	เทวษล้าเหลือทน ²

ไลไล ซึ่งเป็นคำซ้ำในที่นี้ก่อให้เกิดความชัดเจนแจ่มแจ้งเพื่อให้เข้าใจความหมายได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น เป็นการเน้นให้เห็นอารมณ์โศกเศร้าที่รุนแรง โหมกระหน่ำจนทำให้รู้สึกอึดอัดอยู่ในอกจนสุดที่จะทนทาน จึงต้องไข่มื้ออุบไลให้ความรู้สึกเช่นนั้นบรรเทาเบาบางลงไปบาง

พระรอนอรุระแทน	คันท้าย
หาวคกมลไหวไหว	วาวว่า
กันแสงเสนาะใน	ทรวงซอน โศกนา
พลางพระกลืนเทวษกล้า	กลัดกลุ่มรุ่มสมร ³

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 35.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 50.

ตอนนี้เป็นคนที่มีพระมหาอุปราชาทรงตกพระทัยที่ฉัตรของพระองค์หักลงมาเป็นเหตุให้ทรงวิตกว่าเป็นลางร้ายที่เคียดพระองค์ให้ทรงทราบว่า จะเกิดภัยอันตรายแก่พระองค์

คำที่ประกอบด้วยเสียง /หว/ เช่น ห้วน หวาค หวิว มักจะให้ความหมายที่แฝงความรู้สึกกลัวหรือตกใจ ขณะเดียวกันก็ให้ความหมายการไม่อยู่นิ่งของจิตใจ ไหวไหวเป็นภาพของพระอุระของพระมหาอุปราชาที่สั่นสะเทือนเพราะการเคนของหัวใจที่ถี่เร็วและสั่นระรัว เพราะหวาคห้วนในภัยอันตรายที่จะมาถึงในอากาศหน้า ความรู้สึกดังกล่าวนี้ทำให้เกิดอาการว้าวหวิวอยู่ในอกอย่างลึก ๆ

ขุนพลประจำชกแกลว	เกลิงกลาง
สมเณศสมิงนั้นหมาง	กาจกลา
กรกมมยุรหาง	แพนเท็ค ทายเฮย
<u>พราวพราวพราวพราวฟ้า</u>	อยู่เพียงเห็นทาว ¹

คำซ้ำในที่นี้ช่วยเสริมความหมายให้ชัดเจนยิ่งขึ้น คือ เน้นความสว่างหรือแสงวูบวาบของแพนหางนกยูงที่ไซบอกการเคลื่อนย้ายของกองทัพ รวมทั้งภาพความสวยงามหรือความหรูหราของแพนหางนกยูง เพราะเสียงของคำช่วยสงเสริม กล่าวคือ ถ้าเปรียบเทียบเสียง /พ/ กับ /พร/ จะพบว่าเสียง /พร/ มีความไพเราะกว่า และน่าแปลกที่ว่ามีคำอุยกุ่มหนึ่งที่ประกอบด้วยเสียง /พร/ ให้ความหมายไปในทางสวยงาม น่าดูหรือน่าฟัง เช่น เพราะ เพรศ พรัง พราว เป็นต้น

...หวังศึกเลื่อนลานหลง หอนรูงคมหิบาด ล้วนคชาธารบั๊กฉัตร
อเนกชนิดเนื่องนอง เป็นกอกกอกเหลาเหลา พลเทาเทาทุกทัพ²

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 82.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

ตอนนี้เป็นตอนที่พระมหาอุปราชาทรงทำกลอุบาย โดยโปรด ฯ ให้แม่ทัพ 16 นาย แต่งกายอย่างเดียวกับพระองค์ มีเครื่องสูงของอุปราชอย่างครบถ้วน เพื่อลวงให้ทางฝ่ายไทยไม่ทราบว่าพระมหาอุปราชาทรงอยู่ที่ใดกันแน่

คำซ้ำในต้นมีถึง 3 คำ คือ กองกอง เหลาเหลา และ เต่าเต่า คำซ้ำทั้งหมดนี้ให้ความหมายในด้านการแยกออกจากกันเป็นstückเป็นส่วนอย่างมีระเบียบ และคำซ้ำนี้เองที่ให้ความหมายว่าจำนวนกองและเหลามีอยู่เป็นจำนวนมากและมีปริมาณเท่า ๆ กัน นับว่าเป็นภาษาที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนคำกับความหมายของคำในเชิงพหูพจน์อย่างใกล้ชิด

เจ้าจอมสยามไสยาสน์	เหนือบรมอาสนก่องแก้ว
<u>คล้ายคล้ายสิบทุ่มแคว</u>	ทานเคลิมหลับฝัน ใฝ่นา ¹

คำซ้ำในต้นให้ความหมายที่ไม่เฉพาะเจาะจง เป็นการกะประมาณเอาอย่างคร่าว ๆ ว่า สมเด็จพระนเรศวรทรงพระสุบินราว ๆ เวลาสี่ทุ่ม

ชูลีฟุ้งเฟื่องทอง	เวหา หนนแฮ
พระอับสรียาภา	เผือกแฉว
มลักแลเลหสนธยา	ยามน้ำ ลงฤา
<u>คล่ำคล่ำคลาพลแคว</u>	คลาคคล้ายคล้ายชบวน ²

คล่ำคล่ำ เน้นจำนวนทหารในกองทัพว่ามีเป็นจำนวนมาก คำนี้จึงมีความหมายเช่นเดียวกับคลา คำนี้เอง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 91.

ข. คำซ้ำที่มีไวยากรณ์ ในข้อ ก. ผู้เขียนได้กล่าวถึงการ เล่นคำซ้ำของกวีที่มีตำแหน่ง ของคำซ้ำกัน ในข้อ ข. นี้จะต่างไปอีกลักษณะหนึ่ง ดังตัวอย่าง

สำเสะหาญหาญอีก

ลวนเสะศึกเสะทรง¹

ใน 2 วรรคนี้ กวีใช้คำว่า เสะ ถึง 3 ครั้ง คำซ้ำในที่นี้ให้ความหมายในเชิง พหูพจน์ว่าจำนวนมากในกองทัพมีอยู่มากมายค้ำคน

เสี้ยคายคฤหาสน์ทอง

หอทอง

ยามวิโยคยุทธรบอง

ปราบเสี้ยน

จักคืบคืบครอง

ถาแน โฉนนา

หนักหทัยทวนเต็ยร

เทวษคันทันทรวง²

การซ้ำคำว่า คืบ ในโคลงบทนี้ แสดงความหมายลงเล ไม่นั่นใจว่าจะได้กลับ มาอีกหรือไม่ คำซ้ำประเภทนี้มักจะมีคำปฏิเสธอยู่ด้วย เช่น ดีไม่ดี ไปดีหรือไม่ไปดี เป็นคน

ไปโดยค่านุชไชร

จึงกำ สรวลดา

แมวาโดยตั้งคำ

แมพรอง

ปานฉะนี้จะเบิกบำ

เทิงขึ้น ชมณา

เพราะพม่าควยนอง

จักช้วนเกษม³

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

การใช้คำซ้ำในที่นี้เป็นการเน้นความหมายอีกเช่นกัน พระมหาอุปราชาทรง
ตระหนักดีว่า เพราะคำว่า "โดย" นี้เองที่ทำให้พระองค์ทองทนทุกข์ เพราะทรงคิดถึง
นางมากขนาดนี้ กล่าวคือ ถ้าพระองค์เพียงแต่ "โดยคำนุช" คือ ยอมทำตามคำขอของ
นางใหนางใดตามเสด็จมาด้วย พระองค์ก็จะทรงมีความสุข เพราะมีนางอยู่เป็นที่รักอยู่
ข้าง ๆ แต่นี้เป็นเพราะพระองค์มิได้ "โดย" ตามคำขอของนาง จึงต้องประสบกับความ
ทุกข์โศกอันเกิดจากการพรากจากคนรัก

เดอปรางเปรียบนางนอง	นาดปราง
รักตั้งรักนุชพาง	พมวย
ชองนางเดอชองนาง	คล้ายคลี่ สงธา
โศกพิโศกสมทวย	ตั้งไมนามมี
อบเชยอบชนช	เดอสม ญาธา
อบวารอบบรม	รินเรา
อบเชยพิเชยชม	กล่นอบ เฉอนา
อบตั้งอบองค์เจ้า	จักให้เรียมเชย
เล็นมือนางนึ่ง	นขา นางธา
ทองตั้งทองบงบา	นมนอง
ชงโคคคชงขา	นชนาด เหมือนธา
เรียมระเมียรเคอปลอง	ตั้งปลองศอสมร ¹

คำซ้ำในที่นี้ให้ทั้งความไพเราะและความหมายในเชิงเปรียบเทียบ คือ เปรียบ
มะปรางกับปรางของนางที่นวลผ่องเต่งตึงราวกับผิวมะปรางสุก เปรียบคนรักกับความรัก

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

ของพระมหาอุปราชาที่มีท่อนางพระสนมอย่างทวมทน เปรียบตนของนางกับผมของนาง เปรียบความโศกของพระองค์กับข้อคนอโศก เหล่านี้เป็นต้น

ในโคลงบทที่ 2 กวีใช้คำว่า ออบ ถึง 7 แห่ง เป็นการเล่นคำว่า ออบ ในข้อคนออบเชย กับกริยาการ ออบ หรือ รม ของนางเพื่อให้กายมีกลิ่นหอมรักรังใจเพื่อให้พระมหาอุปราชาทรงชมเชย นอกจากจะเล่นคำว่า ออบ แล้ว ยังเล่นคำว่า เชย อีกด้วย คำนี้มีอยู่ 4 คำ เป็นการเล่นคำว่า เชย ในข้อออบเชย กับกริยาเชยชม

ในโคลงบทที่ 3 กวีเล่นคำว่า ทอง กับ ปลอง กวีส่วนมากเวลาพูดถึงไมทอง (มะทองหรือกระพอน) มักจะนึกเลยไปถึงการตะทอง เช่น ตะทองปทุมกันของนางผู้เป็นที่รัก เป็นต้น กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส ก็ทรงคำเนนรอยตามความนิยมดังกล่าวนี้ น.ม.ส. เป็นกวีคนแรกที่มีความคิดแปลกออกไป คงจะเห็นได้จากโคลงต่อไปนี้

ไมทองนี้แก่นทอง	นวลสกัน
(แถมมีใช้คำฉันท์)	ซักชี
โบราณทานกลาวกัน	มากอน
ดวงควักนาจิกจี้	จวบจวงทรวงนาง ฯ) ¹

ในตอนอื่น ๆ มีการเล่นคำประเภทนี้อีก ได้แก่

นางนวลนี้กินม่นอง	นวลปราง
จากพรากพรากจากนาง	หนึ่งน
พิราบพิลาปคราง	ครวญแขง ซาธา
บัวว่าบัวนุชป็น	อกนองเรียมถนอม
ไถ่แกวคึกคูกุแกว	กลอยใจ เรียมธา
แสงยิ่งแสงหลุทัย	พีเศรา

¹ พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, สามกรุงภาคผนวก, หน้า 39.

นกออกนี่ออกไพร
ชมแขกเตาคุเตา

พลัดแม่ เหมือนดา
แขกนองน่านคืน¹

าลา

การชมต้นไม้และนกของพระมหาอุปราชในตอนนี้ เป็นการเลือกเอาเฉพาะชื่อ
ที่มีโอกาสจะไต่ระบายนามตราและความคิดถึงที่มีต่อนาง คร. วิทย์ ศิวะศรียานนท์
มีความเห็นเกี่ยวกับเรื่องการชมธรรมชาติในวรรณคดีไทยว่า

เนื่องจากกำลังมีความรู้สึกอย่างหนึ่งอยู่ เช่น เศร้าโศก
ในการจากครูกักมา ทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติที่ดูพบเห็น
ในระหว่างทางนั้น ก็เตือนใจให้คิดถึงคนรักที่ทิ้งไว้เบื้อง
หลัง ดอกไม้หรือสัตว์จะถูกหยิบยกมาพรรณานากศอ เมื่อมีชื่อ
หรือมีลักษณะเตือนใจให้คิดถึงความหลังเท่านั้น โดยไม่นำ-
พาต่อความงามที่มีประจำอยู่ในตัวของมันเองเลย²

สงครามครานหนัก

ใจเจ็บ ใจนา³

การซ้ำคำในที่นี้เป็นการเน้นความหมายใหญ่อานตระหนักว่า พระมหาอุปราช
ทรงมีความหนักใจและทุกข์ใจจริง ๆ

ลางเหล่าเหลือองพิลาส

ลางเหล่าฉากชมพ

ลางเหล่าคูกางฉนั้น

ลางเหล่าพรรณพนม

ลางเหล่าเนกสุกเสลา

ลางเหล่าคาคำคน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 36.

²วิทย์ ศิวะศรียานนท์, วรรณคดีและวรรณคดีวิจารณ์ (กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, 2518), หน้า 65.

³สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 52.

ลางเหล่าทะมึนม่วงทมอ¹

รายตอนนี ไซคำรำเหมือนกันทุกวรรคและอยู่ในตำแหน่งเดียวกัน คำรำในที่นี้ให้ความหมายในการแบ่งแยกออกจากกันเป็นเหล่า ๆ ไม่ปะปนกัน

ชวนกันฉันทันผาย แลนา ชวนกันขจายขจัด แลนา
 ชวนกันระพັคกระเพิน แลนา ชวนกันเกริ่นกันเกรี้ยว
 แลนา บเห็ลยวหลังมารา แลนา บกลับหนามารายู
 แลนา บอยุทานม้อรบ แลนา บอยุทมม้อรอน แลนา
 มรณควยคาบเหลือหลาย แลนา คายควยทอกเหลือหลาย
 แลนา มากป็นตองอนันต์ แลนา กรันทวนถูกอเนก
 แลนา²

รายตอนนี้มีคำสร้อยเหมือนกันทุกวรรคในตอนท้าย การซ้ำคำสร้อยในที่นี้นอกจากจะให้ความไพเราะแล้ว ยังให้ความรู้สึกว่าร่ายบทนี้เป็นเสมือนเนื้อเพลงที่มีคำสร้อยรองรับเป็นช่วง ๆ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 113.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 124 - 5.

<u>จำใจจำจากเจ้า</u>	<u>จำจร</u>
<u>จำนิราศแรมสมร</u>	แมร่าง
เพราะเพื่อจักไปรอน	อริราช แลแม่
<u>จำทุกขจำโทษว่าง</u>	สวาทว่าหวันถวิล ¹

โคลงบทนี้ใช้คำว่า จำ ซ้ำกันถึง 6 แห่ง เป็นการเน้นความหมายให้พระสนมเชื่อว่าพระมหาอุปราชาทรงจากนางไปในครั้งนี้ด้วยความจำพระทัยและด้วยความจำเป็นอย่างแท้จริง มีใช้เพราะเบื่อหน่ายนางตามที่นางคัดค้าน

การเล่นคำซ้ำในโคลงมีอีกประเภทหนึ่งที่รู้จักกันในนามว่า กลบท กล่าวคือ เป็นการแต่งคำประพันธ์ตามกฎเกณฑ์พิเศษและประณีตยิ่งกว่าแบบธรรมดา ในวรรณคดีเรื่องนี้มีอยู่ 2 แห่ง คือ ตอนพระเจ้าหงสาวดีทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่พระมหาอุปราชาก่อนเคลื่อนทัพ พระองค์ทรงกล่าวย้ำในตอนท้ายว่า

<u>จงจำคำพอไซ</u>	สั่งสอน
<u>จงประสิทธิ์สมพร</u>	พอให้
<u>จงเรื่องพระฤทธิรอน</u>	อริราช
<u>จงพอลุลากไต่</u>	แต่จ้าวแดนสยาม ²

ทุกบาทชั้นคนทวย จง เหมือนกันหมด เป็นการซ้ำคำเพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ในคำอวยพร

โคลงบทนี้ชั้นคนทุกบาททวยคำเดียวกัน จัดเป็นกลบทที่มีชื่อว่า บัวบานกลีบขยาย โคลงอีกบทหนึ่งที่มีลักษณะเดียวกัน ได้แก่ บทที่ชั้นคนบาททวยคำว่า "อบ" ซึ่งผู้เขียนได้กล่าวไว้แล้ว

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

ค. คำที่อยู๋ใกล้กันและมีไค่อยู๋ใกล้กัน ตัวอย่างคำซ้ำประเภทนี้ ไค่แก

สายหยุดหยุดกลิ้งฟู่ง	ยามสาย
สายบหยุดเสนหาย	หางเสรา
กัคนกัวันวาย	วางเทษ ราแม่
ถวิลทุกขวนคำเซา	หยุดไค่ฉันไค่ ¹

ในโคลงบทนี้เล่นคำว่ สาย และ หยุด ไปพร้อม ๆ กัน กวีเล่นคำว่สาย 3 ครั้ง และเล่นคำว่หยุด 4 ครั้งด้วยกัน กวีนำเอาคำว่ สาย ในชื่อคอกสายหยุดไปเล่นกับเวลาสาย และนำคำว่หยุดในชื่อคอกไม้เดียวกันนี้ไปเล่นกับ หยุด ซึ่งเป็นคำกริยา คำซ้ำในที่นี้บ่ให้ความไพเราะในค่านเสียงและให้ความคมคายในค่านความหมายอย่างยอดเยี่ยม

5.1.8.3 ซ้ำความหมาย คำซ้ำประเภทนี้ไค่แก การใช้คำที่มีความหมายอย่างเดียวกันในที่ใกล้กัน ตัวอย่างเช่น

ขับพลวางเขาแหล่ง	แห่งอยุธยาเศศหลา
แลชลฟู่งฟ้า	มีคคณุม้ามล ยิงนา ²

คำที่ซ้ำกันในส่วนนี้ส่วนแต่มีความหมายอย่างเดียวกัน นับว่เป็นการใช้คำซ้ำเพื่อเน้นความหมายให้หนักแน่นเด่นชัดยิ่งขึ้น

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 24.

กาสรสูกรวาง
ละมั่งระภาคณาคังเขา

ทรายชุม ชุมนา
ป่าหนึซอน¹

ล² มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า หนึ

กองหนานถนาคัง
เร็วเร่งห้าหันหาญ
บแตกบตานทาน
กุจกออกโรมรา

เสร็จสาร สังแฮ
หักกลา
มันรอด ไชรดา
คีกร้ายกายหลัง²

ตอนนี้เป็นตอนที่สมเด็จพระนเรศวรมีรับสั่งให้พระศรีไสนรงค์และพระราชฤทธา-
นนต์ออกไปรับศึกพม่า กวีใช้ทั้งเร็วและเร่งเพื่อย้ำความหมายให้ทั้ง 2 แม่ทัพรีบไปตาม
พระประสงค์ หาญ มีความหมายเช่นเดียวกับ กลา ส่วน โรม และ รา มีความหมายว่า
รบ เหมือน ๆ กัน

ครบสิบหกชนสิบหกคช คำรงยศชัตติยยศ
ถือชัตติยเทศพิมล³

ทั้งชัตติยยศ และ ชัตติยเทศ มีความหมายอย่างเดียวกัน คือ เทศ หรือฐานะ
กษัตริย์

บันเป็นหมวดเป็นหมู่ อญบคละปะปน⁴

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 86.

⁴ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

เสียง/ท/ในทแถวทกลา กรอนมาจาก ทหาร ทแถวทกลา จึงมีความหมายว่า ทหาร
แถวทหารกลานั้นเอง

การใช้คำกร่อนทำนองนี้ ทำให้รวบรัดขึ้น ไม่เยิ่นเย้อ และนอกจากนี้คำว่า
ทแถวทกลา ยังฟังดูคึกคักเข้มแข็งมากกว่า ทหารแถวทหารกล้าอีกด้วย

5.1.10 การเล่นคำแดง

คำประเภทนี้มีเพียง 2 คำ คือ กลีบกลอก เล่นเป็น กระลับกระลอก ใน

ทัพเมืองนนทบุรี	ศรีเสนาเอกทอง
ล่าลองเหลาอาสา	ล่าศัตรารคมมือ
<u>ถือกระลับกระลอก</u>	หอกคาบปืนสะสาร ¹

อีกคำหนึ่งคือ กลายกลับ เล่นเป็น กระลายกระลับ ใน

บัคคลวลาหกซ้อ	ชระอับ อยู่แฮ
แห่งทิศพายัพยล	เยือกฟ้า
<u>มลักแลกระลายกระลับ</u>	ลิวลง ไปเฮย
เผยผองภานุเมศจา	แจมแจงแสงฉาน ²

การใช้คำเช่นนี้ช่วยเพิ่มความไพเราะเป็นสำคัญ นับเป็นอสังการแห่งเสียง
อย่างหนึ่ง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 103.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 110.

5.1.11 การเล่นคำที่มีความหมายต่างระดับ

เท่าที่สังเกตเห็นปรากฏว่าวิถีคำประเภทนี้อยู่หลายคำ คำประเภทนี้ไต่แก้คำที่มีความหมายคล้ายคลึงกัน แต่ต่างระดับความหมาย (degree) อยู่บ้าง ตัวอย่างเช่น

คัดฉอนใจฉอนแรง	เอาแต่แข่งแตกลา
เอาแต่รำแต่เรึง	เรงบำเทิงทุกยู
บราจรูเหือคหาญ	บแห่งนานเนิ่นวัน
อย่าทันเหน้อยเลื่อยลา ¹	

เหน้อย มีความหมายว่า ถอยกำลังหรือถอยแรง เลื่อย ในที่นี้คือ เมื่อย แต่เพราะต้องการให้มีเสียงสัมผัสกับ ลา จึงเปลี่ยนตัว ม เป็น ล เมื่อย เป็นอาการเพี้ยนของกลามเนออันเนื่องมาจากออกแรงมากเกินไป ส่วน ลา มีระดับความหมายสูงกว่าเหน้อย คือ แปลว่า หมดกำลัง, หมดแรง

รอนอารมณ์หมนใหม่	คิคฉันไตจักไต
สบองนवलสมร	แมนา ²

พระมหาอุปราชาทรงอัจนไม่ทราบจะทำอย่างไรจึงจะสามารถ "เชิญนุชมาแนบข้าง! ช่วยชัชวณชม พดกษณา" ไต่ จึงเกิดความรู้สึกเรารอนจนพระอารมณ์ หมน และในที่สุดก็ถึงกับใหม่ ทั้งรอน หมน และใหม่ เป็นคำที่มีความหมายสูงขึ้นตามลำดับ ใหม่ แสดงว่า รอนมาก นั่นก็คือ มีความทุกข์มากนั่นเอง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 34.

กรมทุกข์เกรียมทเวษควย	วนิตา
คติโคจรชด์บัญญัติ	ทานไช
หากเกรงพระอาชญา	บิคุราช
รอนระบมบมใหม่	สวาทเพียงเพลิงสุม ¹

กรม มีความหมายอย่างเดียวกับ ตรม เกรียม เป็นคำวิเศษณ์ มีความหมายว่า เกือบจะไหม พระมหาอุปราชาระทมตรมตรอมพระทัยเพราะมีความทุกข์จนพระทัยเกรียม ความเกรียมนี้เมื่อเกิดขึ้นนานเข้า ๆ ก็ไหม คำว่ารอนระบมบมใหม่ ในบาทสุดท้ายก็มี ความหมายทำนองเดียวกันนี้

เรียมกรมเกรียมทเวษไห	โทยถวิล
ฤาโคจรจางใจจันต์	จิตเจ้า ²

พระมหาอุปราชาทรงระทมจนเกิดอาการทเวษและไห การทเวษและไหเป็นไป อย่างซ้ำซากและกินเวลานานจนพระมหาอุปราชา "โทย" หมายความว่า อ่อนกำลัง, อ่อนใจ

แลวชแตงกษัตริย์โสฬส	ขุนช็คชคุมพล
ทำเป็นกลงำเงื่อน	หวังศึกเลื่อนลานหลง ³

พระมหาอุปราชาทรงมีรับสั่งให้แม่ทัพนายกอง 16 คน แต่งกายอย่างเดียวกับ พระองค์ เพื่อให้ฝ่ายไทยไม่เห็นพระองค์ เนื่องจากมีผู้แต่งกายอย่างอุปราชอยู่มาก มอง

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

คู่แล้วดันทา เลื่อน ในที่นี้ คือ เลื่อน หมายความว่า ไม่รู้ว่าใครกันแน่ที่เป็นพระมหา-
อุปราชาคัจฉา เมื่อไม่ทราบก็ทำให้เกิดความรู้สึก หลง คือ เข้าใจผิดพลาดได้

พลคชประคับเครื่องเขน	เพญแพนมยุรบรรยง
เรียบจำรองหลังสาร	โรมร่าบาญลาญหัก
หักริปู่นชนม ¹	

หัก และ ปุ่น มีความหมายไปในเชิงทำลายเหมือนกัน ต่างกันเพียงว่าจะทำลาย
ย่อยยับขนาดใดเท่านั้น หัก แปลว่า ทำให้พังงอหรือทำให้หลุก ทำให้ขาดออกจากกัน แต่
ปุ่นมีระดับความหมายลึกกว่า คือ ทำให้แหลกละเอียดเป็นผงไปเลย

เสียงบาทสารสะสนั่น	ลั่นสระทกสระทาว
พางพกฏวแผนคาว	ลมลมถลมทลาย แลนา ²

หึ่ง ลม และ ลม อยู่ในสภาพที่ทรงตัวไม่ได้ตามปกติจึงทลาย คือ หึ่งหรือแตก
ส่วนถลม มีความหมายแรงกว่า แปลว่า ทรุดลงหรือบุบลง

อุรารานราวแยก	ยลสยบ
เอนพระองค์ลงทบ	ทาวคิ่น
เหนือคอคชชอนชบ	สังเวช
วายุชีวาत्मสุกสิ้น	สุฟ้าเสวยสวรรค ³

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 92.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 122.

คำว่า ราน ราว และ แยก มีความหมายคล้ายคลึงกัน ราน แปลว่า แยก
 หมายความว่า สมเด็จพระนเรศวรทรงใช้พระแสงของ้าวพันพระมหาอุปราชาคสะพาย-
 แฉง ในเบื้องต้นนั้นพระอรุระของพระมหาอุปราชาคจะ "ราน" เป็นรอยราว และรอยราว
 นี้ก็จะค่อย ๆ แยกออกจากกันกว้างขึ้น ๆ

การเล่นคำที่มีความหมายตรงระดับกันนี้ ทำให้เกิดความงามทางด้านความ
 หมาย กล่าวคือ ใดความหมายที่ค่อยเป็นค่อยไปมีระดับลึกเข้าทุกที ๆ เห็นได้ความนอกจาก
 กวีจะมีความสามารถในทางเล่นเสียงและเล่นคำใดทาง ๆ นานาแล้ว ทางด้านความ
 หมายกวีก็สามารถแสดงฝีมือได้อย่างน่าชมเชย

5.1.12 การใช้คำเหมาะกับเนื้อเรื่อง

การใช้คำประเภทช่วยเพิ่มอรรถการทั้งด้านเสียงและความหมาย กล่าวคือ
 เมื่อถึงตอนเสภากวีจะนิยมใช้คำทอดเสียงในตอนท้ายให้สอดคล้องกับอารมณ์ในเรื่อง
 เมื่อถึงตอนรบจะใช้คำที่ให้เสียงคึกคักและมีความหมายรุนแรง ตัวอย่างเช่น

ถวิลปางนําราศเจ้า	จากเวียง
ยังเสนาะสำเนียง	ละหอย
ไพเราะมฤตเพียง	ซิมซาบ ทรวงเอิบ
ไปปลื้มสารสรอย	แม่เสราสั่งเวียน
เกรียมใจจักโทษนอง	ถากวร
เพราะพิฆาตแทนนวล	นุชไว
มาเคียวอศูรครวญ	ครำเนตร
แทงว่าทุกขใครไให้	โทษแท้เริ่มทำ ¹

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25.

ชกัไสสองสารทรวง ครงเข้าถึบเข้าแทง ควยแรงมันแรงกาย
...ประทพประทะอลวน... แทงถึบถึบคทะลุมบอน¹

เงือคตบพันณะฉาด ง่างวพาตณะฉับ ชับปึกข้ายเข้าคา
ับบปึกขวาเข้าแตก แยกกันออกโรมรัน ปันกันออกโรมรณ
ทนต์ถึกบมิลค อคสูคถึกบมิลค อาจตออาจเขารุก อุกตออุกเขาร่า
กลาตอกลาชิงบัน กลันตอกถึนชิงรอน...²

พววายวรวายอวาง	โชนัฐพระ
คาลมทาวาตะ	ต้นฟ้า
ทริงทรวลพะ	พานพัต ทาวแฮ
ทอบชุมางคจางจา	จรัสทาวแคนสมร ³

ตัวอย่างแรกที่เป็นโคลง 4 สุกภาพ 2 บท กวีใช้สระเสียงยาว หรือถ้าเป็นเสียงสั้นก็สามารถทอดเสียงไค เช่น ถวิล เป็นต้น นับว่าเป็นการเลือกใช้คำไคอย่างเหมาะสมกับอารมณ์เศร้าของพระมหาอุปราชาเป็นยิ่งนัก

ตัวอย่างที่สองและสาม กวีใช้คำตาย หรือคำที่มีเสียงสระสั้น เช่น ประทะ ฉะฉับ หรือใช้เสียงพยัญชนะที่มีเสียงหนัก เช่น เสียง /ด/ /ท/ /ป/ /ฉ/ /ต/ อาทิ เช่น ถึบ แทง เป็นต้น อันเป็นเสียงที่สอดคล้องกับความหมายที่รุนแรงของคำ การใช้คำ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 115.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 103 - 4.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 116.

สระเสียงสั้นและคำตายช่วยให้อ่านรู้สึกรวดเร็วและรุนแรง นอกจากนี้การใช้คำว่า ทอ เช่น อาจทออาจ อุกทออุก และกลาทอกลา ฯลฯ ไพภาพการสูรับตัวทอตัวอย่างกลาหาญไค้ดีมาก

ตัวอย่างสุดท้ายเป็นตอนที่สมเด็จพระนเรศวรขอให้แพทย์ช่วยให้ความมิดมีอันเกิดจากฝุ่นที่ทลพุงเพราะการทำสงครามของทหารทั้ง 2 ฝ่ายหมดไป พระองค์จะไค้สามารถทอพระเนตรเห็นเหล่าข้าศึกไค้ ทันที่ที่พระองค์กล่าวคำขอจบลง ก็บังเกิดลมพัดเอาฝุ่นเหล่านั้นหายไปหมด การใช้เสียงสระอะ ในคำมหาวาตะ และ พะ ให้ความรู้สึกรวดมนนั้นมีความรุนแรงและพัดเร็วมากจนสามารถพัดหอบเอาฝุ่นนั้นให้หายไปไค้ในชั่วพริบตา

การใช้คำดังกล่าว ทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คลอຍตามเรื่องราวไค้ซึ้ง และเขาดึงรสเสียง รสคำ และรสความหมายไค้ลึกซึ้งมากขึ้น

5.1.13 การใช้กลุ่มคำเดียวกันแต่เรียงคำต่างกัน

ภาษาไทยมีลักษณะสำคัญอย่างหนึ่ง คือ เวลาเขาประโยคจะนำคำมาเรียง ๆ กันเข้าโดยไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงรูปคำไปตามหน้าที่ของคำนั้น ถ้าต้องการให้ความหมายเปลี่ยนไป บางครั้งก็อาจทำได้โดยการเปลี่ยนวิธีการเรียงลำดับคำเสียใหม่ ในตะเลงพายมีอยู่ 3 แห่ง คือ

แมวควงกมลาคไค้	มาคด
โคยสถานแถวสกล	ที่นี้
จักชวนแมชมน	บรรพต โพนแฮ
พลาจแมชมเรียบช	แมชเรียบช ¹

¹ เรียงเดียวกัน, หน้า 29.

แสนพลเจ็วคลาดคล่า   สำพลเข็นคังคาม
 พลทุกามโฆจัน   พลรามัญจันโชน¹

คำว่า แมชมเร็วมีชี่ และ แมชี่เร็วมีชม ประกอบด้วยคำ 4 คำ ซึ่งเป็นคำเดียวกันทุกอย่าง ต่างที่การเรียงลำดับคำเท่านั้น นับเป็นวิธีใช้คำเพื่อให้เกิดความคลุมเครือและความงวมทวนทางคานความหมายอย่างหนึ่ง

คำว่า โฆจัน และ จันโชน แม้จะมีความหมายอย่างเดียวกัน การเรียงคำนั้นก็ต่างกันออกไป จัดได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของภาษาไทยอย่างหนึ่ง อีกตัวอย่างหนึ่ง ไคแก่

แซกเต้าเต้าแซกนอง   นงพะงา หนึ่งรา
 บอกว่าเร็วมีโหยหา   ละห้อย²

ถวิลเล่นคำซ้อนกแซกเต้ากับกริยาเต้า (= ไป) เป็นแซก คือไปทานางหรือไปเป็นแซกของนางนั่นเอง

5.1.14 การใช้คำหลาก

คำหลากคือ คำหลาย ๆ คำที่มีความหมายอย่างเดียวกัน ตรงกับ Synonym ในภาษาอังกฤษ

การใช้คำหลาก เป็นการแสดงความสามารถของกวีอย่างหนึ่งว่าเป็นผู้รอบรู้ในเรื่องคำและความหมายของคำอย่างกว้างขวาง รู้จักใช้คำต่าง ๆ ที่มีความหมายเดียวกัน เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้อ่านเกิดความเบื่อหน่าย ตัวอย่างของคำเหล่านี้ คือ

อายพะบุลชี่คชินทร์   สมญาเนดลาตอง   อายก่ากองชี่ซาง
 อางนามนาคพินาย   สามกรายสั้นกษาชาติ   ทัษปีสาจสามรรถ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 90.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 39.

สมิงมหาษัษฐารัง มิ่งมาทงคตอมู ราชมนูเรื่องฤทธิ
 ชีพิจิตรหัสติน สมิงนครอินทร์เลออาสน์ คำวีราชสังครา
 ...สมิงโยคราชเริงรงค์ ชีพันคงคชเลิศ สมิงพิตเบิกเขมชน
 ชีพลายอนันต์โยธา¹

จะเห็นได้ว่า กวีสามารถหาคำที่มีความหมายว่า ช่าง ได้หลายคำ ผู้อ่านเอง
 ก็รู้สึกสนุก เพราะอยากทราบว่ากวีจะหาคำอะไรมาใช้ใบบาง และคำทอไปคือคำอะไร
 ตัวอย่างอื่น ๆ ไคแก

หมอกความขับขี้ประจำ สวมเสื้อคำหมวกหมึก พิลิกล้ำแลทมอ²
 คำว่า คำ หมึก และ ทมอ มีความหมายคล้ายคลึงกันมาก ตัวอย่างอื่น ๆ
 ไคแก

ลางเขมซาบเสื้อสวม กรวมศอกคลองทองประจำ
 ...เสื้อสุวรรณกรวมกาย³

ในวรรณคดีหลาย กวีใช้ กรวม ซ้ำกับ กรวม ในวรรคที่สอง ที่ใช้ซ้ำเพราะเห็น
 ว่ามีประโยชน์หรือให้คุณค่ามากกว่า นั่นก็เพื่อให้เสียงสัมผัสอักษรกับคำว่า กาย

กรมการอื่นอีกหา	ทกหลาย
คุมศุภลักษณ์ตั้งวาย	สิ่งถวน

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 92.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.

แสดงโดยคัสกรถวาย
โขนสบสีมาถวน

ถวัลยราชย์ มาเอย
มอบท้าวหนาวบุญ¹

ทั้ง คังวาย และ ถวาย มีความหมายอย่างเดียวกัน กวีจะใช้คำซ้ำก็ได้จึง
ต้องไขการหลากคำ

กล่าวโดยสรุป กวีมีความสามารถในการใช้คำให้พลิกแพลงออกไปได้ต่าง ๆ
นานา เพื่อให้เกิดคุณประโยชน์ตามความประสงค์ของกวี การใช้คำด้วยวิธีต่าง ๆ เหล่านี้
นี่เองที่ก่อให้เกิดความงามทางกวีนิพนธ์ที่ควรแก่การยกย่อง สำหรับผู้เขียนมีความเห็นว่า
การใช้คำในวรรณคดีเรื่องนี้ เป็นสุนทรียะที่เด่นที่สุดที่ทำให้ผู้อ่านหลงใหลและทศิใจในรส
คำที่กวีใช้ รสคำนี้นับว่ามีความสำคัญมาก น.ม.ส. ทรงมีพระมติเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

โคลง² ที่เรียกว่าไพเราะโดยรสคำ คือ โคลงที่ฉง
รอยกรองถ้อยคำอย่างเสนาะเพราะพริ้ง เป็นเครื่อง
เพลินใจแก่ผู้อ่านผู้นิ ท้าให้เกิดปริศนาปรุปรุ มีโอชะ
เปรียบเช่นอาหาร ซึ่งช่างวิเศษปรุงขึ้นอย่างประณีต
อาหารชนิดเดียวกันถ้ายูปรุงปรุงไม่เป็นที่ไม่อรอุย โคลง
ใดไม่มีรสชนิดนี้ (รสคำ) ก็มักทำให้เกิดเบื่อหน่าย
เพราะความจืดความเผื่อนและความนารำคาญอื่น ๆ³

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 143.

² หมายถึงคำประพันธ์ร้อยกรอง.

³ พระราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์, สามกรุง, หน้า 318.

5.2 บทเปรียบเทียบ

ในการแต่งวรรณคดี กวีส่วนใหญ่นิยมใช้บทเปรียบเทียบเพื่อสร้างภาพพจน์จินตนาการ และความรู้สึกที่ชัดเจนในมโนคติของผู้อ่าน เป็นการสื่อสารที่ผ่านเครื่องกลั่นกรองเพื่อให้ได้อารมณ์และรสวรรณคดีที่ละเอียดละไมยิ่งขึ้น

เรื่องทะเลงพาย ใช้บทเปรียบเทียบมากเหมือนกัน เช่น ตอนคนเรือกล่าวไวว่า

เสด็จเสวยสวรรคต	ไอศูรย์ สรวงดา
เป็นพระยศปูนเดือน	เคนฟ้า
เกษมสุขสองสมบูรณ	บานทวีป
สว่างทุกขฤๅษะหลา	แหล่งลวนสรรเสริญ ¹

กวีเปรียบเทียบพระยศของสมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า เปรียบเหมือนดวงเดือนที่ลอยเด่นอยู่ในฟากฟ้า แสงเดือนเป็นแสงสีเหลืองนวล มองดูอ่อนโยนละมุนละไม เย็นตาและเย็นใจ รัชกาลที่ 3 ทรงเป็นที่พึ่งพิงของเหล่าพสกนิกร ปกป้องประชาชนในพินภัย ทำให้ได้อยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข ความเปรียบนี้เป็นการสรรเสริญพระยศ และขณะเดียวกันก็แนะนำผู้อ่านให้เกิดความระลึกถึงพระเมตตาของพระองค์ที่มีต่อประชาราษฎร์ นอกจากนี้ยังสร้างความรู้สึกที่สงบและเบิกบานในจิตใจของผู้อ่านด้วย

ความเปรียบเช่นนี้ไม่ค่อยมีในวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ เพราะเมื่อกกล่าวถึงกษัตริย์กวีมักจะเน้นในเรื่องอำนาจ โดยนำไปเปรียบกับสิ่งที่มีอำนาจรุนแรง ซึ่งในสายตาของกวีโดยทั่วไป ไคแก่ ดวงอาทิตย์ที่มีรัศมีแรงกล้า สามารถเผาผลาญสิ่งต่าง ๆ ให้มลายไปได้ ขณะเดียวกันก็ให้พลังงานหล่อเลี้ยงโลกให้คงอยู่ได้ ดังนั้นถ้าจะเปรียบเทียบความคิดของกวีผู้ทรงนิพนธ์วรรณคดีเรื่องนี้กับกวีอื่นจะออกมาตรงกันข้าม กล่าวคือ กวีส่วนมาก

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

นิยมเปรียบเทียบกันกับสิ่งที่มีอำนาจพร่องแรงหรือมีอำนาจ แต่กรรมสมเด็จพระปรมา-
 นุชิตชิโนรส ทรงเปรียบกับสิ่งที่ให้ความร่มเย็นและความสุข

บุญเจ้าจอมภพพัน	แผนสยาม
เผยพระยศยินขาม	ชากแก้ว
พระฤทธิคังฤทธิราม	รอนราพน แลฤ
ราญอริราชแฉว	แยกแพทุกกาย ¹

รามเกียรติ์ เป็นเรื่องที่คนไทยรู้จักกันดี และมักจะนำมากล่าวอ้างเสมอ ๆ
 เพราะเป็นเรื่องที่มีคติธรรม แสดงอำนาจของฝ่ายธรรมะว่าจะต้องชนะอธรรม ฝ่าย
 ธรรมะคือ พระราม ฝ่ายอธรรม ไศยก ไศยก ฝ่ายทศกัณฐ์ พระรามและทศกัณฐ์เป็นศัตรูกัน รบ
 กันนับครั้งไม่ถ้วน แต่ในที่สุดพระรามก็เป็นฝ่ายชนะและฆ่าทศกัณฐ์ตาย ดังนั้น เมื่อใดที่
 กวีต้องการจะเปรียบเทียบบุคคล 2 ฝ่ายที่เป็นศัตรูกัน ก็มักจะเปรียบกับพระรามและ
 ทศกัณฐ์ และกวีขอมจะต้องเปรียบฝ่ายที่ตนยกย่องว่าเหมือนพระราม

นอกจากจะเปรียบตัวบุคคลแล้ว ยังเปรียบพระฤทธิของกษัตริย์ว่ายิ่งใหญ่คัง
 ฤทธิอำนาจของพระรามอีกด้วย

ตามปกติเมื่อจะชมความงามของช่างทรง กวีมักจะชมโดยการนำเอาช่าง
 เอราวดีของพระอินทร์มาเปรียบเทียบ เพราะเชื่อกันว่าเป็นช่างที่มีความงามสง่าและ
 ทรงอำนาจอย่างยิ่ง กวีผู้ทรงนิพนธ์เรื่องตะเลงพายก็ทรงคำเนนรยตามความนิยมนี้ ดัง
 จะเห็นได้จากตอนชมช่างทรงของพระมหาอุปราชว่า

ไวยราฤทธิเลิศล้ำ	ลือคิน
คู่คังพาหนะอินทร์	เอี่ยมฟ้า

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

อาจคำชอรินทร์
ชาญคีกรีกหาญกล่า

รอนชีพ
กลันแกลวกลางสมร¹

คอนชมช่างทรงของสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถ ก็เป็นไปใน
ทำนองเดียวกัน คือ

คเชนทรทั้งคู่อ่าง
มันตกตึกกายา
หูกวักแกวงวงงา
หางกงสงเสี้ยงกอง

ไอรา วัฒนา
หยดทอง
เสยสาย เคียรแษ
เกริกหล่าแหลงไหว²

ถ้าพิจารณาเพียงเท่านั้น ก็อาจจะคิดว่าทัศนคติที่กวีมีต่อกษัตริย์ไทยและพม่าไม่
ต่างกัน เพราะให้เกียรติยกย่องเสมอกันทั้ง 2 ฝ่าย

เรื่องทัศนคติของกวี เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้อ่านไม่ควรละเลยไม่ว่าจะอ่านหนังสือเรื่อง
ใดหรือประเภทใดก็ตาม ไอ.เอ. ริชาร์ดส์ นักวิจารณ์ผู้นี้ได้เคยกล่าวถึงทัศนคติของผู้
แต่งว่ามีความสำคัญ และเป็นความหมายอย่างหนึ่ง ที่ควรจะต้องศึกษาในบรรดาความหมาย
4 อย่าง ดังนี้

1. ความหมายคานเนื้อหาหรือความหมายโดยตรงที่กวีต้องการสื่อสาร (sense)
2. ความหมายคานอารมณ์ ความรู้สึก (feeling)
3. ความหมายคานทัศนคติ (tone)
4. ความหมายคานเจตนารมณ์ของผู้แต่ง (intention) พุคองาย ๆ ก็คือ
จุดมุ่งหมายในการแต่ง³

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

³ I.A. Richards, "The Four Kinds of Meaning," Practical Criticism, (London: Routledge and Kegan Paul Ltd., c. 1929.

ในการอ่านบางครั้ง ผู้อ่านอาจจับทัศนคติของกวีที่มีต่อตัวละครในเรื่อง ไค ริซาร์คัส ก็มีความเห็นเช่นนี้ เขากล่าวว่า

The tone of his utterance reflects...,
his sense of how he stands towards
those he is addressing.¹

ทัศนคติของกวีสามารถชักจูงให้ผู้อ่านมีความรู้สึกรักใคร่ ชอบพอ หรือเกลียดชัง
ตัวละครในเรื่องที่แต่งได้ กล่าวคือ ถ้ากวีเขาข้างตัวละครฝ่ายใด ก็มักจะยกย่องให้ผู้นั้น
ออกนอกรวมเชื่อว่าฝ่ายนั้นเป็นฝ่ายดี ตรงกันข้ามกับฝ่ายศัตรูที่กวีพยายามทุกวิถีทางที่จะให้ผู้อ่าน
เกลียดชังเวทนาหรือสมเพช สมเด็จพระปราชญ์คำทรงราชานุภาพ ทรงอ้างคำพูดของบุคคล
ท่านหนึ่งเกี่ยวกับเรื่องทัศนคติของกวี เมื่อทรงวิจารณ์เรื่อง สามก๊ก ดังนี้

เรื่องสามก๊กนั้นแท้จริงจริง แต่ผู้แต่งเป็นพวกเล่าปี่
ทั้งใจผู้ที่จะยกย่องเล่าปี่เป็นสิ่งสำคัญ ถ้าหากพวกโจโฉ
แต่งเรื่องสามก๊ก ก็อาจค่าเนินความในเรื่องสามก๊ก
ให้ผู้อ่านเขาใจกลับกันไปได้ว่า โจโฉเป็นผู้ทำนุบำรุง
แผ่นดิน ฝ่ายเล่าปี่เป็นผู้คิดร้าย²

หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็มีความคิดเห็นแบบเดียวกันนี้ จึงแต่งสามก๊ก
ฉบับนายทุนขึ้น ให้ชื่อว่า โจโฉนายก ๆ ตลอดกาล ในตอนต้นเรื่องเกริ่นไว้ว่า

¹Op. cit.

²สมเด็จพระปราชญ์คำทรงราชานุภาพ, "ตำนานสามก๊ก," สามก๊ก ฉบับ
เจ้าพระพระคลัง (หน), (พระนคร: โรงพิมพ์เจริญธรรม, 2508), หน้า 56.

... ผู้จะเล่าเรื่อง ของวีรบุรุษผู้มีความซื่อสัตย์กตัญญู
 วีรบุรุษที่ใจเสียสละและ เสียชีวิตหลายครั้ง เพื่อก่อให้
 เกิดเสถียรภาพทางการเมือง และ เพื่อความสุขของคน
 ทั้งปวง แก่แคว้นบัลแกเรียรายปายถือว่าเป็นผู้ทรยศต่อ
 แผนดินมาหลายศตวรรษ คบหนึ่งสื่อโสมมสกปรกที่ฝ่าย
 ปฏิปักษ์เป็นผู้เขียนขึ้น เรียกว่า "สามก๊ก"

เขานั้นคือใครเล่า หาใช่ใครอื่นไฉน ไม่ใช่คือโจโจ
 นายกรัฐมนตรีผู้ถูกถอดความกตัญญูหมายแห่งประเทศจีนใน
 รัฐสมัยพระ เจาเทียนเตมูครองตำแหน่งนี้ไว้นานหลายร้อย
 ปีเป็นนายกตลอดกาลโดยแท้จริง¹

จากตัวอย่างเรื่องสามก๊ก จะเห็นได้ว่า แม้เป็นเรื่องเดียวกัน ทักษะคติที่ต่างกัน
 ของกวีก็สามารถทำให้เรื่องราวของสามก๊กทั้ง 2 ฉบับ² มีลักษณะผิดแผกแตกต่างกัน
 ไปได้

ในเรื่องทะเลทราย ทักษะคติของกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ที่มีต่อตัว
 ละครสำคัญแปรเปลี่ยนไป ทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้าเรื่องมีทักษะคติที่เหมือน ๆ กัน คือ ตอนที่
 พระมหาอุปราชจะยกทัพออกจากหงสาวดี กวีเปรียบเทียบหลายพัก กว้างามราวกับช้าง
 เอรಾವดีของพระอินทร์ ซึ่งก็เหมือนกับที่กวีได้เปรียบเทียบช้างทรงของสมเด็จพระ
 นเรศวร และสมเด็จพระเอกาทศรถในตอนกลาง ๆ เรื่อง แต่เมื่อพระมหา-
 อุปราชเดินทัพเข้ามาใกล้เขตไทยมากขึ้นเท่าใด ทักษะคติที่แปรเปลี่ยนไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช, โจโจ นายก ๆ ตลอดกาล (พระนคร :
 โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2500), หน้า 4 - 5.

² สามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน), และ โจโจ นายก ๆ ตลอดกาล
 สามก๊กฉบับนายทุน ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช.

ของกวีก็ยิ่งปรากฏชัดขึ้นเท่านั้น ตอนพระมหาอุปราชาทรงกรีธาทัพจากกาญจนบุรีเพื่อมาตี
อยุธยา กวีกล่าวชมพलयพัททกอ ซึ่งเป็นพาหนะทรงของพระมหาอุปราชาวา

เคยศึกสูศึกไซร	ไปหนี คึกแธ
หาญสง่าไพรี	แงง่า
เนกซางว้าวตี	คิริเมฆล แลเฮย
หกศอกคืบสูงซ่า	เศษนิ้วเบญจางค์ ¹

เป็นเรื่องนำคิดว่า เหตุใดกวีจึงต้องเปรียบพलयพัททกอเป็นช้างคิริเมฆลของ
พญา-ว้าวตีमार พญามารผู้คนไทยรู้จักกันดีในฐานะศัตรูผู้คิดร้ายต่อพระศุทธเจ้า และใน
ที่สุดก็พ่ายแพศต่อพระบารมีของพระพุทธองค์

ตอนสงครามยุทธหัตถีของสองกษัตริย์ ผู้อ่านจะเห็นทัศนคติที่ตรงข้ามกันอย่าง
ชัดแจ้ง ดังนี้

หัตถ์คินป็นฆเรศไท	โททรง
คือสมิทธิมาตงค	หนึ่งอาง
หนึ่งคือคิริเมฆลมง	คลอสนัน มารเอย
เคียรสายหางยาวากวาง	ไขวแคว้งแทงโถม ²

ที่น่าสนใจก็คือ กวีเปรียบเทียบโดยสลับุคคลตัวละคร คือแทนที่จะเปรียบช้างของ
พระมหาอุปราชาวาเสมอซางของไพจิตราสูร เพื่อให้เขาคู่กับซางของพระอินทร์ กลับไป
เปรียบเป็นซางคิริเมฆลของ พญา-ว้าวตีमार

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 81.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 120.

งามสองสุริยราชลำ	เลอพิศ นาพ้อ
ปางพัชรินทร์ไพจิตร	ศึกสร้าง
ถารามเริ่มรณฤทธิ์	รบรรพณ แลฤา
ทุกเทศทุกทิศอ่าง	อันไทไป่เทียม ¹

บทนี้ กวีนำเอาตัวละครที่เป็นศัตรูกันจากวรรณคดีเรื่องเดียวกันมาเปรียบ คือ พระอินทร์กับไพจิตราสูร และพระรามกับทศกัณฐ์

จากตัวอย่างที่ยกมา แสดงว่ากวีตั้งใจเปรียบพระมหาอุปราชากับฝ่ายที่ประสบความสำเร็จ ความพ่ายแพ้ในการต่อสู้ เพราะมีเซ่นนั้นแล้ว กวีน่าจะชมพ่ายแพ้ชกกว่าสง่างามราวกับ ช่างเฮอร์คิวลีสของพระอินทร์ ซึ่งกวีได้เปรียบเอาไว้แล้วในตอนต้นของเรื่อง หรือไม่เช่นนั้นก็อาจจะเปรียบกับตัวละครที่มีความเก่งกล้าในการรบและเป็นฝ่ายมีชัยในการต่อสู้ ผู้อ่านจะได้เกิดความรู้สึกว่า ทั้ง 2 ฝ่าย คือ สมเด็จพระนเรศวรและพระมหาอุปราชา มีมือหักเทียมกัน อย่างไรก็ตาม ความลำเอียงของกวีให้ทั้งโทษและคุณแก่พระมหาอุปราชา ที่ว่าให้โทษก็คือ เป็นการกดพระมหาอุปราชาให้คอบกว่าสมเด็จพระนเรศวร ส่วนที่เป็นคุณ คือ ทำให้ผู้อ่านเกิดความสงสารและเห็นใจพระมหาอุปราชา เพราะตกเป็นฝ่ายรอง ขาดความเข้มแข็งทั้งทางด้านกำลังใจและมีมือแล้วยังเป็นรองสมเด็จพระนเรศวรอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ทศกัณฐ์ของกวีที่มีต่อพระมหาอุปราชา มิได้เริ่มต้นจากจุดสุดขั้ว และถึงลงต่ำจนถึงที่สุด เพราะตอนทำสงครามยุทธหัตถี กวีพรรณนาให้เห็นว่าทั้ง 2 กษัตริย์ มีความสามารถในเชิงรบหักเทียมกัน ผลัดกันรุกผลัดกันรับ แสดงฝีมืออย่างเต็มที่ รวมทั้งมีความว่องไวปานกัน ดังคำบรรยายของโคลงบทที่ 310, 312, 314 และ 315 ว่า

¹ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

สองโจอมสองจวบ	บ้ำรุ
สองขัศติยสองขอชู	เช็ดคำ
กระดิงกระลอกดู	ไววอง=นัคนา
ควาญขับคชแข่งคำ	เซนเขี้ยวในสนาม
ขุนเสียมสามรรทดาน	ขุนทะเลง
ขุนคอกขุนไปเียง	หยอนหาว
ยอหัตถ์เทิดลบองเลบง	อังกุส ไกวแฮ
งามเรงงามโททาว	ทานสูศักดิ์สาร ¹
คำเนินหนูนถนัคโค	เชิงชิต
หนอนเรนทรทิส	ทกคาว
เสด็จเสด็จวราฤทธิ	ร่ารอน ขอแฮ
พอนฟาดแสงของาว	อยู่เพียงจักรผัน
เบื่องนั้นนฤนาถดู	สยามินทร์
เบี่ยงพระมาลาผิน	หอนพอง
ศัสตราวุธอรินทร์	ถาดูก องค์เอย
เพราะพระหัตถ์หากปอง	บัตควยขอทรง ²

สรุปได้ว่า ทศนคติของกวีที่มีต่อตัวละคร 2 ฝ่าย ในเรื่องทะเลงพายไม้ได้
แตกต่างกันมากนัก นึกกับเรื่องสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) และ โจโฉ
นวยก ๆ ตลอดกาล ของหม่อมราชวงศ์ถนัดศรี ปรามิธ ที่เห็นทศนคติที่ต่างกันราวชาว
กับคำ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 120.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 121.

อย่างไรก็ดี บทเปรียบเทียบในลิลิตตะเลงพ่าย มิได้มีเฉพาะเท่าที่ยกตัวอย่าง
มาแล้วเท่านั้น ในตอนอื่น ๆ ของเรื่องก็ยังมีอยู่อีกมาก เช่น

แจกพระสรรเพชญ์ผู้	ชรรมิศร
เกลิงอาสน์ปราชิต	ภาคไค
วรพฤกษโพิโมลิส	เฉลิมโลก แลเฮย
เสวยวิมุตติลาไค	เผด็จเสี้ยนเล็กสมร ¹

สมเด็จพระวันรัต วัดป่าแก้ว ยกโวหารมากราบทูลสมเด็จพระนเรศวรเพื่อขอ
พระราชทานอภัยโทษแก่เหล่าชาวทหารที่ตามเสด็จพระองค์เขาไปในกองทัพศัตรูไม่ทัน
สมเด็จพระวันรัตเปรียบเทียบชัยชนะของสมเด็จพระนเรศวรว่าคล้ายกับของพระพุทธองค์ ใน
แง่ที่ว่าสามารถชนะศัตรูได้แต่โดยลำพังพระองค์เอง ทั้ง ๆ ที่ศัตรูที่แวดล้อมมีจำนวนมาก
นับไม่ถ้วน

นายเซยหนักอกขำ	กำทรวง
ถนัดคังภูผาหลวง	ทุมแท ²

ก็นำเอาสิ่งที่เห็นใดควยตามาเปรียบกับความรู้สึกซึ่งเป็นนามธรรม คือ
พระมหาอุปราชาจากนางพระสนมมา ทำให้ทรงมีความทุกข์ ทุกข์นี้สมอยู่ในอกทำให้พระ
องค์ทรงรู้สึกอึดอัดและหนักพระทัยราวกับว่ามีภูเขาลูกใหญ่วางทับบนพระอุระของพระองค์

ในการเปรียบเทียบความงามของตัวเอก มักนิยมเปรียบกับสิ่งที่ยอมรับกันว่า
มีความงามเข้าขั้นมาตรฐาน เช่น เปรียบหว่างามราวกับกลีบบัว เปรียบคิ้วว่าโค้งดัง
คันศร แกมงามผุดองราวดลมะปรางสุก ปากแดงงามราวทับทิม พันคำมันขลิบดังแมลงงู

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 132.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.

าธา เช่น

นาสามีนอังกฤษ	กรรณกลีบบุษบงบาง
ปรากฏี่ปรากฏทองเปรียบ	ริมโอรุ์เรียบไรหนค้
ท้นค้คำกลแมลงภู	โอรุ์แดงคูกุแจ้ม... ¹

เรื่องตะเลงพาย มีบทเปรียบเทียบตามประเพณีนิยมเช่นกัน คือ

ระลวงรำลือกอ	บ้งอร
ยลแคแสงศศิธร	ดองฟ้า
แสงจันทรบสองสมร	หมคเทวษ
ถวิลปลืมนวลหนา	แมแมนนวลจันทร ²

พระมหากุปราชาเปรียบเทียบใบหน้าของพระสนมกับพระจันทร์ เวลาที่พระจันทร์ลอยเด่นอยู่ในท้องฟ้า จะเห็นความงามของดวงจันทร์ได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระจันทร์ในคืนวันเพ็ญ แสงสีเหลืองนวลของดวงจันทร์ทำให้แลดูพระจันทร์งามปลั่งเปล่งเปรียบเหมือนกับใบหน้าของหญิงสาวที่เปล่งปลั่งและคุณวลผ่อง

การเปรียบเทียบความงามของใบหน้ากับดวงจันทร์ในวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ มักจะใ้ช้อยู่เสมอ เช่น

จะกล่าวถึงทองประศรีมีครรภักแก	งามแต่เฝ้าดมก็สมหน้า
ฉวีพรรณคังสุวรรณมาทาบทา	ควงหน้าคังจันทรเมื่อวันเพ็ง ³

¹ เจ้าพระยาพระคลัง (หน), วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน) (พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2515), หน้า 79.

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 47.

³ ขุนช้างขุนแผน (พิมพ์ครั้งที่สิบสอง, พระนคร: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2512), หน้า 7.

และ
อาแม่เฉลาพักตร์เพียง   เพ็ญจันทร์
 รอยหมูเทพสรรค   เสกสรอง¹

จะเห็นได้ว่า ความงามของดวงจันทร์นี้ เป็นความงามที่แลเห็นในสายตาของ
 กวี หาใช่ตามสายตาของนักวิทยาศาสตร์ไม่

เบญจวรรณวานเร่งร้อน	เร็วบิน ไปเฮย
แจ้ที่แสนสุดกวีล	วากวา
ยามกินบเป็นกิน	กินโศก
นอนคังนอนป่าชา	ชอกชำทรวงสลาย ²

"นอนคังนอนป่าชา" นับเป็นความเปรียบที่แปลกมาก ป่าชาเป็นที่สำหรับฝังศพ
 เป็นสถานที่ที่แต่ความวังเวงเจ็บสัจ นอนคังนอนป่าชาก็คือ เวลานอนจิตใจหวน
 ใหญ่สีกวามบรรยากาศรอบ ๆ ตัววังเวงเจ็บสัจคราว่ากับนอนอยู่ในป่าชานั้น

พระคราวญพระคร่ำไห้	โหยหา
พลางพระพิศพดกษา	กึ่งเกี้ยว
กลกรกนิษฐานา	วีรคัน เรียมดา
ยามตระกองเอวเอี้ยว	โอบอ้อมองค์เรียม ³

¹ "ลิลิตเพชรมงกุฎ," วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน), หน้า 112.

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 38.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 31.

พระมหาอุปราชาทอดพระเนตรเห็นกิ่งไม้เลื้อยเลี้ยวเกี่ยวพันกัน ก็ทรงระลึกถึงแขนของนางสนมที่เคยเกี่ยวพันโอบกอดพระวรกายของพระองค์ไว้ ความเปรียบเทียบต้องการเปรียบเทียบกายากรว่าเป็นไปในทำนองเดียวกัน คือ แขนและกิ่งไม้ไซ้โอบหรือพันวัตถุอื่น และทั้งสองอย่างนี้มีลักษณะอ่อนโค้งเหมือนกัน ในวรรณคดีบางเรื่อง เช่น สมุทรโฆษคำฉันท์ ก็เอาความอ่อนโค้งของแขนมนุษย์ไปไซ้เปรียบเทียบเหมือนกัน แต่เรื่องนี้แทนที่จะเปรียบกับกิ่งไม้ภายในทะเลงพวย กลับไปเปรียบกับเถาวัลย์ซึ่งเห็นความอ่อนโค้งได้ชัดเจนกว่า เพราะรูปลักษณะอ่อนช้อยกว่าประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งพันเลี้ยวลดไปตามสภาพรูปร่างของวัตถุได้ง่ายกว่า ความเปรียบเทียบอยู่ในตอนที่ พระโศภะพวาร์กษากำลังจะพรากพระสมุทรโฆษจากนางพินทุมตี และแลเห็นสภาพของสองกษัตริย์ว่า

สองผสวนเป็นคนเคี้ยวคู พักตราเตรียมทรู
คือบูรณจันทร์ทั้งสอง
กรโอบเอวองค์ล่ายอง ยิงวัลย์ทองกรอง
ประกิดและแนบนิทรา¹

ที่ยกตัวอย่างมาให้ดูนี้ก็เพื่อชี้ให้เห็นว่า กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส และพระมหाराชครู มีความคิดแบบเดียวกันว่า แขนของคนเรานั้นมีความอ่อนโค้ง และนำความอ่อนโค้งนั้นไปเปรียบกับไม้ เรื่องทะเลงพวย พระมหาอุปราชาทอดพระเนตรเห็นกิ่งไม้แล้วชวนให้นึกถึงแขนของนาง ส่วนเรื่องสมุทรโฆษ พระโศภะพวาร์กษาทอดพระเนตรเห็นแขนแล้วจึงนำไปเปรียบกับเถาวัลย์ คือ เห็นวัตถุต่างกัน แต่เมื่อเปรียบแล้วก็เป็นการเปรียบเทียบทำนองเดียวกันนั่นเอง

พลเชนทองเป็นหลั่น พลกันหย่นเป็นเหล่า พลเสน่าเหลือหลาย
พลกริชกรายเหลือหลาก มากพลแสงศรเพลิง ฑูเดกิงเกริกฤทธิ์

¹สมุทรโฆษคำฉันท์, หน้า 73.

คุณอาจปลื้มเค็อนตะวัน¹

กวีพรรณนาความยิ่งใหญ่ของกองทัพพระมหาอุปราชา และกล่าวว่ามีเกรียงไกรประจักษ์จะสอยเอาพระอาทิตย์พระจันทร์ลงมาได้ ชรรคมดาควงอาทิตย์และควงจันทร์ไม่ได้ อยู่ในวิสัยที่มนุษย์จะไปหยิบฉวยเอามาได้ เนื่องจากอยู่ไกลจากโลกมาก ประกอบกับแสงอาทิตย์มีความรอนแรงประจักษ์ไฟดวงใหญ่ถ้าเข้าใกล้จะถูกเผาไหม้ละลายไป ดังนั้นผู้ที่สอยเอาเค็อนตะวันมาได้จำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีอิทธิฤทธิ์หรือมีอำนาจจริง ๆ เท่านั้น เป็นการเปรียบเทียบแบบเหลือเชื่อ (exaggeration) แค้นาพิศมาก ฉะนั้นเมื่อกวีนำความเปรียบนี้มาใช้ ผู้อ่านซึ่งเคยชินกับสำนวนนี้จะเข้าใจได้ทันทีว่า กองทัพของพระมหาอุปราชาที่มีความแกลวกลาและเข้มแข็งเพียงใด

แลพลางทางเทวนไ้	หาศรี
ยามพระสุริยลี	ลคฟ้า
พระสลับแคเสียงผี	เดือนพุด กั้นแฮ
ป็นเหตุทัยทานว่า	หวาดเพียงจักรผัน ²

ขณะที่พระมหาอุปราชาทรงคร่ำครวญหานางพระสนม ชรรคมดาในขณะนั้นก็พลอยเป็นใจช่วยเสริมสร้างบรรยากาศให้เศราสรอยยิ่งขึ้นอีก เพราะเป็นขณะที่พระอาทิตย์กำลังจะลับขอบฟ้าอำลาไปจากโลก พระมหาอุปราชาทอดพระเนตรเห็นภาพชรรคมดาที่ยามนี้ ความทุกข์โศกก็ยอมจะทับทวีมากยิ่งขึ้น สภาพรอบข้างสงบเงียบและวังเวง เมื่อได้ยินอะไรจึงคิดว่าเป็นเสียงผีพูดคุยกัน ทำให้พระมหาอุปราชาที่มีพระทัยหวนหวาด ความทุกข์ที่เกิดเพราะต้องพรากจากพระสนมผสมกับความหวาดกลัวทำให้จิตใจวาวุ่น สับสน ความ-

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 18.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

รู้สึกดังกล่าวยังมีความรุนแรง จึงรู้สึกว่ามีจิตใจถูกบีบให้หม่นทิวราวกับจักรที่หมุนไปด้วยกำลัง
แรง

ตัวอย่างบทเปรียบเทียบในเรื่องตะเลงพายที่ขมมากกล่าวทั้งหมดนี้ สรุปได้ว่า
มีความเปรียบอยู่ 2 ประเภท คือ

1. เป็นความเปรียบประเภทอุปมา (simile) ซึ่งมีคำว่า เปรียบ เช่น กล
เหมือน คุด ค้าง หรือ แม่น าลา เป็นตัวเชื่อม
2. ความเปรียบประเภทอุปลักษณ์ (metaphor) ซึ่งส่วนมากจะใช้คำว่า คือ
เป็นบทเชื่อม เช่น เปรียบเจ้าพระโชชานุกาว่า "คือสมิทิมิตตงค์" แต่บางครั้งก็
ใช้ความเปรียบแทนลงไปโดยตรงโดยไม่มีบทเชื่อมคำอุปมาอุปไมยแต่อย่างใด เช่น

พระยลยีนพิศวง	ถวิลถึงองค์คัคเรศ
ยามคุริเยศจำเรียง	บรรสานเสียงถวายขอ
พึงพอใจพอรณ	ชกัจฉาบัลย์มมีเปื้อ
เหงื่อเนตรตกอกซำ	เหลือทุกข์เหลือที่กล่าว
เทวชไว้ไปมี แม่เอ๋ย ¹	

เหงื่อเนตร เป็นคำที่ฟังดูแปลกและใหม่ ไม่ค่อยมีผู้ใดเคยใช้ เหงื่อ คือ น้ำที่
ซึมออกมาตามรูขุมขน เป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยขับถ่ายนำเสียออกจากร่างกาย บางครั้งเหงื่อก็
ออกมาในลักษณะที่เป็นหยด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหงื่อที่ผุดตามใบหน้าเห็นได้ชัดมาก
ลักษณะนี้เองที่กวีนำมาใช้เปรียบเทียบกับน้ำตา เพราะน้ำตาก็มีลักษณะเป็นหยดน้ำเหมือนกัน
คำว่า เหงื่อเนตร ช่วยเน้นความทุกข์โศกของพระมหาอุปราชาให้เด่นยิ่งขึ้นอีก น้ำพระ-
เนตรคงจะไหลพรั่งพรูออกมาทำนองเดียวกับเหงื่อที่ไหลออกมาจากรูขุมขนยามอากาศร้อน
นับว่ากวีเลือกใช้คำที่แปลกหูแปลกตาทำให้น่าสนใจ ทั้งยังช่วยสื่อความหมายได้อย่างเหมาะ-

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

เจาะ และแทนที่กวีจะเปรียบนำคำกับเหงือโดยใช้คำเชื่อม กลับใช้คำเปรียบแทนลงไป โดยตรง วิธีการใช้ความเปรียบเช่นนี้ นับว่าสูงกว่าแบบอุปมา หรือแม้แต่อุปลักษณะชนิดที่ใช้คำว่า คือ เป็นบทเชื่อมเสียอีก

อย่างไรก็ดี มีบทเปรียบเทียบอีกคนหนึ่งที่น่าว่าสูงกว่าตัวอย่างข้างต้นเสียอีก คือ เป็นความเปรียบที่กวีจะเอาไว้ใหญ่อ่านเข้าใจเอาเอง :

จอมสยามขามศึกไชร	ไปมี
บานกมลเปรมปรีดิ์	ปราบเสียน
สองสุริยภักดิ์ศรี	ตรัสทอ กั้นแฮ
หาเลศมลายศึกเทียน	หันหวายหาคม ¹

กวีเปรียบศึกพม่าว่าเป็นเสมือนอาวุธที่มีคม สมเด็จพระนเรศวรจึงทรงหาอุบายที่จะทำลายคมอาวุธนั้นให้หมดไป เพราะถ้าวุธปราศจากคมเสียแล้วก็ปราศจากพิษสง แต่ความเปรียบดังกล่าวก็มีใครกล่าวออกมาตรง ๆ หากละไว้ในฐานที่เข้าใจและใช้คำที่ให้นัยยะในความเปรียบคือ "หันหวายหาคม" เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจความคิดของกวีได้

ความเปรียบเช่นนี้ถือว่าเป็นอุปลักษณะชั้นสูงที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องนี้ ความเปรียบประเภทอุปลักษณะในตอนที่อื่น ๆ ของเรื่อง ได้แก่

ทรมารักอารองรำ	กำสรวล
อยู่เมื่อยาเสวยควาญ	ละหอย
บนานบหนายนวล	แห่งเสหน นุชนา
เสร็จทัพกลับถนอมสรอย	อยาเสราเสียดศรี ²

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 11.

แม่วดวงมลาสไต้	มาคด
โดยสถานแถวสกล	สี่
จักชวนแมชมบน	บรรพต โพนแฮ
พลางแมชมเริ่มสี่	แมสี่เริ่มชม ¹

พระเกรียมกมลเศศควย	ดวงสมร
ถ้าใครวายอาวรณ์	วางเศรา
พระทุกขพระทอศตอน	ใจเทวษ ถวิลนา
รอนอระราชเรรา	สี่
	ทรางแรมขวัญ ²

ทั้ง 3 บทนี้ แทนที่พระมหาอุปราชจะเรียกนางตรง ๆ กลับกล่าวถึงนางโดย
ใช้คำอื่นมาเปรียบใหม่มีความหมายว่าเป็นนางอีกทีหนึ่ง วิธีนี้ก็วินิมยใช้กันมาก พระมหา-
อุปราชทรงใช้คำแทนนางว่า ทรามรัก สร้อย ดวงมลาส และ ขวัญ

พจนานุกรม อธิบายคำว่า ทราม ไว้ว่า

เป็นคำวิเศษณ์ มีความหมายว่า เสื่อม, เลว, อ่อน,
น้อย มักใช้ประกอบคำอื่น หมายความว่า นา เช่น
ทรามชมนา นาชม, ยูหญิงที่นาชม³

ฉะนั้น ทรามรัก จึงมีความหมายว่า นารัก ใช้เรียกแทนนางพระสนมผู้มีความ
นารักตามพระมคิของพระมหาอุปราช

คำว่า สร้อย ในบาทที่ 4 ของโคลงบทเดียวกัน เป็นคำที่ก็วิส่วนใหญ่ชอบใช้
เรียกนางผู้เป็นที่รัก ลักษณะของสร้อย เป็นเส้นเรียวยาวแสดงความอ่อนช้อย ซึ่งก็ตรง-

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 43.

³ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493, หน้า 446.

กับรูปลักษณะของหญิงพม่าที่มีร่างเพรียวงาม บอบบาง อ่อนช้อย น่าทะนุถนอม คำว่า สรอย จึงเหมาะที่จะใช้เรียกนาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้หญิงในแถบเอเชียอาคเนย์ เช่น ไทย, ลาว และพม่า ฯลฯ

ดวงมลลาศ เป็นอีกคำหนึ่งที่ใช้เรียกผู้หญิง การเปรียบผู้หญิงว่างามราวคอกบัว เป็นคติของแขก เพราะคนแขกถือว่าคอกบัวเป็นดอกไม้ที่สวยงาม มีสีสันสะकुศตา ขณะเดียวกันก็มีความหวานล่อหลุมกรไ้หมาเซยชม

นอกจาก ทรามรัก สรอย และดวงมลลาศแล้ว กวียังนิยมใช้คำว่า ขวัญ เรียกนางผู้เป็นที่รักอีก ขวัญ ในที่นี้อาจตีความได้ว่า นางสนมผู้เป็นขวัญพระหทัยของพระมหากษัตริย์ กล่าวคือ พระมหากษัตริย์ทรงรักใคร่นางมาก จึงเปรียบนางประดุจขวัญประจำพระหทัยของพระองค์ เมื่อจากนางมาก็เสมือนว่าขวัญได้หลุดออกจากรางไป ทำให้ทรนทรกาย ขาดความสุข

ปิ่นสยามยลแททาน	คะเนนิก อยู่บูนา
ถวิลวาซุนศึกสำ-	นักโนน
ทวยทัพเทียบพันล็ก	แลหลาก หลายแฮ
ครบเครื่องอุปโภคโพน	เพงเพี้ยนพิศวง ¹

นอกจากกวีจะใช้คำเปรียบเรียกนางแล้ว ยังใช้คำที่มีความหมายเปรียบเทียบเรียกกษัตริย์ด้วย จากโคลงบทนี้ กวีเรียกพระนเรศวรว่า ปิ่นสยาม ปิ่นเป็นเครื่องประดับ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนที่สูงที่สุดของร่างกาย พระมหากษัตริย์ก็มีลักษณะคล้ายปิ่นที่ว่า เป็นบุคคลที่อยู่ในฐานะสูงสุดของประเทศ คำว่า ปิ่น จึงเหมาะที่จะใช้เป็นคำเรียกกษัตริย์ คำว่า ปิ่นสยาม ก็จัดว่าเป็นความเปรียบประเภทอุปลักษณ์เช่นกัน คำประเภทนี้ผู้อ่านจะต้อง

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 117.

ที่ความใหญ่และมีความเข้าใจพอสมควร จึงจะทราบว่าวิธีคำเหล่านี้ได้เหมาะสมมาก
น้อยเพียงใด

บทเปรียบเทียบทั้ง 2 ชนิด คือ อุปมาและอุปลักษณะ ปรากฏชัดที่สุดในวรรณคดี
เรื่องนี้ ผู้วิจัยจึงขอลาดูถึงเพียง 2 ชนิดนี้เท่านั้น และหวังว่าการศึกษารื่องบทเปรียบเทียบ
เทียบในทะเลทรายคงจะเป็นแนวทางใหญ่ที่สนใจและใฝ่ใจในการค้นคว้าได้ศึกษาให้
ละเอียดยิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป

การที่ผู้วิจัยนำเอาบทเปรียบเทียบมาศึกษา เพราะเห็นว่าการเปรียบเทียบทำ
ให้อ่านเห็นความงดงามซึ่งในทางวรรณคดีถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ ผู้อ่านจะเห็นความงาม
ของสิ่งที่ถูกกล่าวถึงได้ชัด เจนยิ่งขึ้นเมื่อมีความเปรียบเทียบมาเทียบเคียง นอกจากนี้ก็อาจจะ
เห็นความงดงามของภาษาที่ใช้ในการเปรียบเทียบ อาจเป็นคำที่แปลกหูแปลกตาแต่ก็แฝง
ความหมายเด่นเอาไว้ สิ่งเหล่านี้เองที่ช่วยเน้นอัจฉริยภาพของกวีในทางกวีนิพนธ์ให้ชัด
แจ้งมากขึ้นอีก เพราะบทเปรียบเทียบที่มีความแปลกใหม่นั้นสะท้อนให้เห็นจินตนาการของ
กวีที่ก้าวไปไกลกว่ากวีอื่น ๆ ไอ. เอ. ริชาร์ดส์ ก็มีความเห็นทำนองเดียวกันนี้ นาย
เปลื้อง ณ นคร เรียกการค้นคิดใช้บทเปรียบเทียบแปลก ๆ ใหม่ ๆ นี้ว่า ประชิสฐการ
และกล่าวว่าสิ่งนี้แหละที่แสดงความเป็นเอกของกวีได้อย่างหนึ่ง²

5.3 โวหาร

การศึกษาในหัวข้อนี้แบ่งเป็น 3 ซอยย่อย คือ

5.3.1 โวหารที่คล้ายคลึงกับวรรณคดีเรื่องอื่น

¹I.A. Richards, Principle of Literary Criticism (New York: Brace & World Inc., 1925), Chapter XXXII "The Imagination."

²เก็บความจาก เปลื้อง ณ นคร, นิราศ 25 เรื่อง และวรรณคดีวิจิตร, หน้า 25.

5.3.2 โวหารที่มาจากพระราชพงศาวดาร

5.3.3 โวหารที่กวีทรงคิดขึ้นเอง

5.3.1 โวหารที่คล้ายคลึงกับวรรณคดีเรื่องอื่น

กวีผู้ทรงนิพนธ์วรรณคดีเรื่องลิลิตตะเลงพ่าย ได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีเก่า ๆ อยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางค่านำนวนโวหาร วรรณคดีเหล่านั้นได้แก่ เรื่อง

1. ลิลิตยวนพ่าย
2. ลิลิตพระลอ
3. โคลงนิราศทริภุชชัย
4. โคลงทวาทศมาส
5. กลอนเพลงยาวเรื่องนิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง
6. ประชุมโคลงโลกนิติ

ในลิลิตตะเลงพ่าย มีโคลงบทหนึ่ง ขอพระเกียรติ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชว่า

บุญเจ้าจอมภพพน	แผนสยาม
แสงพระยศบินขาม	ชาติแก้ว
พระฤทธิคังฤทธิราม	รอนราพณ์ แลฤา
ราญอริราชแนว	แดกแพ่ทุกกาย ¹

เรื่องลิลิตยวนพ่าย โคลงบทที่ 36 บาท 3 กวีขอพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่า

"พระฤทธิปางพระราม รอนราพ ไล่แฮ"²

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 2.

² ลิลิตยวนพ่าย (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ, 2515), หน้า 11.

โคลงบาทนี้ใช้คำใกล้เคียงกับ "พระฤทธิคังฤทธิราม รอนราพน แลฤา" เป็นอย่างมาก จึงสันนิษฐานว่า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส คงจะได้โวหารนี้มาจากลิลิตยวนพายนั่นเอง เพราะวรรคหน้าทางกันที่ตำแหน่งที่ 3 ของคำเหมือนกัน ตะเลงพายไชว่า คึงยวนพายไช พาง คำที่ทักและเจ็ดของบาทก้ใช้คำคำเดียวกัน คือ รอนราพ (ยวนพาย) และ รอนราพน (ตะเลงพาย) คือ ทางที่ตัวการันต์เท่านั้น

ตอนที่พรรณมาถึงความตกใจหรือความกลัวอย่างอกสั่นขวัญแขวนของตัวละครในเรื่อง โวหารที่ใช้ในเรื่องลิลิตยวนพายและตะเลงพายมีความคล้ายคลึงกันอยู่มาก ได้แก่ ตอนที่ทหารลานนาถูกฆ่าตายล้มทับกันเป็นกายเป็นกอง คนที่มีหน้าที่

กึ่งกลดไท่หารราช	เอารส ทานนา
ขวัญกยงกินเฝื่อนไป	เผือกหน้า
ตรลิ่งตรลกันท	หวนหอ คนแฮ
ยวนวึ่งเหียงย้ายวา	วุ่นวนน ๑ ¹

ในเรื่องลิลิตตะเลงพาย กวีไชว่า

เจ้านครกาญจนบุรีน ยินยุบลชาวศึก พิลีกลาญขวัญแหลก
เสกกลมทะทาว ราวอุระขุนเมือง เคื่องโจรราษฎรทุกญ
รูตลอดไพรนาย เขาทั้งหลายครีกัน ขวัญเกียงกินเฝื่อนเผือก...²

จะเห็นได้ว่า "ขวัญกยงกินเฝื่อนไป เผือกหน้า" คล้ายกับ "ขวัญเกียงกินเฝื่อนเผือก"

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 45.

ผู้เขียนเข้าใจว่า กวีคงตั้งใจที่จะเลียนแบบและแก่งแย่งชั้นกับเรื่องลิลิตยวน-พาย ซึ่งเป็นวรรณคดีประเภทมหากาพย์เรื่องแรกของไทยอยู่บ้าง คงสังเกตได้จากคำที่ซ้ำกันที่คล้ายคลึงกันมาก รวมทั้งโวหารซึ่งผู้เขียนได้นำมาเปรียบเทียบและกล่าวอ้างไว้แล้ว

โวหารในวรรณคดีเรื่องนี้คล้ายลิลิตพระลอหลายตอน เช่น

<u>ลิลิตพระลอ</u>	บุญเจ้าจอมโลกเลี้ยง	โลกา ¹
<u>ลิลิตทะเลงพาย</u>	บุญเจ้าจอมภพพัน	แผ่นดินสยาม ²

ชั้นต้นพบว่า บุญเจ้าจอม เหมือนกัน และคำที่ 4, 5 และ 6 ของบาทเป็นเสียงเดียวกัน ลิลิตพระลอใช้เสียง /ล/ คือ โลกเลี้ยง โล(กา) ลิลิตทะเลงพายใช้เสียง /พ/ คือ ภพพัน แผ่นดิน(สยาม)

<u>ลิลิตพระลอ</u>	เสด็จมายืนสูหอง อยู่เจ้าจรงคี่	เรือนหลวงโถมลานอง แม่สา ³
<u>ลิลิตทะเลงพาย</u>	พระผาคมายสูหอง หนมหนาพระสนม ⁴	ทอนุชนवलนอง

คำที่ 2, 3, 4 และ 5 ของวรรคแรกเป็นเสียงเดียวกัน คำที่ 4 และ 5 ของวรรคแรกกับคำสุดท้ายของวรรคที่ 2 เป็นคำเดียวกัน คือ สูหอง และ นอง นอกจากนี้

¹ พระวรเวทย์พิสิฐ, เรื่องเดิม, หน้า 3.

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 2.

³ พระวรเวทย์พิสิฐ, เรื่องเดิม, หน้า 144.

⁴ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 7.

คำประพันธ์ที่ ๓ เป็นโคลงสองเหมือนกันและใจความก็เป็นอย่างเดียวกันด้วย

<u>ลิลิตพระลอ</u>	จำจากไซจากควย จากแม่รักถารอน เค็ดบัวแม่เค็ดคอร ไปปลืมนองไท	ซังสมร แม่นา ชาติไค ยังเชื่อ โยนา อัยารอนรทรวง ¹
<u>ตะเลงพาย</u>	ไซซิงซังแม่แล้ว ชัตพระ เกทอศิสร จำเรียนนิราสมร เชิญแม่ดับทเวษไห	จิงจร หอนไค เสมอชีพ อยู่ถากันสม ²

บทนิราศในตะเลงพายมีส่วนวนกล่เคียงกับลิลิตพระลอ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ตอนพระลอชมดง คือ

ใฝ่ปรางเบรียนาฏนอง รักคังรักนุชนาง ชองนางแจกชองนาง โสภพิโสภสมควย เล็บมีอนางนึ่ง ทองคังทองบุษบา	นวลปราง พิวัย คลายคลี่ ลงถา คังไม่นามมี ³ นขา นางถา นึ่งนอง
---	---

¹ พระวรเวทยพิสิฐ, เรื่องเคิม, หน้า 150.

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเคิม, หน้า 10.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32.

ชงโคคึกชงฆา
 ริ่มระเมียรเคื่อปลอง

นชนาฏ เหมือนถา
 คิงปลองศอสมร¹

ลิลิตพระลอ มีโวหารคล้ายโคลงทั้ง 2 บทนี้ว่า

ได้มีอนางนคิง
 คองคัจมือเทพี
 ชองนางคลี่เกศ
 รักคัจเรือมรักนอง

ได้นาง เรียมนา
 พิคอง
 นชคลี่ ลงถา
 รวมรักเรือม²

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง "ชองนางเงกชองนาง คลายคลี่ ลงถา" คลาย "ชองนางคลี่เกศ
 นชคลี่ ลงถา" มากเหลือเกิน โดยเฉพาะคำที่ 7 และคำสร้อยที่ว่า คลี่ ลงถา ไซ้
 เหมือนกัน

.....

.....

.....

.....

นางแยมหนึ่งแยมยาม

เขาวัว แยมถา

คุดคุดคุดคุดคุด

ออกันกันแสง³

โวหาร "นางแยมหนึ่งแยมยาม เขาวัว แยมถา" คลาย "นางแยมเหมือนแม่แยม ยินดี
 รอนา"⁴ ในลิลิตพระลอ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

² พระวรวาทย์พิสิฐ, เรื่องเดิม, หน้า 182.

³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 33.

⁴ พระวรวาทย์พิสิฐ, เรื่องเดิม, หน้า 182.

บทชนกในทะเลงพายและลิลิตพระลอกก็ใกล้เคียงกันอีก

ทะเลงพาย กล่าววว่า

แอนวว่าแอนองคเคลา   พี่เกล้าคลึงสมร¹

ลิลิตพระลอก ไซวว่า

แอนเคลาเหมือนแม่เคลา   กลอคลึง พี่นา²

บทชนกในทะเลงพายที่ว่า

เนื่องนงจับมึงไม	เรียมมยล
คุ่มคอบุทุกตน	คางรอง
ศูเคียวอครุทน	ทกขทม ทรวงนา
ถาบมีเพื่อนพรอง	พี่เพียงอกล ³

คล้ายกับสำนวนในวรรณคดีเก่า ๆ เช่น โคลงนิราศหริภุญไชย คือ

.....	.....
.....	.....
บักสี่สังเสียงวอน	วอนเจต รักเอย
โออินคอรุสรอย	มิไคสุคาคล

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 37.

² พระวรเวทย์พิสิฐ, เรื่องเดิม, หน้า 181.

³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 38.

.....
 .....
 ปักสีสำแสนนม
 หลอพีแรมเรณตา

.....
 .....
 ฌมิง เมียเอย
 ถอมชูชายฉน¹

กวีนิยมใช้ทศวรรษสื่อความหมายให้ เช่นเดียวกับที่บางคนคัดกราบทำหน้าที่
 สื่อสาร กวีผู้ทรงนิพนธ์เรื่องทะเลงพายก็เช่นกัน ดังจะเห็นได้จากคอนพระมหาอุปราช
 วานนกลัควา, เบนจวรรณ, สาลิกา, แหกเค่า และโกฟ้า ช่วยสงขาวของพระองค์ให้
 นางทราบว่ พระองค์ทรงเป็นทุกข์และโหยหาความช่วยเหลือปรารถนานางเป็นอย่างมาก ขอ
 ใ้นางช่วยมาระงับโศกให้ด้วย ดังโคลงที่ว่า

สัควาวานเห็จหอง	ทาวโพยม
ยังอนุชฉิดโฉม	ฟองฟ้า
เชิญสมรแมมาโลม	ลาญแหวน เรียมเอย
จงพิลันพบหนา	แมหนานวลฉลิม
เบนจวรรณวานเรงรอน	เร้วบิน ไปเฮย
แจงที่แสนสุกตวิล	วากว้า
ขามกินบเป็นกิน	กินโสก
นอนคังนอนป่าชา	ชอกข้าทรวงสลาย ²
สาลิกายาพลอคเพอ	ลำพัง เลยนา
วานประเวศสูวัง	สั๊กนอย
จำทลทุกขแกลงยัง	เขาวเรศ แมถา
จงแมรูเรียมสรอย	สุคองอากาศ

¹ ประเสริฐ ๗ นคร, เรื่องเคิม, หน้า 32.

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเคิม, หน้า 38.

แขกเต้าเต้าแขกน้อง	นางพะงา หนึ่งรา
บอกว่า เรียมโหยหา	ละห้อย
เชิญขลุ่ยเร้วมา	ระงับโศกพี่เอย
ขอพิบพิทคร่นอย	หนึ่งให้สร้างศัลย์
โกฟ้าวานวายฟ้า	ทาวน
หาสมร มายล	เดือนทอง
เชิญชมพวนารณู	เวียงรุ่ง รุกข์แสด
ชมพิทคเห็นร่อง	รายไม้ไซเสียด ¹

ลิลิตพระลอ ก็มีสำนวนแบบเดียวกันนี้ คือ

สาธิตาวานสงสร้อย	สารกู่ หนึ่งรา
แฉลงแกศองพ	พี่น้อง
ทรนทรท	หาออน อรนา
เห็นแทนกทร่อง	ร่ารื่องรนสมรรา
สัศวาวานช่วยรอน	เร้วไป หนึ่งรา
บอกชาวพระลอไกล	กลืนชู
เสด็จมาอยู่อาศัย	สวนราช นีนา
ให้พระทาวนองร	ที่รอนแรมศรี ²
โนรี เร้ว เรงผาย	ณนผยของ หนึ่งรา
ไปสมมเพียรทอง	ออนไท
ทูลสารอัญเชิญสอง	กษัตริย์แม่ มานา
นาระเมียรไม้ไหล	แห่งเหลนอกริม ^๓

¹ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

² พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิมลฉัตร, เรื่องเดิม, หน้า 241 - 2.

ภุระโคกคุเหว้ารอง	เสียงไส บารนี
เสียงเสนาะเอาใจ	ไชนอย
สุรักเร่งเร็วไป	ออนออน อรนา
เชิญแมมาสวนสรอย	สว่างรอนใจเรียม ๑ ¹

ในเรื่องทะเลงพาย เมื่อพระมหาอุปราชาทรงเห็นนกต่าง ๆ ที่พระองค์ทรงวานให้ เป็นทูตส่งข่าวของพระองค์ให้ นางทราบนั้นไม่สนใจใยดีกับคำขอร้องของพระองค์ พระองค์ก็ยิ่งทุกข์โศกมากขึ้น เพราะทรงหวังจะให้นกช่วยบรรเทาทุกข์ในใจ นกก็ยังทำให้ผิดหวัง ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มทุกข์ในพระทัยให้ทวีขึ้น โดลงในเรื่องพรรณนาไว้ว่า

หอนเห็นสุโนกเอื้อ	เอาภาร
เรียมเร่งลรรลุงลาน	สวาทใหม่
รำลึกวิมลมาลย์	บัวมาศ กุเอย
มีอือบทรวงไลไล	เทวนดำเหลือทน ²

อาการที่เอามือ "ลือบทรวงไลไล" นั้น แสดงว่า ความทุกข์ในใจอัดแน่นจนทำให้เกิดความรู้สึกอึดอัดภายในอก และควายเห่ที่มีความทุกข์ใจอย่างรุนแรง จึงทำให้

พระโทยพระไหร้า	รำจวน
พลางพระค่านิงนวล	หนุมเนา
บเหือคบหายครวญ	ครางคร่า อยูแอ
พระแคโศกแคเศรา	แคสรอยแสนทวิ ³

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 243.

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 39.

³ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

การครวญจน "ครวญคร่ำ" แสดงว่า พระฤทธิของพระมหาอุปราชาจะต้อง
ได้รับความชอกช้ำอย่างเหลือคณานับ ความชอกช้ำนี้ส่วนหนึ่งเกิดจากความทุกข์ เพราะ
จากนางอันเป็นที่รัก อีกส่วนหนึ่งเกิดจากความกระเทือนใจอันเนื่องมาแต่ความเจียมเมย
ของนงทีที่ไม่นำพาต่อคำขอร้องของพระองค์

ในทะเลงพ่าย มีโคลงอีกบทหนึ่งที่ใช้โวหารเชิงเปรียบเทียบคล้ายกับเรื่อง
ลิลิตพระลอและทวาทศมาส คือ

ทะเลงพ่าย

ทุกสถานธาเรศแมน	แมนฉจง ไว้ถ่า
หวังจักไว้ไทรง	เซาะน้ำ
ปางร้างอรอนงค์	แทงโศก
สรงบสร้างใจชำ	เซ่นน้ำสระสมร ¹

ลิลิตพระลอ

สรงสระสวรรคไปเพียง	สระพระนุชเนื้อเกลี้ยง
อาบโอเอาใจ ฯ ²	

ทวาทศมาส

แมสรงสระเทพธา	ไทรครึ่งษ กิติ
ยงงไปปูนขำยาม	สระแกว
สระสวรรคอัมฤครึ่ง	รสเรข

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29.

² พระวรเวทย์พิสิฐ, คู่มือลิลิตพระลอ เล่ม 2, หน้า 95.

สรงสรนงนุชแผ้ว

แผนไตร ๑¹

เห็นได้ว่าวรรณคดีทั้ง 3 เรื่องนี้ มีความ "สระสมร" "สระพระนุช" และ "สระนงนุช" ในทำนองเดียวกัน

นอกจากเรื่องยวนพ่าย ลิลิตพระลอ โคลงนิราศหริภุญไชย และโคลงทวาทศมาส แล้ว กวีผู้ทรงนิพนธ์เรื่องตะเลงพ่ายยังได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีเรื่องอื่นอีก คือ

ตะเลงพ่าย

นายเชยหนักอกขำ	กำทรวง
ณัดคังญูผาหลวง	ทุมแห
หนักทาบที่พลบวง	ปลงพัก ไคณา
หนักเสนหนักแก	เกียงให้เบาใจ ²

ความในโคลงบทนี้ ใกล้เคียงกับที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงใช้คราวแต่งนิราศรบพม่าที่ท่าดินแดง

เห็นดาวดึกนีกหวนรฎูจวนหา	ในอุราเพียงทับด้วยเขาหลวง
อันหาบหามที่เขาตามมาทั้งปวง	ไม่หนักทรวงเหมือนพืหนักอาลัยไกล
เขาหนักทาบถึงที่ไค้พัก	พืหนักรักไม่ปลงเอาลงไค้
มีแต่คอนซอนทุกซทุกวันไป	จะเห็นใจฤาที่ใจการุญกัน ³

¹ ทวาทศมาส, หน้า 4.

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 27.

³ "กลอนเพลงยาวนิราศ เรื่องรบพม่าที่ท่าดินแดง พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก" ประชุมเพลงยาวฉบับหอสมุดแห่งชาติ (พระนคร: โรงพิมพ์อักษรบริกา, 2507), หน้า 13 - 4.

เห็นได้ชัดว่า กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส ทรงเลียนแบบสำนวนโวหาร
ของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ผู้เป็นพระราชบิดา

ตอนพระมหากษัตริย์ทรงพรรณนาถึงพระคุณของพระเจ้าหงสาวดีว่า

พระคุณดวงเพียบพัน	ภูวดล
เต็มตรลอดแหล่งบน	บอนไต่
พระเกิดพระกอนนม	ซุขชีพ มานา
เกรงบั้นลูกไต่	กลับเตาตบสนอง ¹

การเปรียบพระคุณของบุพการีกับความกว้างใหญ่ของพื้นดินและพื้นนากาศ ในประชุมโคลง
โลกนิติ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาเดชาดิศร ก็เคยกล่าวไว้ในทำนองเดียวกันนี้ คือ

คุณแม่หนาหนักเพียง	พสุธา
คุณบิทรคุดจา-	กาศกว้าง
คุณพี่พางศิขรา	เมรุมาศ
คุณพระอาจารย์อาง	อาจุสุสาคร ²

การใช้โวหารเลียนแบบวิธีอื่นที่เคยใช้มาก่อน ในสมัยโบราณถือว่าเป็นการให้
เกียรติยกย่องกวีผู้นั้น เพราะถือว่าเป็นโวหารที่ดี มีความไพเราะ หรือมีใจความเด่น
การกระทำดังกล่าวเป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวาง และไม่จัดว่าเป็นการแสดงออกว่า
"หมกผีมือ" อย่างที่คนในยุคปัจจุบันมักจะคิดหรือกล่าวคำหั้นแต่อย่างใด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมาธิบดีชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 52.

² สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร (ชำระ), ประชุมโคลง
โลกนิติ, (ธนบุรี: อมรการพิมพ์, 2511), หน้า 145.

5.3.2 โวหารที่มาจากพระราชพงศาวดาร

เรื่องตะเลงพายมีโวหารอยู่ส่วนหนึ่งที่เห็นได้ชัดว่า กวีเลียนแบบมาจากพระราชพงศาวดารโวหารเหล่านี้ ได้แก่

...สมเด็จพระเจ้าหงสาวดีศรีสวามิภักดิ์ พระมหาธรรมราชา
ไม่เสียดินแดนมิบุตร การสงครามไม่พักใหญ่พระบิดาไชโย
ทองหามเสียดีก แลซึ่งเจว้าแควจะหราชอยแลวก้อยาไป
เลย เอามาสรึงเสียดีกจะโคสืนเคราะห์¹

ตะเลงพายไชวา

...พึงสารราชเอารส ชกณะชคบัญชา เจ้าอุชยามิบุตร
ล้วนยงบุตร เขียวชาญ หาดูหักศึกมียอ ทอสูศึกมียอน
ไปพักอวนวาไช ไทรทองหาม แมนเจครามเคราะห์กาจ
จงอวยาคทรบุชญา เอพิสตราสศรี สวมอินทรีย์สร้างเคราะห์...²

ผู้อ่านจะสังเกตได้ว่าโวหารที่ยกมานี้ใกล้เคียงกันมาก คำพูดและใจความ
เป็นอย่างเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อความตอนท้าย

ในตอนอื่น ๆ ของเรื่องยังมีอยู่อีก เช่น ตอนโหรถวายคำทำนายพระสุบินแก่
สมเด็จพระนเรศวร :

ศึกครั้งนี้ใหญ่หลวงจะไคถึงซึ่งมหาบุชชหัตถิ แต่ทว่า
พระอุงคจะมีชัยอุยไลประหารปัจจามิตรชาศึก คุงพระ-

¹ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม) กับ พระจักรพรรดิ-
พงศ (จาก) (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรบริกาาร, 2507) หน้า 188.

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 6.

สُبิโนว่าเห็ยวลุยกัไลกระแสน้ำณะนน¹

ตะเลงพายไชว้า

สงครามซังเสกัจจกรา	นี้ใหญ่ หลวงแฮ
แทจกถึงบุทธุ	ศึกข้างสองชน

เบื่องบรมชัคคียทองทอง	แถวธาร
พระจักไลลุยลาญ	เค็กใสร
ริปุบรอรานู	ฤทธิราช เลยพอ
พระจักชานูชเยศไค	ตั้งทาวไฝ่ผัน ²

คอนสมเค็จพระนเรศวรรองประกาศแกเทพยดาเมื่อเกิดฝุ่นตลบพุ่งในสนามรบว่า

ไหญ่บังเกิดมาในประยูรมหาเศวตฉัตร, จะไหญ่บำรุง
พระบวรพุทธศาสนา ไฉนจึงมิชวยให้สว่างเห็นชาติก
เลา พุทธกพระโอมรูลงพระพายก็พิคควันอันเป็นหมอก
มีคั่นสว่างไป...³

ตะเลงพายไชว้า

ซังแสรังรังสถนุให้	มาอบคิ
ในประยูรเศวตฉัตร	สืบเชื้อ

¹ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ(เจิม) กับ พระจักรพรรดิ-
พงศ์(จาก), หน้า 193.

² สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 71.

³ พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน,

หวังผดุงบวรรัตน	ตรีเยศ ยี่นา
ทำนุกุพระศาสน์เกื้อ	กอสรางแสงผล
กลไคไปช่วยแผ้ว	ฉภา คลดฤา
ไสสรวางฐมา	มีคมวย
มลักเล็งเหลาพาธา	ทวยเค็ก สมรแฮ
เห็นตระหนักเนครควย	คังนัแห่งงาย
พอวายวรวากยอาจ	โอบรรุพระ
คาลมทาวาตะ	คินฟ้า
ทรหิงทรทวลพะ	พานพิค ทาวแฮ
หอบขุมางคัจางจา	จรัสดาวแดนสมร ¹

คอนสมเด็จพระนเรศวรทรงกล่าวคำเชิญชวนพระมหาอุปราชให้เสด็จออกมากระทำ
ยุทธหัตถีด้วยกัน พระองค์ศรีว่า

พระเจ้าพี่เราจะยืนอยู่โยในร่มไม้เฒ่า ,เชิญออกมาทำ
ยุทธหัตถีด้วยกัน, ไทเป็นเกียรติยศไว้ในแผ่นดินเกิด,
ภายหลังไปไม่มีพระเจ้าแผ่นดินที่จะไคยุทธหัตถีแล้ว²

ทะเลงพายไชว

พระพี่พระผู้นาน   ภพอุค คมเอย
ไปชอบเชษฐันหยุค   ร่มไม้

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 116.

² พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับสมเด็จพระพนรัตน์ วัดพระเชตุพน,

เชษฐราชรวมคชยุท	เมฆอเกียรติ ไวแธ
สืบกว่าสองเราไสร	สุกสินธามี
หัตถ์ศิริมเรศอาจ	อวสาน นีน้า
นับอนาคตกาล	หอนพอง
ชคดียายุทบรรหาร	คชคู กั้นแธ
คงแต่เมื่อพี่น้อง	ตราบฟ้าคินกมัย ¹

คำเชษฐของพระนเรศวรในตอนนี้ นางสุชา ศาสตรี วิจารณ์ว่า

ให้พลังผลักดันซึ่งตองใจพระมหาอุปราชา เพราะเน้น
ความพิเศษของเหตุการณ์และเกียรติยศที่จะปรากฏสืบไป
พระนเรศวรจึงสามารถรอดจากการถูกฝ่ายพม่ารุมรบ
ซึ่งจะมีแทะทางแพทางเดียว²

สำหรับตัวผู้เขียนเองนั้นมีความเห็นว่า พลังสำคัญที่ผลักดันให้พระมหาอุปราชา
เสด็จออกมากระทำยุทธหัตถีกับสมเด็จพระนเรศวรหาใช่เกียรติยศที่สมเด็จพระนเรศวร
ทรงหยิบยกมาหลอกล่อไม่ แต่น่าจะเป็นเพราะต้องการรักษาเกียรติยศที่ทรงมีอยู่แล้ว
ต่างหาก กล่าวคือ สมเด็จพระนเรศวรทรงกล่าวคำเชษฐก่อนอาหารพม่าจำนวนหลาย
หมื่นหลายพันคน ถ้าพระมหาอุปราชาทรงปฏิเสธไม่เสด็จออกมาแสดงผีพระหัตถ์ก็ยอมจะ
เป็นที่อับอายแก่ทหารผู้อยู่ใต้อับกับบัญชาและถูกคุมหมั้นในความซลาคกั้ว เมื่อไม่มีทาง
เลือกพระมหาอุปราชาจึงทรง

¹สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 118.

²สุชา ศาสตรี "ปัญหาเรื่องแนวคิดและศิลป์ในสามกรุง," ชุดชีวิตและงาน
น.ม.ส. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิมพ์เศศ, 2519), หน้า 272.

กอบเกิดชัคคิยามา
ชัคคชเขายุทธแยง

นะนิก หาญเฮย
กวนควยโคยถวิล¹

สรุปแล้ว ผู้เขียนเชื่อว่าพระมหาอุปราชาสเด็จพระออกมาทำสงครามกับสมเด็จพระนเรศวรในครั้งนี้ เพราะสภาพแวดล้อมบังคับมากกว่าเพราะหวังในเกียรติยศดังกล่าวตอนที่สมเด็จพระวันรัต วัดป่าแก้ว กล่าวขอความเชิงวาทศิลป์ โดยใช้โวหารเปรียบเทียบชัยชนะของสมเด็จพระนเรศวรที่มีต่อพระมหาอุปราชากับชัยชนะของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่มีต่อพญามาร ทั้งนี้เพื่อขอพระราชทานอภัยโทษแก่แม่ทัพนายกองทั้งปวง สมเด็จพระวันรัต กล่าวว่

อาคมภาพพิเคราะห์ที่อุณัฐาราชการเหล่านี้ ที่จะไม่กลัวพระราชสมภารเจ้านั้นหามิใด แลแต่เหตุทั้งนี้จำเป็นที่จะให้พระเกียรติยศพระราชสมภารเจ้าเป็นมัทศจรรบเหมือนสมเด็จพระสรรเพชญ์พุทธเจ้า เมื่อพระองค์เสด็จเห็นอุปราชิตูบัลลังก์เฑาะวงพระมหาโพธิ์นเพลาสายันห์ครั้งนั้น เพยเจามาเฝ้าพร้อมอยู่ทั้งหมื่นจักรวาทู แลพญาวสวัตติมารยกพลพลเสนามารมาณัญ ครั้งนั้นดาไคเพยเจ้า เป็นบริวารมีชัยแก่พญามารก็หาสู เป็นมหามัทศจรรยนักโมนี้เณอญูใหญ่อุมรินทร์พรหมทั้งปวง ปลาศนาการหนีไปสิ้น ยิ่งแต่พระองค์เดียวอาจสามารถญญพญามารราชิราชกับพลเสนามารใหญ่ปราศยุพายแพไค จึงสมเด็จพระบรมโลกนาถเจ้าไคพระนามว่า พระพิชิตมารโมลีศรีสรรเพชญ์คญาณเป็นมหามัทศจรรยบันทูลดิเรกหัวอนันตโลกชาคุเบ้องบนตราบเทาถึงภักพรหมเบ้องคำ ทูลอดถึงอโฆภาคอุเวจีบุรีนที่สุด ก็เหมือนพระราชสมภารเจ้าทั้งสองพระองค์ครั้งนี้ดาเสด็จพร้อมควยเสนางคนิกโรยชาหุญหาญมากแลมีชัยแก่พระมหาอุปราชาก็หาสู เป็นมัทศจรรยแพระเกียรติยศ

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 119.

ปรากฏไปในนา ๆ ประเทศธานีใหญ่อยู่ทั้งนั้นไม่ พระ
 ราชสมภารอยู่ทรงพระปรีวิตกโหม่นสนอยพระทัยเลย
 อันเหตุที่เป็นนี้เพื่อเทพเจาทั้งปวงอันรักษาพระองค์จัญ
 สำแดงพระเกียรติยศคุณงามมาภาพถวายพระพรเป็นแท
 สมเด็จพระเจาอยู่หัวศรีไตรทรงฟังสมเด็จพระพนรัตน
 ถวายวิสัยนาถวางขวาง ออกพระนามสมเด็จพระบรม-
 อัครโมลีโลกยคุรุฉนั้นระลึกถึงพระคุณนามอันยิ่งก็ทรง
 พระปิติสมนัสคืนเค็มพระกมลเหตุยปราโมทย์ยกพระกร
 ประนมเหนือพระอุฏมางคศิโรคมุนมีสการ ออกพระโอษฐ์
 ว่า สาธุสาธุ พระผู้เป็นเจาว่านควรหนักหนา¹

ตะเลงพายไฉวา

สมเด็จพระพนรัตนเจ้า	จอมชี
ฉลองพจนราชวาที	ทานไท
ทวยหูลละอองขลุ	บัวบาท พระนา
พันพักคี่คือไค	บทเบื้องเรณู
คูมิดไปรักท้าว	ไปเกรง
แม่กระบอบแคแพรง	หอนพอง
พระเคซหากแสดคงเอง	อำนาง พระนา
เสนอทุกทวยชเรศกอง	เกียรติอ้างอัครจรย
เจกพระสรรเพชญ์	ธรรมิศร
เถลิงอาสน์นอปราชิต	ภาคไค
วรพถกษโพธิโมลิต	เฉลิมโลก

¹ เก็บความจากสมุคไทย เรื่องพระราชนางสาวคารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพระราช-
 ทัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, เลม 9.

เสวยวิมุกตिलाภไค	เขคัจเสียนเค็กสมร
บางอมรมัวหม่นถวน	จักรพาล
สถิตที่มณฑลสถาน	แทนหญ้า
สายัณห์หมมแนมมาร	มาแวค วงแฮ
หวังประยุทรโรมรา	รวครอบัลลังก์
ผิวทังทวยเพชรอง	สบสวรรค
ชนะแคบาบีพรค	พริ้งพยอม
ไปเป็นมหัตจรรย	เจริญเกียรติ พระนา
เพราะอมรหากหอม	หากให้ชัยเฉลิม
กาลเพิ่มคุณยศไท	ธรรมรา ชาแฮ
เผชิญมรณะชาคา	พายผาย
เสด็จเหนือรัตนพุทธา	อาสน์เอก องค์เอย
ขจักอมิครหมุราย	เรงคอนคนหนี
โยธีมารเมศถวน	กิ่งสา ลิ่นแฮ
ชันเขนมवलมารา	อะคราว
ชรณินทรพนิกา	คาลนาน นำเฮย
ถันทวมทิวชเรศดาว	หลังสนเลอสถาน
สมภารสมโพธิพน	พรรณา
รังสฤษฏพระสมญา	แพรพรอง
สรรเพชญพิชิตมา	เรศเรือก นามฤา
สนันสำเนียงเกียรติกอง	เกริกหลาแหลงละเวง
ครันเกรงนฤโฆษออ	อัสจรรย
จนวักกรไกววัล	ภพพน
เบื่องขวางเขคอนันค	เนืองจักร พาลแฮ
หนคำคำคังคน	ภาคพนอเวจี

พระศรีโลกนาถแผ้ว	เผด็จมาร
เนกพระราชสมภาร	พี่น้อง
เสด็จไพบริยะราญ	อรินาศ ลงนา
เสนอพระยศอินกอง	เกียรติท้าวทุกกาย
ผิวหลายพยุหุพสุธา	โรมรอน
ชนะอมิตรมวดมอญ	ม้ามกลาง
พระเคชบคาลชจร	เจริญฤทธิ พระนา
ไปทั่วขเวรศออกอาจ	เอิกฟาดินไหว
อย่าไทโหมนสนอย	หฤทยา
เพื่อพระราชกฤษฎา	แต่ก็
ทุกทวยเทพคณา	ชุมนุมช่วย พระเอย
แสดงพระเคไชซี	ชเยศไว้ในสนาม ¹

ปางนฤบาลบดินทร์ ยินสมเด็จพระวันรัต จำแนก
 อรรถบรรมาย ถวายวิชันาสาร โดยพิสดารพรรณา
 เสนอสมญายศโยค พระบรมโลกโมลี ควบวิธีอุปมา
 แห่งกฤษฎาภินหาร คาลมนัสขุมขึ้น คั้นเค็มปรีดิ์ปราโมทย์
 โยษรุ้ออกอันสาธุ ชูพระกรกรรพุม ชุมทศนัชเห็นอผาก
 เพื่อยินมลากเลอमान เจ้ากูขานคำขอม ขอมทุกสิ่งจริง
 ถอย ถวิลบแห่งหน่งนอย แน่แททางแกลง แลนา²

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 131-4.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 134 - 5.

โดยทั่วไปผู้นานมักจะเข้าใจว่าโหวหารเหล่านี้ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงนิพนธ์ขึ้นเอง ทั้งนี้เพราะมีโคลนศึกษาพระราชพงศาวดารประการหนึ่ง กับทั้งกวีเองก็มี โคลนลาวโหวอย่างชัดแจ้งอีกประการหนึ่ง

สรุปแล้ว ความดีของโหวหารดังกล่าวควรจะยกให้แก่วรรณคดีเขียนพระราชพงศาวดาร กรุงศรีอยุธยา อย่างไรก็ตามก็ผู้เขียนก็อดที่จะยกของ กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสเสีย มีโคลนที่ทรงพยายามเลียนโหวหารจากพระราชพงศาวดารได้อย่างไพเราะและใกล้เคียง มากทั้ง ๆ ที่ทรงนิพนธ์ด้วยคำประพันธ์ร้อยกรอง ถ้ากวีไม่มีความสามารถจริงก็คงจะทำได้โดยยาก

ผู้นานบางท่านอาจจะคิดตำหนิกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสที่มีโคลนโคลนกลอง ขอเท็จจริงให้ทราบอย่างแน่ชัดว่า ทรงโคลโหวหารเหล่านี้มาจากพระราชพงศาวดาร ผู้เขียนเองในชั้นแรกก็มีความคิดเช่นนั้น แต่เมื่อพิเคราะห์ดูแล้วก็เข้าใจ เพราะกวีโบราณ ไม่นิยมที่จะกล่าววาทิตความหรือโหวหารมาจากที่ใดหรือเลียนแบบกวีท่านไหน เพราะถือว่าผู้นานควรจะต้องรู้อย่างแน่ชัด และการที่กวีใช้โหวหารดังกล่าวก็แสดงว่ากวียกย่องให้เกียรติ เจ้าของโหวหารนั้น ๆ อยู่แล้วว่ามีความสามารถ ใช้โหวหารโคลนที่เงินเป็นที่ยอมรับและไม่กล้า แดงแข่ง ดังเช่นพระยาตรีภพ และนายอินทรธิเบศร์ (อิน) เลียนแบบกวีสรวลโคลนกลอง คือนกลาวปากนางว่า

โอมแม่จ๊กปากฟ้า	เกรงอินทร หยอกนา
อินทรท่านเทอกโอมเอา	สุฟ้า
โอมแม่จ๊กปากดิน	คันทาน แลวแฮ
คินฤชคเจ้าหลา	สุสสองสี ๆ
โอมแม่ปากน่านน้ำ	อรรณพ แลฤา
ยยวนาคเซยชอก	ฟ้าใหม่
โอมแม่รำพึงจบ	จอมสวาสติ ภูเอย

โอมแม่ใครสงวนไค้

เท่าเจ้าสงวนเอง ๗¹

พระบาทรั้งไชว

โอมเจ้าจะแหวกฟ้า	ฝากพรหม เมศฤา
เกรงจะชมฉานเมิล	แม่ไไว้
จะฝากอิศร์กรรม	ไกรลาส
ไฟราครอนหล้าไท	ทั่วแห่ง ๗
เลียบเล็งโลกชาทุกสิ้น	สรรพางค
เจ็บฝากเจ็บแฝงฝัน	ไผ่เฝ้า
คิดทั่วทิศานาง	แห่งพิ วายเคย
โอมแม่ฝากไไว้เจ้า	จึงคง ๗ ²

นายนรินทรธิเบศร์ (อิน) เลียนแบบโวหารตั้งกล่าวเช่นกัน คือ

โอมควรจักฝากฟ้า	ฤาติน คีฤา
เกรงเทพไชรฉินทร	ลอบกล้า
ฝากลมเลื่อนโอมบิน	บนเลา นะแม่
ลมจะชายชักช้า	ชอกเนื้อ เรียมสงวน ๗
ฝากอมาสมรแมแล	ล็กมี เลานา
ทราบสยมภูจักรี	เกลือกไกล
เรียมคิดจบจนตรี	โลกวาง แลวแม่

¹ประวัติกและโคลงกำสรวลศรีปราชญ์, หน้า 28.

²พ.ณ. ประมวลมารค "โคลงคั่นนิราศตามเสด็จทัพล้านน่าน้อย," ประชุมนิราศ
คำโคลง (พระนคร: วัชรินทร์การพิมพ์, 2513), หน้า 42.

โคมฉากใจแม่ได้

ยิ่งควยไครครอง¹

ทั้งพระยาทรงและนายนรินทร์เบศรี มิได้บอกไว้ว่าไควโหวหานี้มาจากไคร หากแต่ผู้อ่านจะรู้ได้เองว่าโหวหานี้อยู่ในกำสรวลโคกลงดิน กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตธิโนรสคงจะมีความคิดอย่างเดียวกับกวีทั้งสอง จึงมีโลกดาวถึงที่มาของโหวหานเหล่านี้แควอย่างใด

เป็นที่น่าสังเกตว่า กรมสมเด็จพระปรมาณูชิตธิโนรส ทรงมีความสามารถในการเชื่อมโหวหารของพระองค์ท่านเองกับโหวหารที่ได้จากพระราชพงศาวดารฉบับต่าง ๆ ได้อย่างกลมกลื่น จึงไม่มีไคร เอะใจสงสัยและพากันเชื่อว่า โหวหารทั้งหมดนั้นเกิดจากพระปรีชาสามารถของพระองค์เอง. ถอเมื่อใดศึกษาพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา อย่างละเอียดจึงจะรู้ข้อเท็จจริงนี้

และถ้าจะมีการเปรียบเทียบโหวหารในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยากับโหวหารที่กวีทรงเลียนแบบมานี้จะพบว่า โหวหารที่เลียนแบบมานั้นมีชีวิตชีวามากกว่าเพราะผู้อ่านจะรู้สึกวาทสนทนาโต้ตอบของตัวละครในเรื่องกุสมจริงสมจัง ว่ากันว่าไควในบุคคลที่มีชีวิตและมีเลือดเนื้อมาพูดกันหรือสนทนากันอยู่เบื้องหน้า ทั้งนี้เป็นเพราะกวีใช้คำสั้น ๆ ไม่เอนเอยียดยาก ฟังดูคล้ายกับภาษาที่ใช้พูดกันโดยทั่วไป ส่วนโหวหารในพระราชพงศาวดารฟังดูแล้วยังยืดยาดคล้ายกับเป็นเรื่องที่มีผู้มาเล่าให้ฟังมากกว่าที่จะปล่อยให้ตัวละครไควออกมาแสดงบทบาทของตนเอง ความมีชีวิตชีวาและความสัมพันธ์ระหว่างผู้อ่านกับตัวละคร จึงมีน้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับโหวหารในทะเลงพ่าย

5.3.3 โหวหารที่หวิทรงคิดขึ้นเอง ถ้าตัดข้อ 5.3.1 และ 5.3.2 ออกไปแล้ว โหวหารที่เหลือก็เป็นของกวีที่คิดขึ้นเอง ที่เห็นได้ชัดคือ โหวหารอ่อนหวานปนเศร้าในบทนิราศ โหวหารอ่อนโยนของพระเจ้าหงสาวดีที่พระราชทานแก่พระราชโอรส โหวหารคิดก็มีจังหวะรุกเร้าแสดงความกล้าของทหารขณะทำสงคราม โหวหารแข่งกร้าวที่แสดงความเคียดแค้นใจ และโหวหารเรียบ ๆ แฉงน้ำเสียงชื่นชมเมื่อกล่าวยกย่องบุญบารมีของกษัตริย์หรือความงามของช่างทรง

หรือถ้าจะพิจารณาโวหารโดยแบ่งออกเป็น 4 ประเภท คือ บรรยายโวหาร พรรณาโวหาร เทศนาโวหาร และสาขกโวหาร ในวรรณคดีเรื่องนี้มีครบทุกประเภท สาขกโวหารและพรรณาโวหารมีความเด่นมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พรรณาโวหาร กวีทรงมีความสามารถมากจริง ๆ มีความละเอียดลออเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการพรรณนาความรู้สึก พรรณาสภาพธรรมชาติหรือพรรณนาภาพของการทำสงคราม

การแบ่งโวหารข้างต้น เป็นการถือเอาวิธีการแต่งเป็นหลัก มีการแบ่งโวหารอีกประเภทหนึ่งที่ถือเอาเนื้อความเป็นหลัก แบ่งออกเป็น 4 ชนิด¹ คือ

1. เสาวرنี (บทชมโฉม)
2. นารีปราโมทย์ (บทโอ้อวม)
3. พิโรชวาที (บทคัดพ้อทอวา)
4. สัลลาบังคพิสัย (บทคร่ำครวญ)

ถ้าพิจารณาเรื่องลิลิตตะเลงพ่ายตามการแบ่งโวหารประเภทนี้จะพบว่า สัลลาบังคพิสัยเด่นที่สุด เพราะมีอยู่ประมาณ $\frac{1}{3}$ ของเรื่อง และแสดงความคร่ำครวญได้ดี และเป็นตอนที่มิโวหารของกวีอยู่มาก

ถ้าจะเปรียบเทียบโวหารที่กวีทรงคิดขึ้นเองกับที่ทรงนำมาจากที่อื่น ๆ จะพบว่ามีความไพเราะทั้งทางคันรศำและรสคำพ้อ ๆ กัน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะเป็นคำที่พระองค์ทรงเลือกใช้และนิพนธ์ขึ้น แม้จะเลียนแบบใจความแต่ก็มีได้หมายความว่าใช้คำเหมือนของเดิมทุกอย่าง ด้วยเหตุนี้ผู้อ่านจึงได้รับรสจากโวหารทุกประเภท โดยเฉพาะอย่างยิ่งรสคำพ้อ ๆ กัน บทกวีนิพนธ์ของพระองค์จึงกลมกลืนกันตลอดทั้งเรื่อง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ สิทธา พินิจวาท และ ประทีป วาทิกทินกร, ร้อยกรอง (นนทบุรี: โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์หญิงปากเกร็ด, 2518), หน้า 88.

5.4 ภาพพจน์ (Figure of Speech)

ภาพพจน์ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งในวรรณคดี เป็นการใช้อ้อยคำบรรยายอย่าง คีเณแจ่มชัดจนอ่านแล้วมองเห็นภาพตามไปด้วย ผู้อ่านวรรณคดี "ควรจ่มองเห็นภาพจาก คำนึงสือเหมือนกับที่มักจะเรียกกันเป็นสำนวนว่า 'เห็นภาพพจน์' ไม่ใช่เห็นแค่ตัวหนังสือ เดินเข้าแถวเรียงกันมาเป็นบรรทัด ๆ"¹ เพราะการอ่านให้เห็นภาพจะช่วยให้เข้าถึง ความหมายได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เรื่องทะเลงพายมีการใช้ "พจนะ" ทำให้เกิด "ภาพ" อยู่มากพอสมควร เช่น

โยโย่ชไตเค้า	คามทาง
พลางคะนึ่งนุพลาง	ทานให้
แลโชนบลิมนาง	นายเสนห์
นิกบววยสาทไ้ว	สิราชวาวรานสมร ²

โยโย่ ใ้ภาพการเดินของช่างที่ค่อย ๆ ย่างเท้าแต่ละก้าวไปอย่างช้า ๆ แผงความสง่า งามอยู่ในที่เสียง/ย/เป็นเสียงเบา แนะให้เห็นภาพการยกเท้าของช่างอย่างช้า ๆ จาก ก้าวคอก้าว

...พิศคีชรรายเรียง เพียงสุดสายเมฆเมิล เนื่องเนินเนินไศล
สูงไสววยฟ้า ชรอำอาหาวหน เห็นถลกกุกอง เริงขันของปล่องเปลว
เหวหุ่ยหวยทรวยโครก ชะโงกชะงอนเง่อมง่า ถ้ำหอธารธารา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ชลธิรา กลัดค้อย, "ความสำเนียงในรสของภาพ," การใช้ภาษา (พระนคร: สำนักพิมพ์เคล็ดไทย, 2517), หน้า 194.

²สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 27.

แสงเสลาหลากหลาย พรายพระพร้าไฟโรจน์ ช่วงช่อโชติฉายฉิน
 สีสุพรรณเลื่อมเหลือง เรื่องโมรารายเรียบ ชาวปฐนเปรี๊ยะเพชรรัตน
 แดงคังปัทมราช คำประหลาดนิลกาล เขี้ยวสีปานมรกต ขาบใส่สค-
 ฒมอเมฆ ฆมพูเจกโกเมน เพญพรรณรายรุ่งร่วง ช่วงสองแสงสุริยา
 คุจคาราเรื่องจรัส ประภัสสรโอกาส พิลาสลาลานเนตร พิศขเรศ-
 ชรอุม พุ่มพนัสัยคเยียด พฤษภาเสียดสีกิ่ง เสียงเสนาะยิ่งอย่างพิน
 พระยลยินพิศวง ถวิลถึงองค์อัครเศษ ยามคุริเยศจำเรียง บรรสาน-
 เสียงถวายขอ¹

กวีพรรณนาความสวยงามของธรรมชาติได้อย่างงดงามยิ่ง เห็นภาพภูเขา
 เรียงรายต่อกันเป็นพีคจนยาวสุดสายตา ยอดเขาชูสลอนงามเด่นเพียงคังจะแหวกวาย
 ไปในฟากฟ้าอันกว้างใหญ่ สภาพของภูเขาเป็นเชิงเป็นชั้นเป็นปล่อง มีชะง่อนเขายื่นล้ำ
 ออกมา หินในที่นั้นเมื่อทองแสงอาทิตย์ก็สะท้อนแสงออกมาเป็นสีต่าง ๆ เช่น เหลือง
 ขาว แดง คำ เขี้ยว ขาบ และฆมพู คุจดวงดาวที่หอแสงเจดจรัส มองดูแล้วลานตาไป
 หมด ต้นไม้ในถิ่นนั้นขึ้นอย่างเบียดเสียดเบียดยัด เขี้ยวชอมน่าชม เมื่อสายลมพรมพลิวมา
 ทอง ใบไม้ก็ไหวส่งเสียงเล่นล่อกับกิ่งไม้ที่เสียดสีกันไปมา

รายบทนี้ทั้งภาพ แสง สี และเสียงไปในคราวเดียวกัน ผู้อ่านจะได้รับภาพ
 เหล่านี้ครบถ้วนหรือไม่ขึ้นอยู่กับความสามารถในการรับภาพของแต่ละบุคคล สิทธิ
 พินิจภูวดล ไท่กล่าวถึงเรื่องการรับส่งภาพว่า

การรับและส่งภาพในใจระหว่างผู้อ่านและผู้เขียนเปรียบ
 ใดกับการส่งภาพโทรทัศน์ เป็นภาพที่มีกรอบมีขอบเขต มีทั้ง
 ภาพระยะไกลและระยะใกล้ สมรรถภาพของการส่งภาพชน

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 28.

อยู่กับกำลังของเครื่องสูง ส่วนสมรรถภาพของการรับรู้ภาพ
ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติของเครื่องรับโทรทัศน์ บางครั้งผู้ส่งได้
เสนอภาพที่สวยงาม แต่ตาเครื่องรับหย่อนคุณภาพ ภาพที่
ใดก็จะเด่นหรือพราง ดังนั้นผู้อ่านที่มีเครื่องรับที่สมรรถนะ
ภาพ ก็ย่อมจะไม่สามารถเข้าใจ นักเขียนโคโดยางทะเล
ปรุโปร่ง จึงจำเป็นที่จะต้องปรับเครื่องรับเสียใหม่¹

ตัวอย่างภาพอันเกิดจากการพรรณนาอย่างวิจิตรพิสดารนี้ มีสิ่งที่น่าสังเกตอีก
ประการหนึ่ง คือ โดยปกติภูเขามีสภาพแข็งกระด้างเพราะประกอบด้วยหิน แต่คุณสมบัติ
ของภูเขาที่ปรากฏในรายมีลักษณะซัดแย้งกันอยู่ในตัว คือ แข็งและอ่อนในเวลาเดียวกัน
ที่ว่าแข็งเพราะประกอบด้วยหิน ส่วนที่อ่อนนั้นก็เพราะสามารถเคลื่อนไหวไปในสภาพ
ที่อ่อนช้อยได้ (คือว่าไปในท้องฟ้า) การใช้คำที่มีความซัดแย้งกันนี้ เรียกว่า พาราด็อกซ์
(Paradox)² และการกำหนดคิใหญ่ เขามีความสามารถแหวกว่ายไถนี้ เป็นการใช้ภาษา
แบบบุคคลาธิษฐาน (Personnification) เพราะการว่ายนั้นเป็นกริยาของสิ่งที่มี
ชีวิต เช่น ปลา หรือ คน ฯลฯ ถ้านำเอากริยานี้ไปใส่ให้กับภูเขาเราคิดว่าภูเขาเป็น
สิ่งที่มีชีวิต

พระครวญพระครว้าไห้	โหยหา
พลางพระพิศพดกษา	กึ่งเกี้ยว
กลกรนิษฐานา	รั้น รื่น เรียมฤา
ยามตระกองเอวเอี้ยว	โอบอ้อมองค์เรียม ³

¹ เก็บความจาก สิทธา พินิจภูวกล, "มโนภาพ," การเขียนและการพูด
(พระนคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2514), อ้างถึงใน ชลธิรา กลัดค้อย, การใช้
ภาษา, หน้า 198.

² พาราด็อกซ์ คือ คำที่มีความหมายหรือใจความซัดแย้งกัน

³ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเกิม, หน้า 31.

พระมหาอุปราชาทรงคร่ำครวญหานางพระสนม ผู้นั้นจะไต่ยิ้นเสียงกันแสงของ
พระองค์ที่เต็มไปด้วยความโหยหานาง และเมื่อทอดพระเนตรเห็นกิ่งไม้ที่กอดเกี่ยวด้วย
พันกัน กิ่งไม้ที่หนักถึงแขนของนางที่เคยเกี่ยวกระหวัดครีคร่างของพระองค์ กล่าวคือ
พระมหาอุปราชาทอดพระเนตรเห็นภาพ (image) กิ่งไม้แล้วทรงเกิดจินตนาการเปรียบ
เทียบกับกิ่งไม้กับแขนของนาง ภาพของนางที่เอาแขนโอบกอดพระวรกายของพระองค์ก็พลัน
บังเกิดขึ้นในพระทัย

จินตนาการดังกล่าว เป็นจินตนาการชนิดที่ถอดภาพของจริงจากสิ่งที่เคยเห็นมา
เป็นมโนภาพขึ้นโดยอาศัยความจำและระลึกได้ ความนึกหรือจินตนาการชนิดนี้เรียกว่า
จินตนาการสร้างซ้ำ (Reproductive Imagination)¹

...หม่อมบุรุษพอนพ่าย กระจับปี่รายรองรำ คล่าคลึง-
โคลงคลอเคลด ฝูงแกจับกิ่งแมก แหวกขวานเคาะชุกไม้
ไสกระสาแซงแซว เคาโมงแนวมายคู้ เคาถูกกูดองคอง
เป็ดน้ำลงเลนน้ำ กาน้ำกล่ำกลืนปลา คับคาตาบตาบรอน
กระแวนวอนมันบน เปลาปลิงปนกระลิ่งกลาง กางแขนเขา-
โคกมา สร้อยอีรังน่าน กระไนขานเสียงเรว แหกเตา-
กระเด็นกระตัว งิ้วเงือกงั้งบั้งรอก กระจอกกระจิบกระจาบ
พิราบรำครวญคราง ยางกระหอคคอคคอค แส็กเสียงสอสมซ้อ
ออกเอียงอ้ออิงไพร เขี้ยวตะไกรตะกรุ่ม กระจับปี่กระพ้อ
กระหวาดทักเพื่อน เกลื่อนกระทุงทองชล คอกบัวปนปลอมแปลก
อัญชันแทรกนางนวล ฝูงกาถวนจิกรุง เเทงทุคตุงเถียงถอย

¹ เสรีรักษ์โกเศศ (พระยาอนุมานราชชน), การศึกษาวรรณคดีแห่งวรรณศิลป์
(พระนคร: ราชบัณฑิตยสถาน, 2507), หน้า 102.

สำโคพะละเหาะเคิน ละมั่งเม็ดมายเมียง เลียงฉา
 โยนผกผงาค ระมาคละละเลิมหนาม ขลาคำรามรอร่อง
 กอังกักคองพงพวนคั เหลาสู่วามโนนอ กัจจอกหอกชะชา
 สารเหนียวาวขวางบง กระจงแลนกระจิง ลิงละเลิงโจค
 เหลน เคนไตไมชะของ คางรายรอกครอกคาง ลาง
 กระจอกกระจแค แลละวูจโจน บ้างเขนโยนโยคก ชะนึทก
 หัวหอย ขอยโยนไมไกวคณ สำสัควันพฤกษา คางคณา
 เนืองนึค บรูคัพรคกเภา...¹

ภาพสัตว์สองเท้าสี่เท้าเหล่านี้มีชีวิตชีวาไม่น้อยไปกว่าภาพนก เช่น เนื้อกำลัง
 เคี้ยวหญ้า กระจิงสู้กันควยความคึกคะนอง เลียงฉา กระจาย และลิงวิ่งไปมา โดย
 เฉพาะอย่างยิ่งลิงวิ่งไต่ไปมาบนกิ่งไม้ควยความซุกซน ชะนึเหนียวกิ่งไม้หอยหัวและไกว
 ทั่วไปมา นอกจากนี้ยังได้ยินเสียงคำรามของเสือ เสียงหอนของสุนัขจิ้งจอกและหมาใน
 และเสียงสวบสาบของกิ่งไม้ใบไม้เมื่อสัตว์ต่าง ๆ พากันวิ่งผ่านไปผ่านมา ฯลฯ

แลพลงทางเทวษไห	หาครี
ยามพระสุริยดี	ลคฟา
พระสคัมคเเสียงฉี	เผื่อนพุด กันแฮ
บันทฤทัทานวา	หวาคเฟียงจักรฉัน ²

¹ เรื่องเคี้ยวกัน, หน้า 40.

² เรื่องเคี้ยวกัน, หน้า 42.

ใจความของโคลงนอกจากจะให้ภาพพระอาทิตย์กำลังลับขอบฟ้าแล้ว ยังให้บรรยากาศที่เงียบสงัดวังเวงแผ่ความลึกดับนากดัวเอาไวควย บรรยากาศดังกล่าวก่อให้เกิดพระมหาอุปราชาทรงหวาดกลัว และความกลัวนี้เองที่ป็นพระทัยของพระองค์โทมุนควั ผู้ อานมางทานอาจไคยีนเสียงหัวใจเคนตักกัก ๆ ซึ่งเป็นไปอย่างกระชั้นถี่

...ราวอุระขุนเมือง เคียงไจราชฎรทุกูญ ฐุทรลอค
ไพร่นาย เขาทั้งหลายครักัน ขวัญเกียงกินเดือนเผือก
เลือดสลดหมคหนา บเห็นถาดอรบ ฐวาทบมิตาน ฐวาท
ราญบมืรอก คิคเททอคครัวแตก แหกหนีหนายาพะ เขา
กัมละบ้านเมือง เปลื้องเปล่ายูหนุชน ชวนกันชนกันชุก
บุกป่าดงป่าแดง¹

เจ้าเมืองและชาวเมืองกาญจนบุรีคิดว่าขึ้นสู้กับพม่าไม่มีประโยชน์แม้จะตาย
เปล่า จึงพากันอพยพครอบครัวหนีทหารพม่าด้วยความเร่งรีบและตกใจจนหนีเข้าป่า
และขวัญหนีดีฝ่อ หนีเข้าป่าและพยายามหาที่หลบซ่อนซ่อนชุกไม่ให้ข้าศึกจับเอาตัวไป
คำว่า "ชวนกันชนกันชุก" ให้ภาพการหนีอย่างซุ่มนูนวุ่นวายด้วยความหวาดกลัวได้เป็น
อย่างดี

แก้วเกยุรสวมหัตถ์ แสงนพรัตน์ดังเมลิอง เรือง
ขำมรงค์รุ่งรวง ชวงพรเหาเกาแก้ว แพรวพรายนิ้ว
อัญจางค พลาจสองกษัตริย์สวมทรง อลงกตกกาญจนมฤฎ
แสงเพชรผูกพวงแพรว...พลาจบพิตรโไทว ทานเยื้องยัง-

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

ฉนวน น้ำนา¹

ตอนนี้เป็นคนที่มีสมเด็จพระนเรศวรและสมเด็จพระเอกาทศรถทรงเครื่องประดับต่าง ๆ ก่อนจะยกทัพไปรบศึกพม่า ผู้นานจะโคกทั้งภาพ สี และแสงไปพร้อม ๆ กัน เครื่องประดับเหล่านี้มีสีสันต่าง ๆ กันตามแต่ชนิดและส่องแสงประกายแวววาวออกมาโดยรวม คำว่า เยื้อง ใหลภาพการเสด็จพระราชดำเนินอย่างช้า ๆ และอย่างสง่างามของสองกษัตริย์

ฝ่ายเดินทวยเทา เต่าเต็มทงแถวสถล ตางแดงคน
อะเคือ เลื้อคำแดงคูคาช ชมพูนาคขาบเขี้ยว เหลือง
เหลื่อมเหลี้ยวหลายพวก หมวกคางสีสวมเทริค เทิดชง
อินทรชนู กูพลคั้งคั้งคัม คัมพลโลคั้งคาม งามพหลงางาว
ทาวพหลฮอกแห เสโลแหลหลายสลอน โคมรมากหลากสลัง
ทวยเขนควางครวัค ทวยทาวกวักครวี สำพิริยลินาค คาช
คิ่นเคินแจจัน แลละพรรคละพอง ของซอนขั้บสับสน พลพิศสุค
สายตา เลี้ยงบาททวยทาวญู เลี้ยงบาทสารแสะสนัน ลัน
สระทกสระทาว พางพกภูวแผนคาว ลมลมกลมหลาย แลนา²

รายบหนักภาพเหล่าทหารที่เดินเป็นแถวเต็มไปหมด แต่งกายด้วยเสื้อผ้าหลากสี แยกออกเป็นหมู่ ๆ เช่น คำ ชมพู ขาบ เขี้ยว และเหลื่อม หมวกที่สวมก็มีสีสันต่าง ๆ นานาเช่นเดียวกัน ทหารเหล่านี้ต่างก็ถืออาวุธต่าง ๆ กัน เช่น หอก งาว ธนู ฯลฯ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 65.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 93.

และกวักแกว่งไปมาอย่างองอาจ นอกจากนั้นจะไคยีนเสียงข้าง มา และเสียงเกินเท่าของ
เหล่าพอลทหาร เสียงเหล่านี้คงก็กกองราวกับว่าแผ่นดินจะถล่มทลายลงไปจะนั้น

...ประพบัทพรามัญ ประพันทัพพมา ชับทวยกล้า
เขาแหง ชับทวยแขงเขาพัน สองฝ่ายยันยืนยง
อุคอิงไหเอออุกย เอ็กอิงไหเออชย สาคเป็นชัยยะแยง
แดงเป็นพิษยะยุง พุงทอกใหญ่คะควาง ขวางทอกชัค
กะไขว ไลคละคลูกบุงปัน เจือคตบพันฉะฉาด ง่างาว
ฟาคะฉับ ชับปึกชายเขาคา ชับปึกขวาเขาแตก แยก
กันออกโรมรัน ปันกันออกโรมรณ ทนสู้ศึกบัมิลค อคสู
ศึกบัมิลค อจทออาจเขารุก ชุกตอออกเขารว กลา
ตอกลาชิงบัน กลันตอกลันชิงรอน ทรตอศรยั้งยืน ปัน
คอบนยั้งยัน กุทัณฑ์ทางคอบโต ฉลาญกันลงเต็มหลา
มรากันลงเต็มแหลง แแบงกันคตยลงครัน ปันกันคตยลงมาก...
เสียงป็นคังคันเรา เรงครันเครงครัก อยู่นา¹

รักไสสองสารทรวง ตรงเขาถีบเขาแหง ควบแรงมัน
แรงกาย หงายจาเสยสารเค็ก เพิกพังพ่ายบายคน ปน
ปะไปไขวควาง ขางศึกไคคังคันมัน หันหัวทกตกกระหมา
บ่ากันเดียงกันหลบ ประพบประทะอลจน สองคชชนชาญ
เขี้ยว เรียวรทรงคเร็งแรง แหงถีบฉัคตะลุมบอน พมา
มอญตยูกลาด ชาศึกสาคเป็นไซรม โรมกุทัณฑ์ชุน กูคัง
พรรษาของ ไปตกตองคนสาร ชุมการเกิดกระลบ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 103 - 4.

อบอดเวงฟากฟ้า...¹

รายทั้งสองบทนี้ให้ภาพการต่อสู้ระหว่างทหารไทยกับทหารพม่า ผู้อ่านจะได้ยินเสียงโห่เอาฤกษ์เอาชัยของทั้ง 2 ฝ่าย เสียงอาวุธกระทบกันอย่างโกลาหลและอึงออล การต่อสู้เป็นไปอย่างองอาจ จับคู่กันตัวต่อตัวและสู้กันอย่างไม่ลดละ ผู้ที่ตายก็ตายไป ร่างร่วงหล่นลงกายกองกัน ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็สู้กันไป กลิ่นเหม็นและกลิ่นคาวเลือดจึงผสมปนเปกันคละคลุ้งไปทั่วทั้งสนามรบ การใช้คำของกวี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อไชรบรรยายการต่อสู้ของซางมักใช้คำที่มีเสียงหนัก เช่น/ฉ ด ท/ซึ่งเหมาะสมกับซางที่ตัวใหญ่และหนัก เมื่อปะทะกันย่อมมีความรุนแรง

เทวัญแสงคงเหตุให้	สังหรณ์เห็นแธ
เห็นกระแสดสาคร	หลังดิน
ไหลลวนากอน	แคนคก ทิศนา
พระแคเพงฉาพน	หน้าองสาย
พระกรายกรยางเขื่อง	จรลี
ลุยมทวารี	เรียวกวาง
พอพานพะกุ่มกัล	หนึ่งใหญ่ ไสร์นา
โถมปะทะเจ้าซาง	จักเคียวฆบองค ²
พระทรงแสงคามแก้ว	กับกร
โจอมประจัญฟันฟอน	เฟื่องนำ
คางฤทธิคางรบรอน	ราษฎร์พ กั้นแธ
สะพานทุกถื่นท่าดำ	ทงทองชลธิ

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 115.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

นฤบดีโกมถีบสู	คึกฉาร
พอนฟาตสูงสูมาร	มอคมวย
สายสินธรงนองพนานต	หายเหือก แหงแฮ
พระเรงปรีคาควย	เผด็จเสี้ยนเต็กกษัย ¹

โคลงเหล่านี้ให้ภาพเกี่ยวกับการต่อสู้กันเป็นพระสุบินของสมเด็จพระนเรศวรก่อนที่จะกระทำสงครามยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา

ผู้อ่านจะเห็นภาพกระแสน้ำที่ไหลมาอย่างรวดเร็วและรุนแรงจนท่วมนอง การไหลอย่างรุนแรงนี้ ผู้อ่านบางท่านอาจได้ยินเสียงน้ำไหลควย

โคลงบทที่สอง กวีใช้คำบางคำที่ทำให้ผู้อ่านนึกถึงภาพที่ดำเนินไปอย่างช้า ๆ (slow motion) เช่น กรายกร ย่างเยื้อง และจรลี เพราะคำเหล่านี้สื่อกริยาอาการที่กรีกกายแฝงความสง่างามและอ่อนช้อยอยู่ในที่ ผู้อ่านที่เห็นภาพพจน์ในลักษณะเคลื่อนไหวแซมซาจะเกิดความรู้สึกประทับใจมากกว่าผู้ที่เห็นภาพในลักษณะอาการเคลื่อนไหวธรรมดา ผู้อ่านจะเห็นภาพการก้าวขาไปอย่างช้า ๆ ของสมเด็จพระนเรศวรท่ามกลางพองน้ำที่แตกกระจายเป็นฝอยเพราะเกิดจากการกระทบของพระชงฆ์กับสายน้ำ

ใจความของโคลงทั้งหมดนี้มิได้มีความหมายโดยตรง หากแต่มีความหมายเปรียบเทียบแฝงมาในรูปสัญลักษณ์ที่กวีใช้ สัญลักษณ์ที่คมความเห็นของ บรูคส์ (Brooks) ประกอบด้วยภาพคู่ (coupled images) ภาพหนึ่งแสดงความหมายปลอมแปลงที่เห็นได้ชัดเจน อีกภาพหนึ่งแฝงความหมายที่แท้จริงไว้ ภาพที่ได้จากการใช้คำกับสัญลักษณ์จึงมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ภาพกับสัญลักษณ์นับว่าเป็นวรรณคดีที่มีความหมายระดับสูงถึงขั้น imagination ซึ่งก่อให้เกิดจินตนาการได้ลึกซึ้งและกว้างขวาง²

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69 - 70.

² เก็บความจาก ชลธิรา สัตยาศึกษา, "การนำวรรณคดีวิจารณ์แผนใหม่แบบตะวันตกมาใช้กับวรรณคดีไทย," หน้า 190.

สัญลักษณ์ในที่นี้ คือ จระเข้และสายน้ำ ภาพระดับผิวไคแก ภาพการต่อสู้ระหว่าง สมเด็จพระนเรศวรกับจระเข้ และผลการต่อสู้ปรากฏว่า สมเด็จพระนเรศวรทรงไขดาบฟัน จระเข้ถึงแก่ความตาย เมื่อจระเข้ตายแล้วสายน้ำที่ไหลลงนอกรก็เหือดหายไป

ถ้าพิจารณาภาพดังกล่าวให้มีระดับลึกลงไปจะพบความหมายที่แท้จริงและตีความ สัญลักษณ์ในที่นี้ไคอย่างถูกต้อง

จระเข้ในที่นี้แท้จริง คือ สมเด็จพระมหาอุปราชฯ สายน้ำไคแก พลทหารของ พระองค์ หรืออาจตีความให้ไกลกว่านี้ไคว่า เป็นความทุกข์ความเดือดร้อน เพราะโดยปกติ น้ำท่วมมักจะนำภัยพิบัติมาสู่มวลประชาชน เมื่อสมเด็จพระนเรศวรทรงได้ชัยชนะของพระมหา- อุปราชฯแล้ว สายน้ำก็พลอยเหือดแห้งหายไป เพราะเหตุว่าเมื่อสิ้นเมตทัฬหีภัยเสียแล้ว กำลังใจของทหารและการสงครามรวมทั้งความทุกข์ความเดือดร้อนที่คนไทยได้รับจากกองทัพพม่าก็สิ้นสุดลงไปด้วย

เป็นเรื่องน่าคิดว่า เหตุใดจึงต้องใช้จระเข้เป็นสัญลักษณ์แทนพระมหาอุปราชฯ ขรรคจระเข้เป็นสัตว์ร้ายเปรียบเป็นเจ้าแห่งหงษ์น้ำ คนทั่วไปหวาดกลัวไม่อยากจะ ใกล้เคียง กว้างต้องการจะสื่อความหมายอยู่ในที่ว่า การต่อสู้ระหว่างสมเด็จพระนเรศวรและ พระมหาอุปราชฯที่จะมีขึ้นนั้นเป็นการต่อสู้ที่สมศักดิ์ศรี สมเกียรติยศทั้ง 2 ฝ่าย อีกประการ หนึ่ง การประลองฝีมือกันในน้ำเป็นเรื่องที่ทำได้ยากกว่าในสนามที่บนบก ผู้ที่ได้รับชัยชนะใน การต่อสู้จึงสมควรที่จะได้รับการยกย่องว่ามีฝีมือเยี่ยมยอดอย่างแท้จริง

สรุปแล้ว ภาพในที่นี้ซ่อนกันอยู่ ภาพแรกให้ความหมายปลอมแปลงแต่หาชัดเจน และยังเป็นสื่อนำไปสู่อีกภาพหนึ่งที่มีความหมายระดับลึกกว่า

ไม่ว่าจะเป็นภาพในระดับผิวเผินหรือในระดับลึก ผู้อานที่เข้าถึงจะเห็นเลือดสี แดงฉานตัดกับสีเขียวใสของสายน้ำที่กระเพื่อมไปมา เพราะในการรับภาพนั้นผู้อานควรจะมี มโนภาพเป็นสีสันคลอยตามที่ผู้แต่งพรรณนาแม่ในบางกรณีจะไม่พรรณนาออกมาตรง ๆ ก็ตาม สีของภาพจะช่วยให้เขาถึงอารมณ์และบรรยากาศของเรื่องได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

พระสุบินของสมเด็จพระนเรศวรสัมพันธ์กับเหตุการณ์ในระยะเวลาต่อมาไคอย่าง เหมาะเจาะ กล่าวคือ ในพระสุบินพระองค์ทรงไขดาบฟันจระเข้ตาย ในความเป็นจริง

พระองค์ทรงใช้พระแสงของ้าวฟันพระมหาอุปราชาชกสะพายแดง

ในคัมภีร์อภิธรรมมัตตสังคหะ แบ่งความฝันออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. บุพนิมิต
2. จิตอาวรณ์
3. เทพสังหรณ์
4. ชาตุกำเริบ¹

พระสุบินนี้ตรงกับเทพสังหรณ์ เพราะฝันเวลาใกล้รุ่ง

ดร.เจ.บี. โรนั แห่งมหาวิทยาลัยคูก สนใจและศึกษาเรื่องความฝันมาเป็นเวลานาน ได้เสนอความเห็นว่ ในบางกรณีความฝันของคนเราสามารถบอกเหตุการณ์ในอนาคตได้ แต่เขาก็ไม่สามารถอธิบายได้ว่าเหตุการณ์ที่ยังไม่เกิดมาปรากฏให้เห็นในความฝันได้อย่างไร²

นักจิตวิทยาบางท่านมีความเห็นว่า

ความฝันเป็นรูปหนึ่งของความคิด แต่เป็นความคิดในระดับจิตไร้สำนึก จิตไร้สำนึกเป็นที่เก็บสะสมความจำ ประสบการณ์ อารมณ์ นิสัยและหาที่ของจิตใจต่าง ๆ ของคนในขณะที่คนกำลังนอนหลับ ถ้ามีสิ่งเราเล็ดลอดเข้าไปกระตุ้นจิตไร้สำนึก ทางทวารทั้งห้า จิตไร้สำนึกจะตื่นขึ้น แต่เป็นการตื่นในแดนไร้สำนึก ตื่นเฉพาะในส่วนลึกของสมองเท่านั้น สมองและร่างกายส่วนอื่น ๆ ยังอยู่ในภาวะหลับ จิตไร้สำนึกที่ตื่นขึ้นมาจะไปเล่นกับมโนภาพแห่งความจำต่าง ๆ ที่ฝังอยู่ในส่วนลึกของสมอง ทำให้ผู้ฝันเห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ เป็นฉาก ๆ ไป คีบ่าง ไม่คีบ่าง³

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹แสง จันทรงาม, "จิตและการทำงานของจิต," วารสารมนุษยศาสตร์, ปีที่ 6

ฉบับที่ 1 (เมษายน, 2518), หน้า 31.

²เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

³เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

ในวิทยานิพนธ์เรื่อง "การนำวรรณคดีวิจารณ์แผนใหม่แบบตะวันตกมาใช้กับ
วรรณคดีไทย" นางสาวชลธิรา สัตยาวัฒนา กล่าวถึงความเชื่อของพรอยควา

ความฝันเกิดจากความจกจำที่ติดอยู่ในสมอง และความ
ปรารถนาที่มีอยู่ภายในจิตใจ แลวมาปรากฏเป็นความฝัน
ขณะหลับในรูปลักษณะที่วิจิตรพิสดารกว่าเดิม... ความฝัน
จึงเป็นกลไกธรรมชาติของมนุษย์มอยู่ เพื่อบรรเทาความ
ปรารถนาของมนุษย์¹

สำหรับยูเซียนีความเห็นว่าคุณสามารถสะท้อนให้เห็นความผูกพันหรือจิต
ไตสำนึกของบุคคลว่ามีใจจกจหรือผูกพันต่อสิ่งใด

สมเด็จพระนเรศวรคงจะทรงมีพระทัยจกจอยู่กับเรื่องการทำศึกครั้งนี้ และ
ปรารถนาที่จะมีชัยต่อศัตรู ความปรารถนาคงกล่าวฝังลึกอยู่ในพระทัย เมื่อบรรทมหลับไป
ความปรารถนาจึงออกมาในรูปของความฝัน ซึ่งก็เป็นการบรรเทาความปรารถนาตามความ
เชื่อของพรอยคนนั่นเอง

จากความคิดเห็นต่าง ๆ ที่เสนอมาแสดงว่า กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส
ทรงนิพนธ์เรื่องความฝันอย่างมีเหตุมีผล และเรื่องนี้เองที่ยืนยันว่าพระองค์ทรงรอบรู้
จิตวิทยาเป็นอย่างดี

เมื่อสองกษัตริย์ทรงประลองกำลังและมีพระหัตถ์ถกกัน กวีบรรยายภาพการรบว่า

สองโจมสองจู่จวง	บ่าร
สองขัตติยสองขอชู	เชิดคำ
กระลิ่งกระลอกก	ไวว่อง นึกนา
ความสู้รบชบชแฉงคำ	เชน เขียวในสนาม
ขุนเสียมสมรรถตาน	ขุนตะเลง
ขุนคอขุนไปเียง	พยอนทาว
ขอหัตถ์เทอคลบองเลบง	อังกุส ไกวแธ

¹ชลธิรา สัตยาวัฒนา, เรื่องเดิม, หน้า 49.

งามเร่งงามโทท้าว	ทานสูสีกสาร
คชยานชัคคิเยศเบื่อง	ออกถวัลย์
โถมประทะไปทัน	เหยียบยั้ง
สารทรงราชรามัญ	ลงลาง แสนา
เสยสายทวยทันตทั้ง	คุค้ำคางเขิน
กำเนินหนูนัดไค	เชิงชิด
หนอนเรนทรทิศ	ทกดาว
เสด็จแสดงวราฤทธิ์	ร่ารอน ขอแฮ
พอนฟาดแสงของาว	อยู่เพียงจักรผัน
เบื่องนั้นนฤนาถดู	สยามินทร์
เบี่ยงพระมาลาฉิน	หอนพอง
ศัสตราวุธอรินทร	ฤาดก องค์เอย
เพราะพระหัตถ์หากปอง	บัดควยขอทรง
บัคมงคลพาทไท	ทวารัตติ
แว้งเหวี่ยงเบี่ยงเศียรสะบัด	ตกไค
อุกคลุกพลุกเงยบังคิ	คอคช เศึกแฮ
เบนบายหงายแขนงให้	หวงทอที่ถอย ¹

ผู้อ่านจะเห็นภาพนักรบสองฝ่ายที่ต่อสู้กันอย่างว่องไว ถึงอาวุธฟาดฟันกันอย่าง
คล่องแคล่ว เสียง/จ/ของคำว่า โจม จู จวง สอไหวรู้สึกถึงอาการที่กระทำไปควย
ความรุนแรง คำว่า กระลิ่ง กระลอก, ร่ารอน ใภาพแสงของาวของทั้ง 2 ฝ่ายที่
เคลื่อนไหวฉวัดเฉวียนไปมาอย่างรวดเร็ว เสียง/ช, ค/ ซึ่งเป็นเสียงหนัก ช่วยเน้น-

¹ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เรื่องเดิม, หน้า 120-1.

ความอาญาของสองกษัตริย์ขณะทำการรบให้เด่นชัดขึ้น ดังจะเห็นได้จาก "ความขบขัน
แข่งคำ เช่น เขี้ยวในสนาม" และ "ขุนทองไปเยง หยอนท้าว" คำว่า อุกคฤก ช่วย
เนนาพความขมุมนุววยให้หนักแน่นยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากเสียงของคำนั่นเอง

นอกจากนี้การใช้คำเชื่อมบางคำ เช่น เบื้องนั้น ในโคลงบทที่ 5 และ บัด
ในโคลงบทที่ 6 ช่วยให้ความรู้สึกภาพเหล่านั้นดำเนินต่อเนื่องกันไปโดยตลอด และยัง
ให้ความหมายที่คล่องแคล่วว่องไวอีกด้วย

กวีสามารถพรรณนาให้เห็นฝีมือที่ดัดเพิมกันของกษัตริย์ทั้งสอง ผลัดกันรุกผลัด
กันรับด้วยความแคล่วคลว ไม่มีฝ่ายใดยอมอ่อนข้อหรือแสดงความเกรงกลัวออกมาเลย
แม้แต่ถอย (ทั้ง ๆ ที่ก่อนหน้านี้ กวีได้พรรณนาในอุทานรู้สึกวาทะมหาอุปราช่าเกรงและกลัว
ในผีพระหัตถ์ของสมเด็จพระนเรศวรอยู่มาก แต่พอถึงเวลารบกันจริง ๆ วิญญานของนัก
รบทำให้พระมหาอุปราช่าต่อสู้อย่างเต็มฝีมือ) ด้วยเหตุนี้ผู้นานจึงเกิดความรู้สึกชื่นชมและ
รู้สึกวาทกษัตริย์ทั้งสองคู่ควรแก่การทำสงครามครั้งนี้ยิ่งนัก

อุรารานราวแยก	ยลสยบ
เอนพระองค์ลงทบ	ท้าวคิน
เห็นออคอดตชอนชบ	สังเวช
ห้วยชีวาตมสุคสัน	สุฟ้าเสวยสวรรค ^๑

โคลงบทนี้พรรณนาภาพการสวรรคตของพระมหาอุปราช่า ซึ่งกวีใช้คำที่ไพเราะ
ได้ดีมาก

พระอุระของพระมหาอุปราช่าราว คือ เป็นรอยแตก แล้วจึงแยกออกจากกัน
คำว่า ราวและแยกมีความหมายคล้ายคลึงกัน ต่างกันที่ระดับความหมายเท่านั้น คือ แยก
เป็นลักษณะที่รุดหนากว่า ราว

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า 122.

ในบาทแรกนี้ กวีใช้คำที่ตรงข้ามกัน คือ ร้าวและแยก ซึ่งเป็นคำที่แสดงอาการเคลื่อนไหว แม้ว่า ร้าว จะเห็นการเคลื่อนไหวได้ไม่ชัดเจนนักก็ตาม คำว่า ร้าว และ แยก นี้มีลักษณะตรงข้ามกับสยบ ซึ่งมีความหมายว่า ชบนิ่ง กมอยู่นิ่ง ๆ อันเป็นอาการที่ปราศจากการเคลื่อนไหว

บาทที่สอง เอน เป็นอาการที่ค่อยเป็นค่อยไป กล่าวคือ พระวรกายของพระมหาอุปราชาค่อย ๆ เอนลงชบสงบนิ่งอยู่บนคอช้าง เอน และ ทบ จึงมีความหมายตรงข้ามกัน จิตว่าเป็นคำประเภท พาราอ็อกซี คำว่า ทาว มีความหมายว่า ทบ คำนี้ช่วยเน้นความหมายของ ทบ ให้หนักแน่นขึ้นอีก คำว่า "ทาวคืบ" เป็นคำประเภท อ็อกซิโมรอน (Oxymoron) คือคำที่มีความหมายขัดแย้งกัน แต่มาอยู่ในตำแหน่งใกล้เคียงกัน เพราะ ทาว เป็นอาการที่นิ่ง สงบ แท้คืบ แสดงอาการเคลื่อนไหวครั้งสุดท้ายอย่างรุนแรงของพระมหาอุปราชา

บาทที่สาม เสียง /ซ/ ในคำว่า ซอนชบ ซึ่งเป็นเสียงเสียดแทรกกับสระเสียงยาวของคำว่า (สัง) เวช ให้ความรู้สึกเศร้าสลดแกดูอาวน

บาทที่สี่ กวียังคงใช้คำที่มีความขัดแย้งกันประเภท อ็อกซิโมรอนอยู่ คือ คำว่า วาย และ สิ้น ซึ่งมีความหมายว่า หมดยุติหรือสิ้นสุด กับคำว่า "สุฟ้าเสวยสวรรค" เพราะคำนี้มีความหมายทางการเคลื่อนไหว กล่าวคือ ขณะที่ลมปราณของพระมหาอุปราชามาหมดสิ้นลง ดวงวิญญาณของพระองค์ก็เคลื่อนออกจากรางและลอยไปสถิตอยู่ในแดนสวรรค

โคลงบทนี้ มีลักษณะเด่นตรงการใช้คำที่ให้จังหวะการเคลื่อนไหวอย่างถี่เยียม การใช้คำที่มีระดับความหมายต่างกันก็ดี หรือการใช้คำที่แสดงกริยาอาการที่ดำเนินไปอย่างช้า ๆ ก็ดี ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพพจน์ของการเคลื่อนไหวว่าเป็นไปอย่างช้า ๆ และก่อให้เกิดความประทับใจยิ่งนัก

เป็นที่น่าสังเกตว่า แม้สภาพการสิ้นชีวิตของพระมหาอุปราชาและมางจาชโรจะมีลักษณะอย่างเดียวกันแต่ความรู้สึกและภาพที่ผู้อ่านได้รับนั้นแตกต่างกันออกไป กวีบรรยายตอนสมเด็จพระเจ้าเอกาทศรถทรงฟื้นคอมางจาชโรว่า

ภูมิมือง่างาว	ของอน
พันฟาคชาคคอบร	บันเกล้า
อินทรีย์ชบกุญชร	เมื่อชีพ แลเฮย
เฉยพระเกียรติยานเนา	พี่น้องสองไท ¹

ภาพการตายของนางจาชโร เป็นไปด้วยความรวดเร็ว คือ ถูกพันคอชาคและ
วางเอนชบบนคอช้างทันที ความรู้สึกของผู้อ่านที่มีต่อตัวละครมีน้อยกว่าภาพการสิ้น
พระชนม์ของพระมหาอุปราชามาก แมงการไชคำและเสียงของคำก็สู้ไม่ได้

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า ภาพพจน์ของกวีแบ่งตามฐานะและความสำคัญของ
ตัวละครด้วย

ภาพพจน์นับว่ามีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะช่วยให้เกิดความซาบซึ้งและ
ประทับใจในเรื่องที่อ่าน การสร้างภาพในใจจำเป็นต่องานเขียนจินตนาการ คือ ผู้อ่านต้อง
พยายามสร้างจินตนาการกล้อยตามกวีเพื่อให้ได้ภาพพจน์ตามที่กวีปรารถนา บางครั้งกวีมี
ไต่สร้างภาพพจน์ด้วยวิธีการไชคำที่มีความหมายอย่างตรงไปตรงมา หากแต่ใช้สัญลักษณ์
แทนความหมายที่แท้จริงที่กวีต้องการสื่อสาร ผู้อ่านจึงจำเป็นต้องเข้าใจและตีความ
สัญลักษณ์ได้อย่างถูกต้อง เพื่อให้เกิดภาพพจน์ดังที่กวีต้องการ ด้วยเหตุนี้จึงกล่าว ภาพพจน์
จินตนาการ และสัญลักษณ์ จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้น

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 123.